

Гунгаа Чимитов
БАСНИНУУД

УЛААН-ҮДЭ • 2024

УДК 821.512.31
ББК 84 (2=642) бу
Ч-625

«Буряад Уласта буряад хэлэ сахин хүгжөөлгэ» гэхэн
Буряад Уласай гүрэнэй программын хэмжээндэ Буряад Уласай Соёлой
яаманай мүнгэн шангай дэмжэлгээр энэ ном хэблэгдэбэ.

Книга издана при финансовой поддержке Министерства культуры
Республики Бурятия в рамках реализации Государственной программы
Республики Бурятия «Сохранение и развитие бурятского языка
в Республике Бурятия».

Буряадай арадай поэт,
Россиин болон Буряадай соёлой
габьяата хүдэлмэрилэгшэ,
Буряад Республикын
Гүрэнэй шангай лауреат

Ч-625 **Чимитов, Г.Г.**
Баснинууд / Г.Г. Чимитов. — Улаан-Үдэ: «Уласай типографи»
гэхэн хуби ниилүүлэн бүлгэм, 2024. — 288 х.; зураг

ISBN 978-5-91407-367-8

УДК 821.512.31
ББК 84 (2=642) бу

© Г.Г. Чимитов, 2024
© Национальная библиотека Республики Бурятия, 2024

ГУНГАА ЧИМИТОВ — БАСНИ ЗОХЁОГШО

Уран зохёолой нэгэ һонин халаа болохо басниие буряадаар «тобшо үльгэр» гэхэдэ, таараха янзатай. Манай Буряад ороной мэдээжэ уран шүлэгшэд Баваасан Абидуев, Бато Базарон, Ши-раб Нимбуев, Дольен Мадасон 1920–1930-аад онуудһаа эхилжэ, басни бэшэдэг бэлэй. Харин мүнөө үедэ басни мартагдаагүй. Буряад уран зохёолшод Самбуу Норжимаев, Элбэг Манзаров басниин хэдэн номууды бэшэжэ, хэблүүлэн гаргаһан һайтай.

Тиэхэдэ Буряадай арадай поэт Гунгаа Чимитов тобшо үльгэрнүүды зохёодог гэжэ мэдээжэ болонхой юм. Тэрэнэй баснинууд «Буряад үнэн» сониндо, «Байгал» сэтгүүлдэ толилогдодог, Буряадаймнай радиогоор дамжуулагдадаг, мүн «Хүдхэшүүл» (1961), «Шанга харюу» (1972), «Гурбан дэбтэр» (1979) гэхэн баснинуудай номуудынь Буряадай номой хэблэлдэ барлагдаһан байна. Тус номууд соо, мүн энэ шэнэ ном соо оруулагдаһан баснинуудаараа уран зохёолшо түрэл буряад арадайнгаа дабшалтада һаад ушаруулдаг, хойшо татадаг хойрог этэгээдүүдтэй эбсэшэгүй тэмсэл ябуулна, хүнэй ухаан бодолдо үлэһэн муу абари зангы, дээрэлхүү аашы, хорото сэдхэлы, мэхэ гохы, хомхой хобдогы, бури бухалы элirүүлнэ, уран һайханай аргаар хүниие сэхэ сэбэр ябадалтай, нигүүлсхы арюун сагаан сэдхэлтэй болгохоо оролдоно. Басни гээшэ залуу үетэниие хүмүүжүүлхэ, боди мүртэ, үнэн бодото һайхан харгыда оруулха гэхэн зорилготой юм.

Эгээл иимэ үүргэ дүүргэхэ гэжэ тэгүүһэн тула, Гунгаа Чимитов Орос ороной агууехэ баснишан Иван Андреевич Крыловой олон баснинууды түрэлхи хэлэндээ оршуулжа, буряад уншагшадайнгаа һонорто ниитэлһэн намтартай. Совет үеын асари томо

поэт Сергей Михалковой эрхим баснинууды буряад хэлэндээ оршуулжа, 1973 ондо тусхай ном болгон хэблээ һэн. Нэгэ иимэ мартагдашагүй ушар болоо бэлэй... 1959 ондо Москва ниислэлдэ үнгэргэгдэһэн Буряадай литература болон искусствын арбан хоногой тоосооной үедэ СССР-эй Уран зохёолшодой байшан соо болоһон үдэшэ дээрэ Гунгаа Гомбоевич өөрынгөө оршуулһан Сергей Владимирович Михалковой «Һогтуу Шандаган» гэжэ басниие тэндэ сугларһан уран зохёолдо дуратайшуулда уншаа бэлэй. Тус үдэшы удардагша Сергей Михалков ехэтэ баясан: «Би ойлгооб, хуу ойлгооб!» — гэжэ дуугарасагаан, манай поэт-оршуулагшы хани ёһоор тэбэриһэн байна. Энэ хадаа басни буряадшалагшын ажалда үгтэһэн эрхим һайн сэгнэлтэ болоно.

Гунгаа Чимитов энэ һайшаалта ажалаа үргэлжэлүүлэн, Москвагай Василий Ноздревой, Украинын Поликарп Шабатинай, Буряадай Семен Дунаевай баснинууды оршуулаа һэн, харин мүнөө саашадаа басниа зохёохынгоо хажуугаар ондоо арадуудай басни буряадшалха ажалаа эршэмтэйгээр мүнөө ябуулна. Оросой литературада агууехэ И.В. Крыловһоо гадна мэдээжэ поэдүүд А.П. Сумароков, И.И. Хемницер, И.И. Дмитриев, А.Е. Измаилов, совет үеын алдарта поэт Демьян Бедный зохёолойнгоо зарим хубиие баснида зорюулһан һайшаалтай. Тэдэнэй баснинуудтай буряад уншагшад танилсуулха талаар оршуулагшамнай хүдэлмэрилжэ байнхай. Энэ хэрэгтэнь эрхим амжалта хүсэе!

А.Д. Шагдаров

ШАНГА ХАРИЮУ

Үндэр хадын үбэртэ
 Үргөө гэрнүүд жэрынэ.
 Хони мал элбэгтэй
 Хотон ха гээд элирнэ.
 Бэлшээри даа, сабшалан,
 Бэшэш газар, хадалан,
 Уһалууриие хашаалһан
 Уужам хүрээ баряатай —
 Хамтын зөөри хамгаалһан
 Харуул хааша табяатай.
 Ажалаараа омогтой
 Ажабайдал домогтой:
 Үдэр бүри
 Үндынэ.
 һара бүри
 һардайна.
 Зоной байдал урдална —
 Золтой дуунууд урдана.
 Үбгэд, хүгшэд холшор лэ —
 Үри хүүгэд олошорно.
 Үндэр үлгэн тэнгэридэ
 Үдэр һүнигүй эгүүридэ
 һаруул наран толорно,
 һайхан элшээр яларна.
 Сэсэг, жэмэс надхана,
 Сэнгүү зугаа адхарна...
 Энэ үедэ
 Элдин энэ нютагайхидай

Энеэдэ наада дуулаһан
 Шэбэр хүндыдэ байратай
 Шэггүй хоротой Могой
 Уур сухалаа хүрэжэ,
 Уухилан хүбхэлзэн байжа,
 Хоро үһөө эдхэнэ,
 Хобдог ааша сэдхэнэ.
 Түргэн дундаа түхээрээд,
 Түрьбэлгүй хорото Могой
 Харанхы һүни мүлхээд,
 Хамтын хүрээ руу оролой.
 Үхэр, хониие хадхажа,
 Үүеэ дүүеэ татаба.
 Талха таряе хорложо,
 Талмайн ехые һалгаба.
 Бархираа, ёолоо үүсхэнэн
 Балмад харата дайсан
 Удаан иигэжэ ябаагүй —
 Улад зондо баригдаа һэн.
 Тарбагай һүхөөр Могойн
 Тархи таһар сабшагдаа һэн...

Хорото Могойе алаха —
 Хорюулгүй. Энэ алуур бэшэ.
 Хүн бүхэнэй урдаа һанаха
 Хүндэтэ үүргэ, уялга гээшэ.

ДАРГА

Хүдэр мантан Баабгай
 Хүбшын нэгэ эмхиие
 Хэдэн жэлдэ гайгүй
 Хэнһээш дутуугүй эрхилээ.
 Шонын абари жэгтэйш һаа,
 Шонтойжо, хүйтэн шэгтэйш
 һаа,
 Тонгойн байжа даргадаа
 Толгойгоо дохихонь амаргүй.
 Үнэгэнэй зан ойлгосотой даа —
 Үгөөрш гээшэнь аргагүй.
 Эдэнэй иигэжэ Баабгайе
 Эрхимээр тахижа ёһолходо,
 Эзэнэй тархи баймга
 Эрьежэ эхилээл ёһоорхоноор.
 Үнэгэн Шоно хоёрые
 Үлэмжэ һайнда бодожо,
 Ондоо жэжэ амитадые
 Огто тоонгүй голожо:
 «Намһаа ехэ дарга
 Наана саанаш үгы!» — гээд,
 Баабгай ехэл хадарган,
 Бардам янзаар энеэгээ.
 Шэрүүлхэжэ тэрэ дороо
 Шэлүүһэндэ халдан ороо.
 Удаань зэмэгүй Гүрөөһэ
 Ухаангүйгөөр һүнөөбэ.

Бүри жэжэ албатадаа
 Бүтэхэгүйгөөр харшалба.
 Эзэн Баабгай уланхатаад,
 Элдэб үнгөөр аашалба.
 Дарга ноёной һабар соо
 Дарлуулан ехээр зобоходоо,
 Аргаа ядажа болиходоо,
 Ангууд суглаа татаба ха.
 Үндэр гэжэ айнгүйгөөр
 Ендэр дээрһэнэ бултадаа
 Шүдөө үзүүрлэн, Баабгайе
 Шүүмжэлхысэ шүүмжэлбэ.
 Элдэб муухай аашыень
 Элирүүлэн тобойлгоод,
 Хүхилһэн Баабгай даргые
 Хүбшэһөөнь холо догдойлгоо.
 «Бирагүй ахир доройд
 Билдагуушад гээшэт!» — гээд,
 Үнэгэн Шоно хоёрые
 Үлдэбэ һэе орогуй.

Шэрүүн абари, дээрэлхүү зан
 Шэнэ сагта таарахагүй гэжэ заан,
 Эрьехээ һанаһан тархинуудта
 Энэ басняа бэшээб зорюута.

ТАРХИ

«Тархи ехэтэ — сэсэн,
 Табгай ехэтэ — тэнэг» гэгээн
 Урданай оньһон үгые
 Уншаба һэн ха эндэхи Нэгэн.
 «Намдал адли томо тархитай эрэ
 Наана саанаш үгыл даа юрэ!
 Хэмжүүрын — жаран табадахи,
 Хэлэшэгүй мантан тархи! — гээд тэрэ
 Гэдэгэнэн хүхибэ нэтэрэн.
 Одоол сэсэн хүниинь биб,
 Ондоо зон булта тэнэгүүд...»
 Мантан тархита тиин
 Маһалзаба үдэр һүнигүй.
 Бардам үгын дуулахадаа,
 Баран зон ехэтэ гайхаба.
 — Хаанаһаа энэмнай, яахадаа
 Хамагһаа сэсэн байба бэ?
 Маргаһан хүнүүд эндэхи Нэгэнэй
 Мантан тархине туршаха гээ.
 Ухаан бодол үнэхөөрөө тэрэнэй
 Уураг тархида байгаа ха гү?

Одоо зантан тархиин шэнжэ
 Олоной дунда элирүүлэгдээ.
 Шүүхэ сэсэн ухаан бэшэ,
 Шүүһэн байһаниинь мэдэгдээ.

ХАРААСГАЙ

Алтан шара үбсүүтэй,
 Аса һүүлтэй Хараасгай
 Албан хэрэгээр яаралтай
 Аян замда гараа гээ.
 Хараасгайнхи мэдээжэ —
 Хамаагүйхэн шубуухайл:
 Хэды холо ниидэһэнээ
 Мэдээгүйдээ болихогүйл.
 Түрүүшынгээ модондо
 Түргэн һөөргөө эрьбэ.
 Хэр холо ошоһоноо
 Хэмжээд бушуул ерэбэ.
 Балай газараа хороогоогүйгээ
 Баталжа мэдээд, халаглаба.
 Хараасгай шадалаа элсүүлээд,
 Харгыгаа үргэлжэлүүлбэ.
 Юун удаан ниидэхэ
 Юрэндэг Хараасгайда байха бэ!
 Дайдые хэр хорооһоноо
 Дахяад мэдэхээ эрьбэ...

Халаг хухы табижа,
 Хаража гэдэргээ ябанхаар,
 Үнгэрһэн юумэ үнгэрөө гээд,
 Уг зорилго шэнээр табижа,
 Урагшаа шууд дабшаашань дээрэ.

САР

Ара хүтэлэй үбэртэ
 Аршаанта нугада оршодог
 Амиадай нэгэ эмхидэ
 Арсалдаан үнинэй бододог.
 Олониие ударидагша дарга
 Орлогшотоёо хяаралдаад,
 Хэрэлдээндээ дашуураад,
 Хэрэгээ хэхээ болибо ха.
 Атаа мээе буляалдажа,
 Ажал хүдэлмэрээ унагааһан,
 Нэтэрхысэ нэтэржэ,
 Нэрэ хүндээ буураһан
 Эдэ хоёр дарганарые
 Эмхиһээн түр зайсуулжа,
 Сарюун, номгон хадань
 Сарые ноён болгобо.
 — Хайрлыт, шадахагүйб...—
 гэжэ
 Халта мүлтэ дуугарааш, хаа,
 Сарнай тушаалда хүртэхэ
 Саагуураа дуратайл байгаа даа.
 Тамга түлхюур хоёрые
 Табгайдаа лаб хабшахадаа,
 Зантан тархья үргэжэ,
 Заапайтараа энеэбэл даа.
 Одоо иигээд омог Сар
 Ондоохоноор забдаба.

Дээгүүр харан улыжэ,
 Дээрэлхүү зан гаргаба.
 Нүр нүлдээ хануулан,
 Нүрдүүлжэ бэшэнээ оробо.
 Агуухэ Сар гэжэ
 Амиада хэлсүүлдэг болобо.
 Үхэр малдаа Сарнай
 Өөдэрхэжэ, тумархажа гарана.
 Хони ямаадые бүри
 Хорхой шабхайдал ханана.
 Хамагай дээдэ захаб гэн,
 Хамаагүйгөөр сүүд хэнэ.
 Арсалдаата асуудалнуудые
 Аса эбэрээрээ шиидхэнэ.

Ямар нэгэн мухар талаангаар
 Ямба хүндэдэ хүртөө хаа гү,
 Али гэнтын ушар байдалаар
 Аргагүй дээрэ үргэгдөө хаа гү,
 Үелжэ ябаһан
 Үетэн нүхэдөө,
 Түшэжэ һууһан
 Түрэл гаралаа
 Зааханш бү мартагты гээд,
 Захихын түлөө энэ үльгэр
 бэшээб...

ЭШЭГЭН ТЭХЭ

Эшэгэн Тэхэ үндыжэ,
 Эбэрээ ургажа хардайба.
 Энэ тэрэ амиадые шүргөөжэ,
 Элдэбээр аашалан хархайба.
 Бээе үрэжэ нүрхэйтэн,
 Бүтэхэгүй зан гаргана.
 Дайралдаһан лэ малые
 Дайлан орожо мүргэнэ,
 Харин Эшэгэн Тэхын
 Хара мэхэтэйн гайхалтай,
 Томо хүсэтэй амиадые
 Тойроод, холуур гаранал теэд.
 Жэжэ, хүгшэн малнуудта
 Жэгтэй эрэ доргон юм.
 Баһал шэрүүнээр забдажа,
 Баһаж шэггүй бородог юм.
 Уймар Эшэгэн Тэхэ теэд

Удаан хүхижэ ябахагүйл,—
 Амиадай заншал биил,
 Амынь сагтань мэдүүлхэл.
 Хамтын хүсэн ехэл даа —
 Хашаан соо түр хаагдажа,
 Мушхуу эбэрээ тайруулаад,
 Мухар болоод байхал даа.

Хэлтһэниие нюдардаг,
 Хэбтһэниие сохидог
 Нэгэ хүйхэр эрые
 Нэрлэхэдэшые болохол хэн.
 Харин иимэ амиадай
 Хаа хаанагүй бии хада.
 Эдээндэ булгандань зорюулжа,
 Энээхэн басня бэшээлби.

ЗҮГЫ ЭРБЭЭХЭЙ ХОЁР

Зулгы найхан
 Зунай нэгэ үдэр нэн,
 Ажалша бүхэриг амитадай
 Амарха сүлөөгүй саг нэн.
 Эреэн торгон хубсаһатай
 Эрбээхэй
 Энээхэн үедэ ехэл хаһатай,
 Эльгэ дүүрэн мийэрэнхэй,
 Урин хонгор агаарта
 Умбан аяшархан таашаагаад,
 Магнал арюун сэсэгүүдэй
 Хангал үнэрые найшаагаад,
 Зохид гоё бэеымни эндэ
 Зон хараг гэнэндэл,
 Элдэбээр годирһоор бэтирһээр,
 Эрбэгэнэн байжа ниидэһээр
 Зүгын хажууда, сэсэг дээрэ,
 Зүн дагаан һууба.
 Байха бээ зайласагаан,
 Бахархан байжа дуугарба:
 — Баарһан, шамайе харахадаа,
 Баһал зүрхэм үбдэнэ даа.
 Ай даа, бүхэли зундаа
 Яахадаа
 Ажал хэжэ тулинаш даа?
 Хара мөрөө хараад лэ,
 Хамар дороо гүнгэнөөд лэ,
 Ямар тоһоёо суглуулдаг юм,
 Яажа залхуурдаг үгы юм.
 Зүдэршоош,

Зүһэшни оройдоо харлашоо.
 Харин намайе ши
 Харадаг найш найса!
 Хэды сэмсэгэр арюунбиб,
 Хэды хүнгэхэн сарюунбиб!
 ha - ha - ha...

Саанаһаа һэбхи ябадалтай
 Санхаруу хоһон амитантай
 Хөөрэлдэхэшье дурагүй
 Хүдэлмэришэ Зүгы
 Орой намар болотор
 Ой тайгаар ниидэбэ,
 Олон торхо тоһо
 Үбэлдөө эдихээ бэлдэбэ.
 Энэ үедэ баһа
 Эрбээхэе хараба.
 Хүхюун алая аашань
 Хүйтэнэй эхеэр болинхой,
 Хатан сарюун бэень
 Хатажа борсо болонхой,
 Найхан арюун хубсаһанһаань
 Һанги набта үлэнхэй,
 Үглөө мүнөө
 Үхэлөө, эсэсээ хүлээнхэй
 Үзэлэй юумэ ябахадань:
 — Ажал хэнгүй эрбэгэнэхэш
 Эгээл энэл даа! — гэжэ
 Эрбээхэйдэ Зүгы хэлэбэ.

ТОХОНОГ

Ямар бэ даа нэгэ зургаанда
 Яһала залуу, сарюун Тохоног
 Ажаллаха хоорондоо һанаандаа
 Аргагүй холын шанга бодол бодоно омог:
 «Бүлэг зоной дунда ябажа,
 Бүтэхэгүй байна даа. Хүрөө!
 Шадал тэнхээ намда бии. Юрэдөө яажа
 Шархаажа, хэндэшье бээ харуулангүй үнэхөөрөө
 Аабайжа ябалтай гээшэб?
 Ахир хүниинь бэшэб!..»
 Эды зоригтойгоор өөрыгөө зэмэлээд,
 Эрэлхэг Тохоног бээ бээлээд,
 Улад зоной магнайда гаража,
 Ударидахы үүргэ эзэлхээ забдаба,
 Уушхаараа дүүрэн агаар амилжа:
 — Урагшаа!.. — гэжэ Тохоног хашхарба.
 Эритэ мадагын мяха отолдогтол, нэбтэрэн,
 Эрэлхэг Тохоног зоной дундуур шургашана.
 — Байз! Энэ хэн бэ эды нэтэрүү!
 — Барга бүдүүлгээр хайшаа дугташанабши?
 — Хэдэн тээһэнь хүнүүд Тохоногто хандана,
 Хэлэнэй хурсаар тэрэниие зандана.
 Харин манай хүйхэр бүри үһэрин,
 Хашалгүй мундуугаар аашална.
 Хажуушань хүн зониие этэрэн,
 Харгы өөртөө гарган, улам саашална.
 Хажуу тээшээ хашуулһан,
 Хабһа һээрээ нударуулһан
 Хүн зон одоо тэсэбэгүй,

Хүхнэн Тохоногые хүлисэбэгүй...
 Годоорһон тэрэ Тохоногые
 Городой үйлсэдэ хараа һэм.
 Шэггүй бүхөөр бүдөөр хүрмүүлэнхэй,
 Шэлэнһээ ооһороор дүнгүүлэнхэй
 Шэнээгүй юумэ ябаа һэн.

Хүршээ тулгалан дэмжэхэ,
 Хүнүүдтэ туһа хүргэхэ
 Амгалан һайн шэнжэтэй
 Анханай тохоногой табисуурые,
 Арюун нангин үүргые
 Хазагай буруугаар хэрэглэһэндээ,
 Хамаг зондо бэшэ,
 Хара тархидаа гомдо!..

НАБШАНАДАЙ ГОЛХОРОЛ

Хамаг юумэнэй һалбарһан
 Хабарай урин дулаанда
 Бэгзэгэр хүгшэн хуһанай
 Бээ хүсэһэн Набшаһан
 Буурал сагаан эшээ,
 Булсуутаһан хара мүшэрөө
 Шэртэн нэгэтэ харахадаа,
 Шэгээ хубилган бахардаад:
 «Яаһан энэм үзэмжэгүй
 Яар яндан модон бэ?
 Харин бинь һайхан,
 Харахада ногоон үнгэтэйб,
 Үетэн соогоо илгарма
 Үнжэгэн зөөлэн шэнжэтэйб.
 Һэбшээ һалхин намайе
 Һэршэгэнүүлэн наадана.
 Ургамал бүхэн хабархан,
 Уран дууем шагнаана.
 Энэ муухай, барзагар

Эшэ, мүшэрэй хажууда
 Эгтээ мүнөө байхань
 Эшхэбтэр гээшэнь аргагүй», –
 Гэжэ үнжэгэн Набшаһан
 Гэмэрэн, голхорон байгаа һэн.
 Наратай сэлмэг үдэртэ
 Набшаһан иигэжэ годооржо,
 Эшэ, мүшэртөө голхоржо,
 Элдэбээр үгэ хэлээш һаа,
 Хэсүү шанга сагта
 Хэтэрһэн тэрэ Намаа
 Үнөөхи эшэ, мүшэрһөө
 Үшөө шангаар барилсаа.

Эрхээр һураһан үхид
 Эгээл иигэжэ доройтодог.
 Нэтэрэн, ехээр хүхээд,
 Нэрээ хухаран, буруутадаг.

ХАРХЫН ХҮШӨӨ

Харанхы хара гэртэ
 Хамаг наһаяа үнгэргэһэн
 Елэгэр дэгэлтэй Харха нэгэтэ
 Ехэ хүндөөр үбшэлшоо һэн.
 Хүүгэдгүй ганса монсогор Хархые
 Хүршэнэрын хайрлажа харууһална.
 Үбшэн Харха бүри доротоно,
 Үдэр һүнигүй бодолгодо хатана:
 «Гансаараа иигээд үхэхэ хосорходом,
 Газар дээрэхи мүнни балархань.
 Наһаараа суглуулһан зөөридэм обтон,
 Намаяа хооһолжо, хүршэнэрни
 жаргахань.
 Мүнхэдөө байха хүшөө бодхоолгоод,
 Мүнгээ амидыдаа абархам!
 «Баян Харха байһан юм» гэжэ ойлгоод,
 Баарһад, харахал хүшөөөм хабархан...»
 Балай олонш хоног тэрэ гэхээр үнгэрөө
 бэшэл —
 Бартаа хүбшэтэ хадын хүндыдэ,
 Ондоо мантан хүшөөгэй дэргэдэ
 Ойн амитад олоороо сугларба гээшэл: —
 Энэ дурасхаалта хүшөөгэй
 Эзэниинь хэн бэ? — гэхэн
 Хонгёо шанга хашхараан
 Холо ойрые сууряатуулаа һэн.
 — Өөрынгөө зөөрээр Харха
 Өөртөө хүшөө байгуулаад,
 Бурханайнгаа орондо ошоол амархаа,—

Бултадаа хүршэнэрын тайлбарилаа.
 — Хүбшэ ойн амитадай аша буянда
 Хэзээ юу хэһэн аад, Харха годоороод,
 Амитадай сэнгэхэ энэ түб буланда
 Айхабтар томо хүшөө бодхоолгооб?
 Хархын хүшөө энэ сагтаа хүмэрюулжэ,
 Хара газартай жэгдэлээд,
 Хүбшэдөө хүндэтэй солотондоо
 зорюулжа,
 Хүшөөнүүдые табиха,— гэлдээд,
 Олон арьяатан һаналаа нэгэдэбэ,
 Ойн дорьботор альга ташалган зэдэлбэ.

Зол жаргал асархын түлөө,
 Зон амитанда туһатай хэрэгэй түлөө
 Эрхим һүлдэ тэмдэг болоһон хүшөө
 Эгүүридэ мүнхэ байдаг юм гээд үшөө
 Хара нүхэнһөө наһаараа гараагүй
 Харха анжараагүй.

ҮНЭГЭН ШОНО ХОЁР

Орой намар байгаа даа.
 Ойтой хадын хаяада
 Үнэгэн Шонотой золгобо гээ,
 Үнжэгэн зөөлөөр мэндэшэлээ:
 — Үүри, зай, хайн гүбди?
 Үнинэйш хоюулаа харалсаагүйбди...
 Үри хүүгэдшни гэмгүй ааб даа?
 Үүсэ эдеэгээр дутамаггүй аабзаш?
 Үүсэ гэхэхээ... юрэдөө, байза,
 Үнөөхи Баабгай тоймогнай нажалуулан,
 Үйлэ хэрэгээ хэр ябуулнаб?
 Эндээ гэжэ хэлэхэдэ, үүхи, нобшо,
 Этигэл багатайл амитан даа.
 Зүгөөр шимни юун гэжэ бодонобши?
 — Зүб! — гэжэ Шоно баталбал даа.
 — Суглаан хаяар болохонь лэ,
 Сугтаа Бартахиие шүүмжэлээ, —
 Гэжэ хэлээд, Үнэгэн
 Гэтээд Шоные байгаа нэн.
 Балай үнишье болонгүй
 Бартаа хүбшын арьяатад
 Барандаа эбтэй сугларжа,
 Баабгайн тоосоо шагнаба.
 Дараань ахалагша даргынгаа
 Даамай ажал тухайда
 Ама гарагты гэжэ
 Амитад олоноо баадхаба.
 Үнэгэнтэй хэлсэхэн ёһоороо
 Үнөөхи Шоно одоо

Үнэлиг набараа үргэжэ,
 Үгэ хэлэхээ бодоо:
 — Бартахи ехэ ноёмнай
 Балайш биранагүй, үбгэрөө.
 Хүнгэн, түргэн, залуу
 Хүтэлбэрилэгшэдтэй байбал,
 Оймнай амитадай байдал
 Ондоо хайнаар хүгжэхэ нэл.
 Энэ минии ханамжые
 Эндэ дэмжэхэ ангууд бии.
 Хүрэ хүрэхөөр мүнөө
 Хүндэ ехэтэ Үнэгэнэй
 Хүүр хэлэхые шагнаа, —
 Гэжэ Шоно дуугараад,
 Гэдэргээ ошобол нууридаа.
 Яг заагдаһан Үнэгэнэй шарай
 Яаха аргагүй улайшалай.
 Шарбадаг һүүлээ бамбалзуулһаар,
 Шонтогор хушуугаа мушхалзуулһаар
 Үнэгэн хүнгөөр ендэртэ гараба,
 Үргэн суглаашадые адаглан хараба.
 — Хари эндэ Шонын хэлээшэ
 Хайшаахан удхатай юм гээшэб?
 Үргэн олоной дэмжэхэ байбал,
 Үнэнш гээ хаа гэхээр.
 Бултадаа таанадай дуугай нуубал,
 Бурууш болоод үлэхөөр.
 Баабгай дарга үнэхөөрөө
 Бамбайжа, ехээр үбгэрөө
 Гэжэ Шонын хэлээш хаа,
 Гэмгүйд, тулгатайл ноён даа.

Юун гэхэ юм даа —
 Юрэдөө эндээ шийдхэгты хэлсэжэ.
 Али ямархан юм даа —
 Алдажаш дуугаржа болохоб, — гэжэ
 Альбан мэхэшэ зангаа
 Араата Үнэгэн гаргаа.
 Зэргэлжэ хууһан Шоно ухаа алдажа,
 Ззбүүрхэн ехээр сухалдабашье,
 Хуухынгаа үнэ үрзылгэбэшье,
 Хурса шүдөө ирзайлгабашье,
 Үнэгэнэй үгөөр ама гараһандаа
 Өөрыгөө зэмэлжэ хуугаа һэн даа.

Хүнэй араар хэрэгээ ябуулдаг,
 Хүнэй гараар могой адхуулдаг,
 Үгэ хэлэхэдээш — мэлшэхэнээр дуугардаг
 Үнэгэн мэхэтэй хүнүүд дайралдадаг.

МУНСА

Убайгүй мунинха,
 Ушаргүй шүүмжэлэгшэ —
 Гаһар томо, пэндэгэр
 Ганса модон Мунса
 Ойн ута самсаалаар
 Оодоржол ябадаг һэн ха.
 Шүүмжэлэл гээшые тэрэ
 Шүдөө зуужа ерээд,
 Сохижол орохо зүйл гэжэ
 Сохом ойлгодог Мунса лэ.
 Ажал хэдэг Борбоосгойнууд
 Али олон байдаг даа.
 Задарюун мүнөөхи Мунсамнай
 Замдань тэдэнэй байхада,
 Захаһаань ороод, илгадгүй
 Зада үлхи мунсадахал даа.
 Нэгэндээ тиигэжэ нэтэрһэн,
 Нэхыгээ иигэжэ хэдэрһэн
 Хамаагүйгөөр аашалдаг

Хатуу тэрэ Мунсаһаа
 Түһатай юу хүлээлтэйб?
 Тулгажа хэндэ хэлэлтэйб?
 Үсхэн тэрэ ой соо
 Үнөөхи Мунсаһаа хүсэтэй
 Ондоо хэншые үгы бшуу.
 Одоо тиимэ дээрһэнэ
 Ажалша олон Борбоосгойнууд
 Амяа хараад тэрээгүүр
 Аалин болоод байдаг лэ,
 Айхын ехээр айдаг лэ.

Харин мүнөө
 Хатуу шэрүүн Мунсануудай
 Харанхы булангай саанаһаа
 Харайжа гарахагүйн түлөө
 Эртээнһээ һэргылэнгээ
 Энэ басни бэшэгдэһэн гээ.

22

23

Бариба гээшэл даа Баабгай
 Бараатай томо хабтаһа.
 Алба хаагшадын булта дуугай
 (Айна ха им даргаһаа гол таһа)
 Зарлигай согдомоор,
 Захиралтын огсомоор
 Хараалагдаһан хүдэлмэрээ
 Хашалгүйгөөр хээд, үдэр бүри
 Ажаг нэжэггүй, урданайнгаа халибаар
 Албаяа ябуулнал яһалаар.
 Гэнтэ
 Гэмэрхэ абьяан олон соо дулдаа.
 Энэм хэм теэд?
 Эндүүрээгүйб — ай, зайлуул даа! —
 Хүхэ Шоно эрхирээ:
 — Хүжүүн Баабгайһаа би юүгээрээ
 дутахабиб.
 Захиргаае хүтэлхэб даа эрхимээр!
 Зарлигшые бэшэжэ ядахагүйб!
 Оройдоо, оройдоо миил ямарш эрхэгүй
 Оглогор тэрэ Баахалдайн
 Орлогшо байхамни эшхэбтэр...
 — Байл даа, гүлгэн, юун гэжэ һагса -
 гананабши иитэрээ..?
 — Баабгай араһаань дуугаржа, залд
 гүүлэбэ.
 Баригдаа хадаа Шоно нэтэрээ —
 Багаханш айгаагүй хэбэр үзүүлбэ:
 — Шамае дарга болгожо бирахагүй
 гэнэм даа.
 Шадаха ан хэрэгтэй: омог даа,
 залуу даа...

Шалхагар хасараа харыш —
 һахалдаа барюулшанхайш.
 Үбэлэйш хүйтэндэ, зунайш халуунда
 Үһэтэй нэхы дэгэлдээ даруулшанхайш...
 — Шонол байнаш даа шонол хадаа,
 Шонтойжо саанаһаа,—
 Баабгай сүхалаа барижа ядаа,—
 Байзалши даа, бү һүрхэйтэ,
 наанаһааш...
 — Хүсэ хэрэглэхэмнай мүнөө
 хорюултай, —
 Хүхэ Шоно аашална зорюута. —
 Үнэнөө хэлсэе иихэдээд:
 Үбгэрөөш, Баахалдай — хатаһан борсо.
 Засагаа би бариха гэжэ
 шиидээб.
 Залуу ха юмбиб, нюдэмни хурса.
 Харайсамни хүнгэн, ондоо,
 Харин ши оро эшээн - орондоо.
 — Яажа һанаабши! — гэжэ
 Яршаглаба хара Баабгай, тэсэбэгүй,—
 Эшэхээ яанабши, минии һайгаар
 иигэжэ
 Энээгүүр шэргүүсэлдэһэнээ мэдэхэгүй...
 Хүбшын хоёр удаан
 Хүлээлсэбэ. Хүсэниинь ехэ.
 Эбсэшэгүй шанга тулалдаан
 Эхилшэбэ гэхэ.
 Хүбшэ ойн зургаанда
 Хүсэтэ ноёдой хоорондоо
 Атаа мээе буляалдан,

Аюултайгаар тэмсэхэ һамбаанда
 Ажал хүдэлмэри зогсоогдоо:
 Түсэб даабари таһалдаа.
 Түлээн, модон дуталдаа.
 Захиргаанай ажалтан
 Залхуу нойртоо дарагдан,
 Зальхай ябадалаар дашуураа,
 Замаа төөрин һамуураа.
 Үнэгэнэй хүл хүнгэдөө —
 Үнинэйнгөө мэргэжэлээр хэрэгээ
 эхилээ.
 Хоёр дарганарай хоорондо
 үргэлжэдөө
 Хоб зөөжэ мэдэлэй.
 Шандаганууд зоргоороо
 Шатарай хюлгэ дээр обоороо,
 Шанга шангаар энеэлдэнэ,
 «Шах! Гардай!» гэлдэнэ.
 Харин даргын уужам таһалга соо
 Хараал, хэрүүл улам шангадана,
 Хажуугаарнь бэе бэеэ дээшэнь мүргэн
 сахардуулна.

Саашадаа иимэ байдал тэсэхэ аалши?
 Сагын тулажа ерээ.
 Засагай түлөө шунахайрааша
 Залуу Шоно үбгэн Баабгай хоёрой ааша
 Зохиго газартаа мэдэгдэн элирээ.
 Арба хоноо гү,
 Али долоо гү —
 Атаа мэээ буляалдааша,

Ажал хэрэгээ унагаагааша
 Захиргаанай хоёр дарга —
 Задарюун хоёр нударга
 Амитадай шүүмжэлэлээр шэрбүүлээд,
 Албан тушаалһаа һаегүй шэдүүлээ.
 һүр хүлдэгүй,
 һүүзэгэр өөдэгүй,
 Бүрбылдэн саашалхын хараад,
 Бүгэдэнэй хүхихэдэ баярлаад,
 Шандаган
 Шангадан,
 Ушаргүй наадалан энеэгээ,
 Уралаа һэтэ энеэгээ.

ЯМААН

Аяар холын нэгэ тосхондо,
 Айлай хүрэг малай дунда
 Аса эбэртэй Ямаан бии болобо,
 Амар заяа зондо үзүүлхээ
 болибо.
 Абааштай гээшэнь аргагүй,
 Абирха дүүлихэнь амаргүй.
 Харша хорёо харайн ороод,
 Үбһэ, холоомо эдинэ,
 Үшөө дээрэһэнь гэшхэнэ.
 Талада бэлшээридэ гарахадаа,
 Таряан руу Ямаан хулжана.
 һүбэлгэн Ямаае харахадаа,
 һүрэгын хойноһоонь дахана.

Хонишон зобоно, зүдэрнэ,
 Хойноһоонь «Хулай!» гээд
 һүхирнэ.
 Ямаан улам үсэрхэнэ,
 Ябадалаа бүри түргэдхэнэ.
 Тэрэ Ямаанай аашые саашадаа
 Тэсэхын арга һалагдаа.
 Айл зон хамтадаа хэлсээ:
 — Аргамжаха! — гэлсээ.

Зоной байдалда энэ мэтээр
 Зохидгүй ааша гаргагшад
 Хүйхэр Ямаан шэнгээр
 Хууляар эрхээ хаһагдагшал.

ХЭШЭЭЛ

Оробо ха айлда нэгэ хүйхэр эрэ
 Олбог хойморто дэбдеэтэй байба гэхэ.
 «Оо! Намае угтаа», — гэжэ тэрэ
 Ошожо, олбог дээрэ һуушаба гэхэ.
 «Эндэ намда олбог дэбдээ хадаа
 Эдээ бэлдэһэн байха», — гэжэ ханаад,
 Гэдэһээ садхааха юумэ бэдэржэ,
 Гэр соогуурнь хараашалжа эхилээ.

Гэнтэ үүдэн нээгдэжэ,
 Гэрэй эзэн орожо ерэлэй.

Танигдаагүй хүнэй хоймортонь
 дабшалжа һуухада,
 Тагнахын ехээр тагнаба, гайхаба эзэн.
 Уряалгүй хүйхэр тамхи зуухадаад,
 Урдаһаань иигэжэ хэлэбэ гээ хүлзэн:
 — Хайшаа ябашадаг ямар хүмши даа?
 Хашартараа, үлдэтэрөө һууналби...
 Архья гаргаад, аягала намдаа!
 Алим бэ үрмэ, мяхан, буузамнай?
 — Үшөө шамда юун хэрэгтэйб? Аа? —
 Үлгөөтэй байһан ташуур ябууд абаад,
 һайхасаанда гэрэй эзэн дүтэлбэ...
 һахы һалаг тэрэ зайгуул тэрьелбэ.

Элдэб хэнгэргүй нэдхэ амитадые
 Энэ гэрэй эзэндэл, ташуурдая.

УРЫ

Сэгээн, гэгээн, толормо
 Сэлмэг үдэр байбал даа.
 Халзан тархиин оройһоо
 Халуун наран шарабал даа.
 Харин иигэжэ байтараа
 Хара үүлэн худхарба.
 Аянга нээрэн няадаһараад,
 Аадар бороо адхарба.
 Уһан дары хамтаржа,
 Уруудам руу мухариба.
 Ганга жалга дамжажа,
 Галзуу дошхоноор мушхарба.
 Булайн зэрлиг хүсэтэй лэ —
 Булангиртан эбхэрнэ.
 Хаалта дабан, хүртэйгөөр
 Хатуу шангаар эрхирнэ.
 Ханааб, добые тэгшэлэн,
 Харлан урдаһан урые
 Бариха, тогтоохо гэхэшэлэн
 Бар хүсэн үгы юм.

Уураа тараагаад тэнгэри
 Удангүй сэлмэн тэниигээ.
 Аадар болижо, тон түргэн
 Арюун наран энеэгээ.
 Хүүен байһан горхоной
 Хүсэн буураад, номгорбо.
 Уруудам руу уһамнай
 Урдаад бушуу шоморбо.
 Мүнөө урын мушхарһан
 Мүр хараад хашхаржархёоб:
 Булга зоной сабшалан дээр
 Буртаг, шабар хаяжархёо...

Харигтаа байтараа гэнтэ
 орьёлһон
 Харата муухай уур сухал
 Даруу зангые булихашгүй һаа,
 Дандаа хоро хүргэжэ шадахал.

ШАНДАГАНАЙ ШАНАЛААЛ

Арсалан, Шоно түрүүтэй
 Амаргүй томо дарганар
 Булагта тужада тон хүюутэй
 Буужа ерээл аргагүй.
 Урин дулаанаар Үнэгэн айлшадаа
 Угтажа тудаж абаа нэн.
 Баруун гараа, туһалагшадаа
 Байлсагты гэжэ албадаа нэн.
 Тэрээгүүр Шандаган ябаһан аад,
 Тэндэ баһал дайралдаа.
 Булагта тужын бухгалтер
 Буурал тархита Шэлүүһэн
 Үглөөдэрын Шандагы булайнхяар
 Өөртөө дуудаж ерүүлээ нэн.
 — Үсэгэлдэр таанад, Шандаган,
 Үндэр айлшадаа хүндэлөө алтайт?
 — Үнэгэн даргамнай шангахан
 Үнөөхи... юун бэлэй... банкет үгөөл теэд.
 — Шамайе нохойн таратар
 Шашажа һуугаа гэлсэгшэ.
 Арсаланай шандаган болотор
 Айхабтар бэрхэ тэсээлши...
 — Үнэгэн ноёной хашаада,
 Үлөөгүйдэ аргагүй.
 Дарганарһаа түрүүн харишаада,
 Даншье һаа аягүй,—
 Шандаган иигэжэ хэлэбэ,
 Шашха улаан болобо:
 — Үсэгэлдэр таанад бултадаа
 Үхэрэй хахад мяха,

Хоёр хони, үшөө... хамтадаа
 Хорин тахья, мэшээг талха,
 Гушан шэл архи,
 Гурбан хайрсаг пивэ,
 Элдэб хүйтэн хоол, тамхи —
 Эдигэн ууһантнай иимэ...
 Таанадһаа, банкеттэ байгшадһаа,
 Таби-табин түхэриг заатал һаа
 Ээлжээтэ салинһаатнай дарахабди,
 Эндэ гараа таби! —гээд, нигталан
 бодогшо

Шангаран хэлэбэ,
 Шандаган шэшэрбэ: —
 Үгы, яагаа гээшэбта?
 Үбһэ, ногоо эдидэгийем,
 Морхообойл шүүһэ уудагийем
 Мэдэхэ ха юмта... —
 Арсалан, Шоно, Үнэгэнтэй
 Архидаашашни үнэн лэ теэд.
 Хүндэ ямбада хүртөө хадаа,
 Хүхижэ, сэнгэжэ абаа хадаа,
 Архи уугаагүйб, мяха эдеэгүйб гэжэ
 Арсаха аргашни байхагүй! — гэжэ
 Шадажа тужын бухгалтер
 Шандагы торгобо булайнхяар.

Банкет гэжэ дуулахадаа,
 Бахардан, саашаа даб гэдэг
 Хазага бологшод нютаг бүхэндэ
 Хаа-яаш бэшэ — олон үзэгдэдэг.

ХЭНЭЭЛТЭ

Байсата хүнды нютагтай
 Бага ехэ ангуудай
 Байдал, түүхэ харуулхан
 Багтаамжатай музейдэ
 Охор нүүлтэй Шандаган
 Олон жэлдэ ажаллаа.
 Урдын, мүнөө сагайшые
 Угаа хомор зүйлнүүдые
 Шандагамнай музейдэ
 Шадамар бэрхээр суглуулжа,
 Байсата хүндын эзэн
 Баабгайн найшаалда хүртэбэ.
 Эгээ энэ үедэ
 Элдин байсата хүндыдэ
 Бартаа хүбшэ газарһаа
 Барас айлшан бууба ха.
 Хотогор хүнды нютагтаа
 Хоёр-гурбан хоногто
 Эзэн Баабгай айлшанаа
 Эрхим найнаар хүндэлбэ.
 Буужа ерэнэн Барасай
 Бусаха сагайнь болоходо,
 Бараг бэлэг хунгажа,
 Барюулха гээд шиидэбэ:
 «Яаха хээхэ болоноби?
 Ямар юумэ олохоби?
 Байза, нэгэ арга бии —
 Баян музей ошохоби...»
 Эгээл тэрэ үдэртөө

Эзэн Баабгай дарга
 Хүндын музей тээшэ
 Хүл бии гэн найгаргаа.
 Хүрэжэ ерэнэн ушараа
 Хүрэнөөр Шандаганда хэлэбэ.
 Хуйтай алталмал хутагы
 Хурса набараараа зааба.
 Сошожо абанан Шандаган
 Собхороод нэгэ абаба.
 Хамаг зориггоо шангадхан,
 Хатуу харюу үгэбэ:
 «Олоной энэ музейдэ
 Ошоһон, ерэнэн амитадта
 Бэлэг болгоод халгааха
 Бэлэн зөөри байхагүй!» —
 Гэжэ хэлэхэдэнь, Баабгай
 Гэдэргээ тангайн алдаба.
 Зүдэрүү юумэ музейнээ
 Зүрхөө адхаһаар гараба.
 Тэрэ хөөрэлдөөнэй нүүлхэнээр,
 Тэбхэр нара үнгэрхэлөөр
 Байсата хүндыгөөр ябахадаа,
 Баян музейдэнь орооб.
 Үнөөхи Шандаган ажалдаа
 Үгы байбал. Юун болооб?
 «Айлшаар ерэнэн Бараста
 Алталмал хутага үгэнгүй —
 Үргэн ангуудай зөөриие
 Үрилтэнөө хамгаалхан

Шандаган - эрхилэгшэмнай
 Шал худалаар хардуулаад,
 Муухан юумэ ажалгүй
 Мухарижа хаанаб даа ябанал ха.
 Мүнөө хэрэгнай доройтоо», —

гэн,

Музейн ажалшад хэлээ һэн.
 Байсата хүндын эзэн
 Баабгайн һанамжа ондоо һэн:
 «Шандаган тэрэ хүйхэрэй
 Шалбааг байһаниинь элирээ,
 Бараг ажалшан гээшэш гэн,
 Бага магтуулад гэхэлээрээ
 Хамараа үргөөд, тоолхогүй,

Хара бээе хараа лэ.
 Хэниеш, юрэдөө, тоохогүй
 Хэрзэгы зан гаргаа лэ».

Зарим манай нютагта
 Заа зуу болоһон ушарые
 Үльгэр жэшээ болгожо,
 Үгэлэн энэ хөөрэбэб.
 Үнэн байһанайнгаа түлөөдэ
 Үһөө хиһаа нэхүүлжэ,
 Харшалуулһан нэгы
 Хайрлахыса хайрланаб.

БИЛДАГУУША ХУЛГАНА

Ама сагаан Хулгана
Арбин талада байртай.
Эрхим дээгүүр бэшэш наа,
Эгээлэй нэгэл ажалтай.
Дарга Шонын хажууда
Дахуул, туршуул ябадаг хэн.
Хамаг зэмэтэ аашыень
Хараашагүй болодог хэн.

Нэгэтэ

Нэтэрхэн Шоно тэсэнгүй,
Алагша гүүндэ түйтэ
Аюул сааза хэһэн гээ. —
Адуушан өөрөө зэмэтэй лэ.
Алдарта Шоно даргын
Ойгоргүй сухалтай байхадань,
Ойронь юундэ ерээ бэ! —
Гэжэ хэлээд, Хулгана
Гэдэргээ болоол хултаганан.
Хүмэг хабсагайн Бүргэд
Хүхэ Шоные нэлгэбэ.
Үрзэгэр шубуу шонхорой
Үдэ дали хиидэбэ.
Билдагууша Хулгана
Бүгэдэнэй урда гараа хэн:
— Шуран Бүргэд зүб тиигээ:
Шубууд үгынь дуулаагүй.
Хэрзэгы нэтэрүү амитад
Хэншье байгаа наа —
нюдаруулхал,—

Гэжэ Хулгана пишаганаба,
Гэдэгэнэн байжа энеэбэ.
Энэ үедэ
Эреэн Могой бии болоод,
Амаржа нууһан Бүргэдые
Аргамжалан орёогоо.
— Бара, бара, бара даа,
Баатар Могой байна даа,—
Хулганаахан хашхаршоо,
Хумхаатайгаар дэбхэршоо.
Эреэн Могой одоо
Эзэн дарга болохонь гээд,
Мэхэтэй Хулганаан толгойдоо
Мэнэ оруулаа бэлэйл.
Үргэн талын арьяатад
Үгэ хүүрээ нэгэдээд,
нэшхэлгүй хорото Могойе
нэе орогүй үлдөө.
— Зүб даа, зүбынь аргагүй.
Зүбтэй шиидхэбэри гаргабат.
Хорото иимэ Могойнуудые
Хожомоош хүнөөхэ байхабди! —
Билдагууша Хулганаан
Бии шадалаараа пишаганаа.

Басниим удхые саанаһаа
Багсаан мэдэжэ абыта:
Хүйхэр иимэ Хулганаанһаа,
Хүнүүд, холуур ябыта!

НАРЬНА ЭРБЭЭХЭЙ

Шуумартаа бээе үрэнхэй
Шуран нарьяна Эрбээхэй
Жэгүүртэнэй аймагта
Жэлһээ дээшэ хүдэлөөд,
Дааһан ажахынгаа хэрэгтэ
Даншье тунайшаар хандаад,
Хамтын зөөри үрижэ,
Харюусаха баатай болобол даа.
Жэгүүртэнэй хуули шиидхэдэг
Жэмыһэн салир хушуутай,
Бэлтынэн эреэн нюдэтэй
Бэгсэргын урда зогсобол даа.
Түрүү судья Бэгсэргэ
Түшэлгэтэ хандайда нуугаад,
Хушуун дээрэхи шэлээ
Хурга набараараа заһаад,
Холоһоо абан иигэжэ
Хоолойгоо шахан эхилбэ:
— Ой хүбшын, тала дайдын
Олон янзын далитанай
Үе саһаа тогтооһон
Үнэнтэ сэсэн хууляар
Шорото зэмэ хэһэн
Шоодбори ахир шубуун
Хамагай үмэнэ харюусаха,
Хатуу зэмэ амсаха...
— Судья Бэгсэргын үгые
Сүм зүбшөөхэ байнаб,— гэн,
Мэхэтэй нарьяна Эрбээхэй

Мэнэ нууриһаа бодоо хэн.
— Танай, шубуудай хуули
Таарахагүйл даа намда.
(Намдаш гэхэ юу байхаб —
Нам мэтын арьяатанда)...
Иигэжэ хэлээд, тэрэмнай
Ирзагар шүдэ харуулаа.
Гайтайгаар нарьяна Эрбээхэй
Гарабал даа аюулһаа.
Шубуудтай эбээ таһарһан
Шуран нарьяна Эрбээхэй
Арьяатадта ошоожо,
Ажахыдань хүдэлмэри хээд,
Хахад жэлэй туршада
Хамтын зөөри хулгайлаад,
Харатайгаар баригдажа,
Харюусаха баатай болобол ха.
Түрүү судья Баабгай
Түшэлгэтэ хандайдаа нуугаад,
ханжаһан ута нахалаа
набараараа мушхаад,
Холоһоо абан иигэжэ
Хоолойгоо шахан эхилбэ:
— Ой хүбшын, тала дайдын
Олон янзын арьяатанай
Үе саһаа тогтооһон
Үнэнтэ сэсэн хууляар
Шорото зэмэ хэһэн
Шоодбори ахир амитан

Хамагай үмэнэ харюусаха,
Хатуу зэмэ амсаха...
— Судья Баабгайн хэлээшье
Сүм зүбшөөхэ байнаб,— гэн,
Мэхэтэй харьна Эрбээхэй
Мэнэ нууриһаа бодоо һэн.
Танай, ангуудай, хуули
Таарахагүйл даа намда.
(Намдаш гэхэ юу байхаб —
Нам мэтын шубуудта)...
Иигэжэ хэлээд, тэрэмнай
Эбхэмэл далаа тэниилгэн,
Эгсэ өөдөө дэгдэжэ,
Элин саашаа талиигаа һэн.

ХУРЬГАХАН

Хонгор дайдада бэлшэһэн
Хонин хүрэгэй хойноһоо
Тажаа жаахан хурьгахан
Таахар-таахар бүншэнэ.
Хүдэр бээтэй хонидые
Хүсэжэ арайхан ерэхэдэнь,
Халта эбэрээрээ ёгоодон,
Хажуу тээшэнь үлдэнэ.
Булагай эхиндэ гаража,
Булангиргүй уһанһаа
Ууха гэжэ байхадань,
Ууса хүбээ руунь мүргэжэ,
Доронь тэрэ хурьгы
Доошонь намнан зайлуулна.

һангай, хамтын зөөриие
һабардан эдихэ болоходоо,
Жэгүүр дали ургуулдаг,
Жэрэгэр шүдэ харуулдаг,
Харин баригдаха болоходоо,
Хара мэхэ урьдаг
Зольбо харьна Эрбээхэй
Зоной дунда байгааш һаа,
Хулжажа шадангүй мэдэгдэдэг,
Хуулиин ёһоор хэнээгдэдэг.

Шэнэхэн зөөлэн ногоое
Шэмэжэ эдихэ аргагүй —
хүрэг олон хонидой
һүүл барин тоһон соо
Хайрата тажаа хурьган
Харшалуулжа ябана даа.
«Муу юумэн
Муудайн толгойдо» гэдэгтэл,
Үйлын үри —
Үнөөхи баарһан хурьгы
Үзэн ядажа бултадаа
Үрсэгэшүүлэн баһана даа.
Хурьган ехэл зобожо,
Хуби заяандаа гомдоно:

«Түрэлхидэйнгөө мэндэ һаа,
Түшэглэхэл һэн байгааб.
Хатуу шэрүүн эдээнһээ
Хамгаалхал һэн намайгаа.
Урагша уһаа хатахадаа,
Ураг эльгэн болохо хэнш.
Энэ уужам талада
Эгээ намда үгыл даа.
Долдой энэ хүрэг соо
Долоондой доройд гүүлэжэ,
Арбанай адаг ябахада,
Амар бэшэл байна даа...» —
Гэжэ бодоод ерэхэдэ,
Гэгэжэ ороно хурьгахан.
Алтан дэлхэйн уужамда
Алсаргажа ябаһаар,
«Эрьехэ наран,
Ээлжэлхэ түрэ» гэдэгтэл,
Тажаа мүнөөхи хурьгамнай
Талаан золтой байһандаа,
Борбойходожо үндыбэ,
Бодото эрье болобо.
Хаа хаанагүй бэлшээридээ

«Халзан» гэжэ нэрлүүлбэ.
Эгээл энэ үедэ
Энеэдэтэй юумэ болобо.
Анха урдань тажааржа,
Ахир муухан ябаһан,
Харин мүнөө харахада,
Халхатай Халзан эрьеые
Өөрын гэжэ өөгшөөхэ,
Манай гэжэ маараха
Хонид олон болобо,
Хорёондонь гэрэл оробо.
Зүһэ толбомнай нэгэн лэ,
Зүдэр адлибди гэжэ
Захаһаа абан хонид
Залган хэлэдэг болобо.

Хоёр хүлтэнэйш дунда
Хониной зан харагдадаг:
Тажаа гүлмэр ябахадаш,
Таниха, туһалха хүн үгы аад,
Харин бэээ бээлхэдэш,
Ханишниб гэхэ зон олошордог.

БҮРГЭД

Үндэр боро хабсагайда
 Үбгэн Бүргэд байртай,
 Дали жэгүүртэ амитадай
 Дарга гэхэн алдартай.
 Олон жэлдэ тэрэмнай
 Ойнгоо ажал эрхилнэ.
 Түгэлдэр нэрэ сольень
 Түшэлгэтэ нууринь бэхилнэ.
 Түрүү Бүргэд даргын
 Түшэмэл болохо тушаалтан —
 Эртэ үнинэй заа зуухан
 Эрхилэгшэ дарга ханаатай,
 Эрдэмээршые нимһалхан
 Эгээлэй Хирээ, Бэгсэргэ,
 Шара Шубуун, Уули болоод,
 Шагтагар жаахан Борбилоо
 Дүтэ холуур элисэгээн,
 Дүрим заабари үгэсэгөөн
 Үбгэн Бүргэдэй үгэ соо
 Үдэрые үнгэргөөд байдаг даа.
 Хоног үдэрэй иигэжэ
 Ходорон ошожо байтар
 Хүсэтэ жэгүүр далинуудай
 Хүүхэнь дуулдаад, мэтэр
 Ажалша Тоншуулай хүбүүн,
 Ашата Гулабхаагай басаган,
 Тохорюун шубуунай аша,
 Тоодогой мяха шуһан зээ
 Ойн дээдэ нургуулиие
 Оншотой найнаар дүүргээд,

Аажам түрэл нютагтаа
 Ажаллахаа ерэбэ ха.
 Бүрин тамгата дипломоо
 Бүргэдэй һабарта үгэбэ ха.
 Үзэхэ юумые үзэхэн
 Үбгэн буурал Бүргэд хаан
 Одоо эндэ толгойдоо
 Олон юумэ бодоо:
 «Эгээ байза, юрэдөө,
 Эдэ түүхэй амитадаар
 Бээ тойруулаа гээшэ наам,
 Биратай юумэ болохогүй.
 Эрдэм номой заабаряар,
 Эдэбхи үүсхэл, даабаряар
 Хэрэг ажалаа эрхилээд,
 Хэнэйш үгэ дуулахагүй —
 Харан гэхээш нэгэтэ
 Хамаг жэгүүр далитан
 Залуу тэдэниие дэмжэжэ,
 Забаан юумэн болохо.
 Үни удаан жэлнүүдтэ
 Үүргэ ажалаар олоһон
 Үндэр нэрэ солынгоо
 Үрин-тарин гэсэгээн,
 Үгы болохо байһыень
 Үндэһөөрнь харанаб.
 Анханайнгаа гуримаар
 Ажал хэрэгээ ябуулаад,
 Дадал болоһон янзаараа
 Даруу Хирээ, Бэгсэргээ,

Шара Шубуун, Уулияа,
 Шагтагар жаахан Борбилоогоо
 Шадал соогоо зандаржа,
 Шангарааш наа шангараад,
 Юрөөгөөш наа юрөөгөөд,
 Юрэл байһаниинь дээрэ...» —

гээд,

Аюул мэхэтэ Бүргэднай
 Арга хургын оложо,
 Залуу эрдэмтэ шубуудта

Забда сүлөө үгэнгүй
 Газарай захада оршодог,
 Галуу, нугаһадай байрладаг
 Нуга, нуур, намаг руу
 Нютагжуулхые эльгээбэ.

Басниингаа удха хөөрөжэ,
 Балбаад, жажалаад яахаб даа,
 Мэхэтэй иимэ Бүргэдүүдые
 Мэдэхэ, таниха байхат даа.

ГУРГАЛДАЙ ТУРЛААГ ХОЁР

Ой хүбшын оюутан —
 Олон тоото жэгүүртэн
 Харюусалгата хуралдаандаа
 Хамтадаа яаран суглараал даа.
 Сугларһан тэдэ шубууд
 Шухала асуудал хэлсэбэ.
 Алдар суута Гургалдаие
 Амаргүй шангаар шүүмжэлбэ.
 Ойнгоо амитадта хүндэтэй
 Олон жэлдэ ажаллаад,
 Бэлиг шадабари ехэтэй,
 Бэрхэ гэжэ магтуулаад,
 Габьяата дуушан гэхэн
 Гаһар нэрэдэ хүртэһөөр,
 Тархи түрүүгээ эрьежэ,
 Таагүй ааша гаргаа гээд,
 Олоороо шубууд Гургалдаие
 Онсо шангаар зэмэлээ.

Бүгэдын хэлэхэн үгы
 Бүтэхгүй зүйл гэн
 буруушаажэ,
 Өөрынгөө ханаһан юумые
 Үлүү сэсэн гээд найхашаажэ,
 Хамтын журам эбдэжэ,
 Хара амья хараа лэ,—
 Гэжэ байжа Гургалдаие
 Гэмгүй гэгшээр харааба.
 Таһа шүүмжэлүүлһэн Гургалдай
 Тархья ганзагалан гараба.
 Уруу дуруу Гургалдайн
 Унаанги модон дээрэ
 нуухадань,
 Хара Турлааг гэгтэдэ
 Хажуудань бии болобол даа.
 Хайрлаһан хэбэр үзүүлжэ,
 Хаагалжа тэрэ оробол даа:

– Эй даа, баарһан Гургалдай,
Эдэмнай яаба хээбэ бэ?
Хаанаһаа хэн эхилжэ, булайн
Хардалга гүрдэлгэ хэбэ бэ?
Уран аялга дууешни
Урмашан байжа шагнагшаб.
Дэмбэрэлтэ зориг орожо,
Дээгүүр ниидэхээ ханагшаб.
Хүсэжэ ядаад, хусадаг
Хүдхэ амитад олошороо...

Хара Турлаагай иигэжэ
Хаагалхые дуулаһаар
Гансата Гургалдай барайжа,
Гал нюдэнһөө сахилуулаад,
Хүхэ номин тэнгэри өөдэ

Хөөрэн дэгдэн ниидэбэ.
Хара Турлааг газартаа
«Хаар-хаар» гэлээр гээгдэбэ.

Хоёрой хоорондо
Хоргооһо сасадаг Турлааг аа!
Үнжэгэн Гургалдайн зан ондоо –
Үргээдэһэн хаагалааеш огто
шагнаагүй.
«Тэнэгамитандамагтууланхаар,
Сэсэн хүнүүдтэ хараалһан
дээрэ» гэлэн
Болохотой гурим дүрим хадуун
абанхай
Бодолтой Гургалдайһаа жэшээ
абэгты гэхэ гээ нэм.

ДАРГЫН ГҮЛГЭН

Энхэргэн урин зантай
Эндэхи нэгэ үбгэн
Эзэгүй гүлгэ оложо,
Эмхи зургаандаа асаржа,
Тэнсэлгүйгөөр хайрлаһандаа
Тэжээхэ гэжэ бодобол даа.
Үбгэнтэй суг ажаллагшад
Үйлэ маани болобод:
– Гүрэнэй энэ гэрые
Гүлгэнэй байра болгобош.
– Ажалладаг газартамнай
Аягүй үнэр дүүргэбэш.
– Бузар тэрэ гүлгээ
Бушуу түргэн намналши.
– Үгы хаашни, өөрыешни
Үлдэхэ хүсэн манда бии! –
Гэжэ байжа аашалаад,
Гэмэрэн, муулан хараагаад,
Нэгэн гүлгыень сохибо,
Нүгөөдэнь бүри гааража,
Үбгэнэй энгэртэ аһаба,
Үрсэгэнүүлэн баһаба.
Үнөөхи гүлгэ хайрлажа,
Үбгэжөөл зүрхөө үбдөөш хаа,
Газаа үргэн гаража,
Гансаарайнь орхихо болоо нэн.

Гэмэрүүлһэн үбгэнэй
Гэдэргээ бусаад байхада,
Эгээл тэрэ гүлгыень
Энхэргэнээр тэбэриһэн
Эмхи зургаанай дарга
Энэбхилһээр оробо.
Ажалладаг газартаа
Ахир гүлгэ байлгааш гэн,
Аабагар жаахан үбгэниие
Алан эдин алдаһан
Зургаанайхид бултадаа
Зурыса гүйлдэн ерэжэ,
Дандаа урин үгэнүүдээр
Даргын гүлгые магтаба:
– Ялалзаһан нюдэтэй
Ямар хөөрхэн гүлгэн бэ!
– Үүлтэр найтай юм байна,
Үнэгэшэ нохой болохол ха.
– Эдөөлүүлжэ хамтадаа
Эмхи зургаандаа тэжээе.

Хүнүүдэй занда үлүү лэ
Хүндэгүй ахир жэшээ.
Билдагуушадые элирүүлэн,
Би энэ басни бэшээб.

ШЭБЭНЭЭН

«Шэхэтэй юм бол, шагнагты,
 Шэгэбшэтэй юм хаа — хабшуулыт!» —
 Баатарай иимэ түүрээлгэ
 Баран зондо мэдээжэ.
 Үргэн арад түмэндэ
 Үнэтэй туһатай үгые
 Шахамал бүдүүн хоолойгоор
 Шангаар хэлэдэг ёһо бии.
 Хамтын суглаан, хуралдаан,
 Хабатай халуун хөөрэлдөөн
 Ниитэ зондо аштайл хаа,
 Нилээд шанга дуутайл даа.
 Энэ ёһо гуримые
 Эндэхи Нэгэн эбдэнэл.
 Хэрэгтэ хэрэггүй юумые
 Хэдынэйш сагта шэбэнэнэл.
 Зондо барандань хандангүй,
 Зорюута заримыень шэлэнэ.
 Хамагһаа нюужа далдалжа,
 Хажуудаа абаашаад хэлэнэ.
 Шэхэндэнь дүтэ боложо,
 Шэбэнэхэ гээшэнь аргагүй.
 һабижа хамагаа хэлээгүйдөө
 һалажа гэртэһээ гаранагүй.
 Бүхэли үдэртөө энэ Нэгэн
 Бүгтэгэнэн һалирна.
 Бүгэдэнһөө нюуса зүйл
 Бүбэнэжэ шэбэнэнэ.
 Хэлэлһэн юумэнэйн удхые

Хэн хэмнайш мэдэнэл даа.
 Зондо хорото үгэ хүүр
 Зорюута тараана гээшэл даа.

Басниимни удха элил —
 Бараг бүдүүнийн энэл:
 Шэнэ бэшэ, урданай үгэ бии агша:
 «Шэбэнэдэг хүн — нүхэртэ харша».

БАХЫН ҺАНААН ДАЛАЙДА

Талархай, тэнюун зантай
 Танилтай хүм, тэрээнтэй
 Таанад, минии уншагшад,
 Танилсажа туршагты.
 — Юрэдөө, эрдэмтэн болохонь
 Юумын бэлэн ха юм даа.
 Кандидадынш болонгүй
 Харайн доктор болохохоб,—
 Гэжэ тэрэ Танилни
 Гэнтэ намда хэлээ һэн.
 — Яагаад? — гэжэ тэрээндээ
 Яһалаш гайхан һурабаб.
 — Ээлтэй ааб даа...
 Бү гайха! Энээнииеш бодонхойб.
 Нэгэ хэды болоходол
 Нэрыемни дуулахаш!
 Хэды хоноод, Танилни
 Хэлээшээ мартанхай:
 — Биш, нүхэр, нэгэ роман

Бэшэжэрхихэ юм байна, —
 Гэжэ ехэл шуналтайгаар
 Гэдэргэ урагшагүй үгэлбэ.
 — Хүнэйл хэдэг хадань би
 Хүлзэн, зүдхэн орохом.
 — Юу? — гэжэ гэлыбэб.
 — Юундэ шимни гайхабаш?
 Бараг ааб даа романмнай.
 — Баахан рассказш бэшээгүй аад...
 — Эй даа, нүхэр, бү яара...
 Эхилхэмнил хэрэгтэй.
 Түгэсхэхэм холо бэшэ.
 Түсэб хараа зохёонхойб!
 — Ээ, боли, романист,
 Эрдэмэй доктор, бэлигтэн!
 Аяар дүшэ гаранхай
 Алхалхадажа ябанаш.
 Турүүн намга абажа,
 Түбхинэхэ һэн хаш, — гэбэб.
 — Ай даа, нүхэр, намдашни
 Айхабтар һайн түсэб бии.
 Арбан долоо наһанай
 Айдар залуу дүүхэйе
 Асараад байхаб, хараарай, —
 Амалдиба Танилни.

Өөрөө юушые хэдэггүй,
 Өөдэгүй аад, амаараа
 Бүхы юумэ бэлэхэнээр
 Бүтээдэгхэн заримые
 Бахын һанаан — далайда гээд,
 Басни соогоо нэрлэнэб.

ТАБАН ХУРГАН

Табан хурган
 Тааража хоорондоо ядаба.
 Алимнай ехэ туһатайб гэжэ
 Арсалдаба.
 — Эй даа, хөөрхы баарманууд! — гэжэ
 Эрхы хурган өөдэрхэбэ.
 Минин һайгаар таанад
 Мэндэ байһанаа мэдэхэгүйт.
 Хаба соогоо магтанаб,
 Хамаг хэрэгйтнай ябуулнаб...
 — Таанад минии үгы һаа,
 Тархья алдаха һэнта, —
 Гэжэ долёобор саанаһаа
 Гэмэрбэл даа гэнтэ. —
 Хэрэгтэй хэрэгтэй заримые
 Хэн дуудажа асарнаб?
 Зэмэ хэһэн зониие
 Хэн зангад табинаб?
 Бил гүб даа!
 — Байл даа!
 Намда бү өөдэрхэ, хүхыжэ,
 Наанаһааш няһалжархюужаб! — гэжэ
 Дунда хурган
 Дуугарба түргэн. —
 Нимһалш, жааханш, шагтагарш гэжэ
 Намае зариман шамарлагша.
 Харин би урдаһаань: «Иимэхэнши!» — гэжэ
 Харюусагшаб, —
 Шэгшы хурган сарюун лэ,

Шэнгэхэн хоолойгоор шарьюулба.
 — Ганса гансаараа ябахадаа,
 Газар хороохогүймнай элихэн даа.
 Мүр мүрөө харахадаа,
 Мүһөөгөө үгтэхэгүймнай зүбхэн даа.
 Хэрбээ бидэнэр булгадаа
 Хэрүүлээ орхёод эблэрээ наа,
 Хэнэйш байгаа наа, сухарихагүй,
 Хэнһээш, юрэдөө, айхагүй,
 Хүсэтэй шанга балтадал
 Хүдэр нюдарга болохобди!— гэжэ
 Алтан бэһелиг титимтэй,
 Арюун сэбэр ябадалтай
 Нэрэгүй хурган
 Нүхэдтөө ойлгуулан хэлээ һэн.
 Энээнһээ хойшо табан хурган ехэ
 Эбтэй болоо һэн гэхэ.

УШАР

Хамагта архиншад гэжэ суурхаһан
 Хара Турлаагууд ыгэгтэ
 Шал шалбааг юумэд һогтуурхан,
 Шаазгайда ерэбэ гэхэ. —
 Яаһанш бүхэриг ажалша хүмши даа,
 Ябаял даа манаар, хани нүхэрнай.
 Хүндэлхэ гэлсээбди шамаяа, баарһан даа,
 Хүдэлмэрийн хажуугаар амаралта гэжэ
 Мүн байдаг һэмнэй,—
 Гэжэ байжа архиин үнэртэй Турлаагууд
 Гэнэдхээн Шаазгайе бодхообо һууриһаань.
 Ошобод. Жэрэгэр столнууд. Духаряанууд.
 Олоной хүндэ ехэ. Ууба Шаазгай захиһаань.
 Ойлгосотой ха юм даа, архида ахир баарһан
 Стол доро улөө һэн гансаараа.
 Оложо тэндэһэнь гаргабад, хараабад,
 Олон хүнтэй суглаан дээрэ галхаабад.
 Нэтэрүү муухай архиншан гээшэ гээд,
 Нэгэн дуугаар Шаазгайе хэһээгээ.
 Мүн тэндэ «нүхэд» Турлаагуудынш байгаа,
 Мүрөө хабшаад, абяагүйнүүд һуугаа.

Бодото байдалын мэдэнгүйгөөр заримдаа
 Болошогүй тогтоол гаргадаг хүнүүд
 Манайшые дунда биил даа.

ГҮЙГӨӨШЭ

Элдэб ажалда ябадаг дааган
 Эгээлэйл нэгэ хээрхэн
 Зунай найндэртэ урилдаагаад,
 Зулай барижа ерээ һэн.
 — Бароо, бара! Манай нютагта
 Баатарай унаха хүлэг шалгараа! —
 Хээр мориной шэхэнэй дүлииртэр
 Хэдэн тээһэнь баралан хашхараа.
 Ардаг хүлэгэй дүрье буулгабад,
 Алдар солын дуулан магтабад.
 Энэ үдэрһөө гүйгөөшэ хээрымнай
 Эжэл адуунһааншы амяарлуулба.
 Шэрэтэй ханатай, һаруул сонхотой
 Шэнэ байрада хүтэлэн оруулба.
 Хүхэхэн ногоо, овёс эдюулжэ,
 Хүйтэхэн булагай уһа уулгана.
 Үдэр бүри бэеыень угаажа,
 Үһэ зүһыень хирман ямбална.
 Эрхим гэгшын вагондо тээгээд,
 Элдэб хото городоор ябуулна.
 Үндэр туйлалтын дабтан нэрлээд,
 Үзэсхэлэн дээрэ зүүхэйлэн харуулна.
 һамбай һүүлыень гоёожо уяад,
 һайрхажал мэдэнэ хээр мориёо.
 Харин тиигэһээр...
 Хайрата гүйгөөшэ юуш хэнгүй байгаад,
 Харайжа, гүйжэ шадахаяа болёо.
 Урдань хэдэг ажалаа мартаад,
 Унтаана, залхуу, халиргай болоо.

Басниимни удха олондо мэдээжэ,
 Балбажа, жажалжа байһанай хэрэг юуб даа,
 Магтаһан нэгээ магтажал байха гээшэ
 Манай олохон нүхэдэй үбшэн юм даа.

МУУ АМАТА

Манай эндэ
 Мантагар хара нүхэндэ
 Хамар дороо ангайгша
 Хахархай аматайб лэ гээд,
 Хабиржал байдаг амгайгша
 Харха бии юм һэн гээ.
 Олоной хүсөөр хамһажа,
 Олоһон, бүтээһэн юумые
 Мүртэйдэ огто бододоггүй,
 Муугаар хэлээд һаладаггүй.
 Гэр байшанай бодоходо,
 Газарай хүдэлхэдэ унаха гэдэг,
 Ута хүүргын баригдахада,
 Уһанай үертэ абтаха гэдэг.
 Үхэр малай олошорходо,
 Үлэн шонодо эдюулхэ гэдэг,
 Талха таряанай ургахада,
 Таршаа, хорхойдо барюулха гэдэг.
 Дууһаха, һалаха, эбдэрхэ,
 Дутаха, унаха, һандарха,
 Үжэхэ, гашалха, хагдарха,
 Үйрэхэ, муудаха, һарнииха! —
 Энээнһээ ондоо үгэ
 Энэ Харха хэлэдэггүй.

Харин зоной бодото байдал
 Хархын хэлэһээр болодоггүй.

ОЛОН ТАРБАГАН

Олон тарбаган ноохойдоо хүрэхэгүй, — гэжэ
 Одоо юу хэлэдэг бэлэй?
 Эгээ энэ минии бэшэжэ эхилэгшэ
 Эмхи зургааниие хэлээ.
 Ай, бурханшни!
 Айжа абахаш нээрээ! Хараһан лэ хүншни
 Гартаа портфель хабтагашуулха,
 Гаһар, ялагар папкануудые һугадаа
 хабшуулжа,
 Гаһатай, мүштүүгтэй — тамхи татаха,
 Гар хүлөө хүдэлгэжэ байжа бабаралдаха.
 Бэе бээдээ аргагүй заабаришалха,
 Бэлтгэрээ нэгэниинь нүгөөдэээ шагнаха.
 Удаань өөрөө гүйжэ ошоод, нэгэндэ
 Удаан баһа захяа заабари хэлэхэ тэндэ.
 — Ажалай бүтээсэ... дүн... элирүүлхэ,
 бүридхэхэ,
 Айхабтар шухала бшуу даа. Үглөөдэр
 элидхэхэ!
 Портфельтэнь папкатайдаа,
 Папкатайнь хабтаһатайдаа,
 Хабтаһатайнь миин дэбтэртэйдээ,
 Харин дэбтэргүйнь ээлжээндээ
 Харааха, захирха хүнөө оложо ядахадаа,
 Ханада дүтэлөөд,
 Долёобороо хүдэлгэхэдөөд,
 Донгодолго үгэхөөр ганиржа эхилхэл даа.
 Эдэ хэд бэ? Танилсагты, тээ тэрэ
 портфельтэй тарган —
 Эмхи зургаанай ахалагша даргань,

Дамбагар зузаан үүдээр орогшо —
 Даргын орлогшо.
 Оногүй яаража ошогшо —
 Орлогшын орлогшо.
 Нэрлээ һаа, бэшэниинь багашагууд:
 Нэгэдэхи орлогшын туһалагша,
 Хоёрдох орлогшые дахагша
 Гэхэ мэтэ тушаалтан олон агша.

Тэдэ бүхэли үдэртөө хэлээ бүлюүдэнэл даа,
 Теэд хэрэгынь ехэл муу гүүлэнэл даа.

ЭРБЭЭХЭЙ ГАЛ ХОЁР

Залуухан Эрбээхэй юумэ үзөөгүй,
 Замай холые гаталха гэжэ хүсөөгүй.
 Тологор ялагар юумэндэ татагдаад,
 Толгойнь эрьенэ ха дандаа.
 Дурлаха сагай ерэхэдэ, Эрбээхэй абаһаар
 Дурлашаба... Галда.
 Тойрон ниидэнэ — Гал һаруул даа, найхан,
 Теэд лэ амигүй, харюугүй, халуун лэ
 жаалдаад!
 Эрбээхэйн дуран хүсэтэй даа, юу байхаб!
 Эрьелдээ, дүтэлөө, һалаагүй Галда няалдаад.

Эрбээхэй эсэстээ галдуулшоо ааб даа.
 Энэ шүлэгөөрөө хэлэхэ гээб таанадта:
 Газаа талын тологор ялагарые бү харагты,
 Гансал удхыень, шанарыень анхарагты.

ХУНАН НАРНАН ХОЁР

Хабатай найхан
Хабарай саг газраа.
Хамаг ургамал
Халуун наран өөдэ үлэгөө.
Хадын бооридо
Хара шоройдо нютагжаад,
Хаба соогоо
наглагар Хунан үндыгөө.
Хонгёохон аятай
Тэрэ Хунан мүшэрлөө.
Хонгор залуугайнгаа
Хабарай үглөө угтанхай.
Холые шэртэнэ,
Сээжэнь оболзон үерлөө —
Холшор инагай
Сэдьхэлдэ диилдэн абтанхай.
Аяар саагуур
Жэрылдэгшэ залуу Нарнад
Аляа Хунанда
Анхаралаа огтош табинагүй.
Арьягар үтэли
Хажуудахи нэгэл Нарханиинь
Альбан жэльбэн
Үгэнүүдые хэлээд наланагүй.
Намжаа зунай
Наартай найхан хаһа хэн...
Наһанай жаргал
Хаана агша бэлэй.
«Шарайш арюун,

Бээш сарюун, Хунахан,
Шамдаа дуратайб!» —
Нарнан нэгэтэ хэлээ.
Наһан соогоо
Юумэ яһала үзэһэн
Нарнан модон
Гүлмэрхэн зүрхынэ эзэлээ.
Барьягар мүшэрөөрөө
Залуухан Хуные хүзүүдэн,
Энхэргэн янзаар
Эльбэжэ, эрхэлүүлжэ эхилээ.
Үхин хиидхүүр
Хунанай намаа хүдэлжэ,
Үмхи нарные
Өөгшөөн, сэдьхэлынэ доһолбо.
Түргэн дундаа
Үдэр хоногууд үнгэржэ,
Түрэ хуримай хаһа —
Намар болобо.
Хубита хоёрой
Инагай мэдэрэл сохисо —
Хуй налхин
Хумхаарна улам шангадан.
Дурлаһан Хунан
Дуулана, уйлана сорхирсо,
Тэжэгэр Нарнантай
Тэбэрилдэнэ уланхатан.
...Үнөөхи Нарнан
Үни тогтожо шалангүй,

Хамаг бэээрээ	Үмхи Нарная
Хазайн, найган унашаба.	Шаналһан залуу хуные
Наартай Хунахан	Үсхэн ой соо
Наһаяа хүсэд наһалангүй,	Хараһан аад, жэшээд,
Гансаардажа, уйдажа,	Үльгэр шүлэгөө
Ганхан, гунхан үлэшэбэ...	Үхидтэ зорюулан бэшээб.

ЛИТЭ ЧАСЫ ХОЁР

— һэ, нобшо амитанши, — гэжэ
һэнгэргүйгөөр гэмэржэ,
Халдажа эхилбэл даа Час нэгэтэ
Ханын Литэдэ. —
Нэгэ нэгэ хуудаһа һэхээд лэ һууха,
Нээрээ юун гээшэбши эгээ.
Намае харана гүш? Биш шумуухан
Наяржал, наяржал ябанаб хэзээш.
Хүндэ туһатайемни юугээр сэгнэхэбши?
Хүдэлмэри ажалдань туһалнаб.
Юрэдөө, ши юу хэнэ гээшэбши?
— Юртэмсэдэ юунэй болодогые
Жэл урид мэдэжэ һуунаб.

Хоног хирэтэй часуудай заримдаа
Бүхэли жэлдэ дээрэлхэдэгынь буруул даа.

ХЭРЭЛДЭЭН

Үдхэлжэ Нохойгоо алаба.

Хэрэлдэдэг зондо басनिया уншахамни.

ТЭНГЭРИ ТУХАЙ НУРГААЛ

Тэрэмнай уншажа гараал.

Хооһон амитан гүүлэдэг.

ШАРГА ТЭРГЭ ХОЁР

Шарга Тэргэдээ Өөдөрхөбө.

Энээхэнийел, нүхэр, бү марта!

НАРЬНАН ЭРБЭЭХЭЙ

Үйлэ хуби заяанай
 Үршөөхэн мүнөөхил хууридаа
 Үнжэгэн нарьяна Эрбээхэй
 Үнихэнэйл хуужа хуунал даа.
 Баахалдайн дарга байхада,
 Баггүй гоёор ирзайгаад,
 Шонын дарга болоходо,
 Шонтойходожо мирайгаад,
 Нула нула энеэсэгээн,
 Ноёо шүдөө харуулаад,
 Хара хэрэг хэхэдэнь,
 Хараашагүй болоод,
 Шуһата хэрэг хэхэдэнь,
 Шагнаашагүй болоод,
 Үйлэ хуби заяанай
 Үршөөхэн мүнөөхил хууридаа
 Үнжэгэн нарьяна Эрбээхэй
 Үнихэнэйл хуужа хуунал даа.
 Бүргэдэй дарга болоходо,
 Бүтүү хажуугаарнь дарбаганаад,
 Элеэн дарга болоходо,
 Элихэ далаа харуулаад,
 Арбагар шубуухай барихадань,
 Арбан шүдөө хам баряад,
 Мэнэл далинуудай үрхиршэхэдэнь,
 Мэдээшгүй болосогоогоод,
 Үйлэ хуби заяанай
 Үршөөхэн үнөөхил хууридаа
 Үнжэгэн нарьяна Эрбээхэй
 Үнихэнэйл хуужа хуунал даа.

нарьяна Эрбээхэйдэл адляар
 набиганан наймһардаг
 Шүдэтэй, далитай заримадые
 Шүүмжэлнэб энэ шүлэгөөрөө.

ЭРДЭМТЭЙ БОРБИЛООГОЙ
ЭНДҮҮРЭЛ ТУХАЙ ҮЛГЭРХЭН

Шэбэр шугы соо,
 Айлайл газаагуур үдэһэн
 Шэнгэн дуутай
 Эгээлэйл нэгэ Борбилоо
 Долоон мүнэнэй,
 Далан дабаанай саана
 Дэндүү ехэ
 Дээдэ эрдэм дүүргэжэ,
 Халһатай бээтэй,
 Хашамал хоолойтой болоод,
 Түрэнһэн нютагаа
 Түргэн дундаа бусаба ха.
 Борбилоомнайшые
 Бараг тушаалда дэбжүүлбэ ха,
 Боро хабсагайда
 Бүргэдтэй байхынь шэлжүүлбэ ха.
 Айлай газар,
 Шэбэр шугыда харагдаа ха,
 Айхаттар ехэ
 Суглаа хэхээл ерэдэг һэн.
 Наял хада
 Намганиинь байһан борбилоохой
 Үгэш дуугархагүй

Бүдүүзгэй хатан болонхой.
 «Хабсагайда байдаг
 Харсага, бүргэдүүднээ доошо
 Хани нүхэд
 Манда юрэдөө үгы!» — гээд,
 Үсэгэлдэр эндэ
 Борбилоогоймнай намган дуугаржа,
 Үргэн олоной
 Наада, энеэдэн болоһон гээ.

ТҮЛЕЭН ПЕЭШЭН ХОЁР

Яһанай хуудаһаар үлөөмэ
 Январин хүйтэн үдэшэ
 Тэбэри түлөө
 Тэрзэгэр Пеэшэн
 Хара зоргондоо шамарлан,
 Хараажа оробо гээшэл даа:
 — Ээ даа, ахир баарһан,
 Эгтээл галдуулаад һалааш даа.
 Харанагүй гүш намайе,
 Хамаг хүнүүдые дулаасуулнаб,
 Эдэень бусалган баясуулнаб...
 — Эндэшни шамайе! — гэжэ
 Түлөөн сухалтайгаар хэлээл.
 — Түхэрөөн жэлдэ минии дүрэжэ,
 Халуу, дулаа үгөөгүй һаам, иигэжэ
 Хашхаржа ши һуухагүй бэлэйлши.

Хүнэй ашаар иигэжэ,
 Хүн ябаһанаа мэдэхэгүй
 «Би, би», — гэжэ
 Бээрхэдэг зариман бии ха гү?

ОЙРО ЗУУРЫН ЖАРГАЛ

Хонгор талый хойморто,
 Холбоо хадын хормойдо
 Наран үшөө эртэ гээд,
 Наһан үшөө залуу гээд,
 Айдар хоёр хуһан
 Ажаһуудаг юм һэн.
 Дуулим хабарай һэбшээндэ
 Дурдам үһөө эльбүүлэн,
 Дуугаа хангюрдан хэзээдэ
 Дуран тухайгаа шэбэнэлдэн,
 Эгэшэ дүү мэтэ
 Эбтэй һуудаг һэн ха.
 Жабхалан һайханаар тэдэнэй
 Жаргажа байтар нэгэтэ —
 Ажалша хүнүүд яаруугаар
 Аляа нэгэнэйн хажуугаар
 Аятай һубаг татуулба,
 Аршаан уһа урадхуулба.
 Харин эндэ
 Хамаг юумэн хубилшаба гэнтэ...
 Мүнхын уһа хүртэжэ,
 Мүнгэн аршаанаар сүршүүлхэдээ,
 Шииг нойтоор умдалжа,
 Шэмэ шүүһээр бордуулхадаа,
 Аза талаантай байһан
 Айдар залуу хуһанай
 Үһэниинь үшөө ногооржо,
 Үнгэ гэрэл оробо.
 Шуһаниинь улам улайржа,
 Шуналтайгаар гүйдэг болобо.
 Буржагар толгойгоо эрьежэ,
 Бултанһаа гоёб гээд бодобо.
 Хүршэ хани басагаяа

Ойрохон зуурын жаргалда
Обтожо, зобохогүйнтнай түлөө,
Басагад, бэрээд, танда
Барюулнаб энэ шүлэгөө.

Гэдэгэр манай залуу Поршоонхо
Гэдэнхээ эльбэсэгээн маһайжа,
Гэмгүй гэгшээр шүүмжэлшоо һэн ха.
Харин удаань гэдэргээ хараад,
Хараал гашай табигһанаа мартаад,
Харша хорёо соогуур шэншэлжэ,
Мэхиинэ, үбһэ шэлэжэ,
Мэнэ гэдэнхээ дүүргээд,
Нойтон шабар уруу шэнгэжэ,
Нойрсоһонһониинь тэрэ гээ...

Заабариншалжа нурашанхай
 Зарим иимэ Поршоонхын
 Заха үзүүр харалайб даа,
 Зааж нэрлээдш яалайб даа.
 Зон ниитэһээ дээгүүрби гэжэ
 Зорёон ехээрхэжэ аашалдаг аад,
 Гууляа бултайлган мэдэгдэжэ,
 Гутадаг амитад байдаг даа.

ТУРЛААГ

Хара Турлаагай умдан
 Халуунда ехээр хүрэл ха.
 Элин ниидэжэ, нуурай
 Эрyedэ ерэжэ нуубал ха.
 Нуур соогуур
 Нугаһад, галууд
 Холуур, ойгуур
 Хотирон тамарнад.
 Шуран бэрхээр
 Шунгаад гаранад.
 Эрyedэ нууһан
 Турлааг гэнтэ:
 — Эдээнһээ юугээрээ дутаабиб! — гээд,
 Урагшань сээжэеэ хүрхылгэн,
 Уһанда ороһон аад, гараагүй гээ.

Турлаагтал адляар аашалдаг зон
 Тушаалдадаг бэшэ аал али олон?

ШАНДАГАН

Үльгэр шүлэгөөрөө битнай
 Үнэгыг хамгаалха гээ бэшэб.
 Даншье ахир билдагуушад
 Дайрыг тоншохо гээд бэшэб.

* * *

Нэгэ үсхэн тужада
 (Нэрлээдш, юрэдөө, яалайб даа)
 Баабгайн шаби гэгдэдэг,
 Бараг хэргэм эзэлдэг,
 Үшөөшье дээшээ шэбшэдэг
 Үнэгэн байһан юм гэдэг.
 Арга хурга гаргадаг һэн,
 Ажал хэрэгээ ябуулдаг һэн.
 Дандаа луйбуур мэхээрээ
 Дарганарыг төөрүүлэн,
 Үргэ аманда бэрхээрээ
 Үгэдөө зариманиие оруулан,
 Хүбшэ соогоо нилээхэн
 Хүндэтэй нуури эзэлээ һэн.
 Амитаг зэргэтэнэй дунда
 Ама сагаан Шандаган
 Ахалагша Үнэгэн даргын
 Алибаа аашыг тэсэдэг,
 Арга гохо мэхыень
 Арбан хургандаал мэдэдэг,
 Урда хойнонь орожо,
 Уриханаар мийэрэн гүйдэг,
 Саанаһаа дураа гутахаар
 Самнадаг амитаг юм һэн.
 Үни удааншье болонгүй

Үнэгэнэй хуурмаг ябадал
 Эхинһээ һүүл хүрэтэрөө
 Элирхын ехээр элирбэ.
 Хара мэхынгээ түлөө
 Хабхаан зангада оробо.
 Хаанаһаа гэнтэ Шандаган
 Хатуу зоригтой болобоб?
 Хэзээнһээ энэмнай шангаран,
 Хэнэй хүүртэ оробоб?
 Үхэтэрөө айжа ябаһан
 Үнэгэн ехэ даргынгаа
 Хара хэрэгыг элирүүлжэ,
 Харааха гээшэнь аргагүйл.
 Хоёр ута шэхээс
 Ходо хойшонь хуумайжа,
 Урда хүлөө үргэжэ,
 Ухаангүйгөөр арбайжа,
 Хэмгүй ехээр забдажа,
 Хэлэхгүй үгэнь үгыл.
 Хорото могойтой нүхэсөө гэбэ,
 Хони ямаа шарууһалаа гэбэ,
 Зүгын гэрыг хандаагаа гэбэ,
 Зүүнэй шэглэл һажаагаа гэбэ.
 Булайн ехээр баяжаа гэбэ,
 Булган дэгэл оюулаа гэбэ.
 Сарюун нэрээс бузарлаа гэбэ,
 Саадын нүхэр болоо гэбэ.

* * *

Уншаад, энэ басниемни,
 Уншагшад, намда хэлэгты зүү:
 Баряанда Үнэгэнэй ороогүй һаа,
 Баарһан Шандаган иигэхэ һэн гү?

БААБГАЙ ҮНЭГЭН ХОЁР

Нилээд һургуулитай
 Нэгэ залуу баабгай
 Ганса бэе ябахам залхуутай,
 Гал түлихэ, гэр хараха хүн хэрэгтэй
 Гэжэ шиидэбэ хэбэртэй.
 Хүлһэ салимни хоюуландамнай хүрэхэ,
 Хүбшэдөө түбхинэхэ саг болоо гэбэ ха.
 Үнишье бэдэрэнгүй, зууршалгада найдаба,
 Үнэгыг тиин һамган болгон абаба.
 Анхандаа хадаа
 Абындаа байхадаа,
 Ашалаа элдэбээр хүхидэггүй,
 Агсамнажа ябажа гүйдэггүй
 Эгээлэйл Үнэгэн байһан аад,
 Эсэгынгээ үгөөр ябадаг аад,
 Баабгайтай хамтарһаар,
 Бараг гэртэ байрлаһаар
 Дура зоргоороо орожо,
 Дээрээ ахагүй боложо,
 Бүдүүрхэжэ, годооржо эхилбэ,
 Бүтэхэгүйгөөр загнажа мэдэбэ.
 Эдихэ эдегээ муушална,
 Эрхим дээжэ хараашална.
 Үнэгэн дэгэлээ тэрэ голоо:
 —Үнэтэй хубсаһатай болохоор болооб!
 Борбогор тэрэ
 Бооборой гэрэгэнһээ дутаа гүб?
 Халзан бэгзэгэр
 Халюунай һамганһаа дутаа гүб? —
 Гэжэ байжа үдэр һүнигүй

Гэмэрээд Үнэгэн болиногүй.
 Ганса Баабгайн салин хаанашье хүрэнэгүй,
 Ганирна Үнэгэн: «Мүнгэ муртэй олоногүйш!..»
 Үбгэниинь мүнгэ олохоо һананхай,
 Үдэр һүнигүй һархиитараа ажалланхай:
 Зүһэ алдажа, сунхишоо,
 Зүдэржэ һүрнишоо.
 Харин Үнэгэн гоёод,
 Хара хүдэлмэриһөө добёод,
 Сэнгэлгын газараар зайгуултана,
 һэбхирэн, зальхайран ябуултана.
 Баабгай мүнгэ асарна —
 Барюубшагүйгөөр Үнэгэн сасана.
 Мүнөөхил үбгэнөө гүйлгэнэ:
 «Мүнгэ, мүнгэ үгэ!» — гэнэ.
 Хайрата Баабгай хашагдаад,
 Хара сэдхэлдэ татагдаа.
 Хүдэлмэрилжэ байһан газартаа
 Хүнгэн олзодо обтоод,
 Дабирхай түрхибэ һабартаа...
 Далда хулгайнь олдоод,
 Ажалһаашье шэдүүлшоо,
 Архиин хорхойдо мэдүүлшоо.
 һамганайнгаа үнэгэн захые
 һая дэлгүүртэ худалдаад,
 Хаһад хара болгожо,
 Халуусаа гэхэнь дуулдаа даа.

Шүлэгэйм удха бэлэхэн —
 Шүүхэ юумэ байхагүйл даа.
 Эхэнэртээ мэдүүлһэн эрэ хүн
 Энэ Баабгайдал хайратайл даа.

ТОГООНОЙ БАРЮУЛ

— Хайшаа тоолхогүйбши даа, иимэ түргэн
 Харлашаха гэжэ, яяр яндан!
 Харин бариханш жэрхэштэй! — гэн,
 Харааба тогоонойнгоо барюул эзэниинь
 сухалдан.

— Хайшанш гээ һаа — гэ,
 Хамаагүй намда.
 Хайратай агша шинии үнжэгэн гар.
 Хаб хара болошохо ха юм даа,
 Халаахашье бшуу шэрэмэй гал, —
 Гэжэ барюул хорогүйгөөр тэндэһээ
 Гэдэргэдэхэш гэнгүй хэлэбэл даа эзэндээ.

— Туһа хэһые сэгнэдэггүй зон
 Тушаалдадаг ааб даа али олон.

ҺҮҮДЭР

Зунай сэлмэг үдэр
 Зуутай нэгэ
 Нарһан һүүдэрээ харахадаа ехэл
 Сэдхэлээ ханадаг һэн.
 «Тулга ха юм даа, юун гэхэб,
 Туһатай, хэрэгтэй, мэдэхэб.
 Хажуудам ходо байха,
 Хайшааш холо зайхагүй.
 Хэлэһэн үгэһөөш гарахагүй,
 Хэһэн юумыш хэлсэхэ...» —
 Гэжэ Нарһан

Шэбшэдэг нэн баархан.
 ...Тиигэжэ байтар
 Тэнгэри бүрхэжэ даа,
 Гэрэлтүүлэгшэ наран баатар
 Гэнтэ хоргодобол даа.
 Һалхин хүдэлөөд, адхарба аадар бороо,—
 Һайтай юумэ хүлээжэ шортоо.
 Хайрата Нарһанда
 Хажуудахи һүүдэрынь хэрэгтэй болоо.
 Хараха найдалынь ха юм,
 Хани нүхэрынь ха юм.
 Зориг урмынь үргэхэ,
 Зохистой туһа хүргэхэ...
 Алим теэд һүүдэрынь?
 Абья аниргүй.
 Хаанашье тэрэнь
 Харагданагүй, үгы!?

Найдамгүй нүхэрые һүүдэртэй жэшэе:
 Наратайда хажууһааш холо ошохогүй,
 Харин
 Харалган бүрхэгтэ — олдохогүй.

ОНДООХОН НЭГЭ ГООХОН...

Алтан дэлхэй дээрэ
 Амиды ябаханаа дээшэ
 Арюун һайхан юумэн, нээрээ,
 Амитан бүхэндэ үгы гээшэ.
 Элүүр бээтэн, танда
 Энэ шүлэгөө зорюулхам.
 Уймар хүнгэн зариманда
 Уншажа үгэхыетнай гуйхам.

Шэггүй сэбэр шарайгаараа
 Шэбэр шугыда илгардаг,
 Хүхюун шогтой зангаараа
 Хүүхэд соогоо шалгардаг
 Үнжэгэн нэгэ Эрбээхэй
 Үдэжэ ехэ болоһон гээ.
 Үзэмжэтэй бээтэйл,
 Үшөө юун хэрэгтэйб —
 Харахада, бүри гоохон,
 Хамаһаал һаа ондоохон
 Болохо гэжэ шэбшээ ха,
 Бодолынь охор — жэгтэй ха.
 Эрбээхэй тиигээд
 Эдээнһээ огто арсаба.
 Бүһэ бэлхэнсэгээр
 Бээе шангаар уяба.

Эрбээхэйн эсэс хүн бүхэндэ мэдээтэй,
 Элдэб олые тоолоод эндэ яахамнайб.
 Үйлсэдэмнайш хоёр хүлтэй Эрбээхэй
 Үзэгдэдэг болоо һаянай.

СЭСЭН ОХОТОНООНОЙ ҮГЭ

Ой тайгын амитад,
 Олон тоото арьяатад
 Эзэн хаанаа хунгаха гээд,
 Эртэ үглөөгүүр сугларба гээ.
 Хаамнай ямар байхаб гээд,
 Хахад үдэр тоосолдоо хээ.
 Хамагай ханамжаар хадаа
 Хаан иимэ байха юм ха даа:
 Харгынаа хазайхагүй,
 Хамараа үргэжэ маһайхагүй,
 Арьяатадаа илгахагүй,
 Архи огто балгахагүй,
 Зан буруугаар аашалхагүй,
 Зальхай хамуугаар ябахагүй,
 Хомхойржо зөөри нөөхэгүй,
 Хоб хошо зөөхэгүй.
 Хараал табижа бэлиндэхэгүй,
 Хардалга гүрдэлгэ хэрэглэхэгүй.
 Худал үгэ хэлэхэгүй,
 Хулгай дээрмэ хэхэгүй.
 Хатуу иимэ эрилтэ табяад,
 Хамаг шанарыень сасуулаад,
 Хаанаа хунгабад гээшэ.
 Эды шанга эрилтэдэ таараха ан
 Энэ багта олдобогүй ха.
 Дурдаһан лэ арьятаниинь нэгэ заахан
 Дутагдалтай байгаа ха.
 Ахир муу зан гаргадаггүй
 Ама сагаан Шандагыё нэрлэн,

Арьяатад булта — ехэ багагүй —
 Ангуудай хаан болгоо һэн.
 Үбэлдөө эдихэ тэжээл
 Үбһеэ бэлдэжэ ябаһаар,
 Малгайн шэнээн
 Мантан һүри соможо байһаар
 Суглаанһаа гээгдэн алдаһан Охотонoon
 Сухалтайшаг юумэ гүйжэ ерээд,
 Шандагыё хаан болоо гэжэ дуулахадаа,
 Шашхаха тооной хэлэбэ ха иихэдээд:
 — Харата дайсанай добтолоо һаа,
 Харата албатанаа
 Хамгаалжа шадахагүй,
 Түйтэ муу сагай тулажа ерээ һаа,
 Тулюур амитадтаа
 Туһа хүргэжэ бирахагүй
 Яар нэгэ Шандаган, сэхэнь хэрэгтэй,
 Яагаад ангуудай хаан болохо юм, хэлэгты?

Охотонoonой үгыё ангууд ойлгожо зүбөөр
 Ондоо хааниёе хунгаа һэн гү — би хараагүйб,
 Одоо тэрэ манда хамаагүй... Зүгөөр
 Зон ниитыё ударидагша гээшэ —
 Эрэлхэг зоригтой, үнэн шударгы,
 Эрмэлзэл зоригоор шанга, зангаар даруу,
 Ухаан бодолоороо хурса, түргэн,
 Улад зондоо дуратай, энхэргэн —
 Бодото хүн байха ёһотой гэжэ хэлээшэ
 Буурал толгойтой
 Охотонoonоё магтанаб,
 Бодол һаналыёе эндэ би дабтанаб.

ЁЛО

Нэгэ нютагта, холо,
 (Нэрлээдш эндэ яалай даа)
 Ангагар аматай Ёло
 Ажаһуудаг юумэл даа.
 Юугээрээ Ёло
 Юртэмсье гайхуулааб?
 Ажал хүдэлмэри хэхэдээ,
 Андагаар амитан байгаа гү?
 Эдихэ, залгиха, нүжэлхэ
 Эрдэмээрээ тэрэмнай
 Солодо гаража суурхаа юм,
 Сойдо хатаржа жаргаа юм.
 Садаха дэбтэхэ гээшые
 Саанаһаа мэдэхэгүй хадаа
 Байһан хамаг хоолые
 Багал гэжэ байдаг даа.
 Эдихэдээ гээ гүш тэрэ
 Эгээл ехээр хабархан,

Ама хэлээ долёосогоон,
 Ам тамгүй хооһолхол.
 Дайралдаһан лэ эдеэгээ
 Дайдын ехээр абаад,
 Амарха гэжэ мэдэнгүй
 Амаа барингүй маймараад:
 «Яаһанш саг болоо бэ.
 Ямар жэгтэй нютаг бэ —
 Мүнгэнэй хэдыш байхада,
 Мүртэй хоол олдоногүй.
 Юу эдихэ, яаха юм,
 Юрэдөө ойлгоногүйб...» — гэжэ
 һая Ёло хэлэжэ,
 һайса зониие энеэлгээ.

Хомхой хобдогой амбаар
 Хооһон байдаг лэ абаһаар.

АБААХАЙ

Дулаахан буландаа шэбээлээд,
 Дуураха нэгэл ажалтай
 Халзан малаан Абаахай
 Харанхы гэр соо байба ха.
 Хамагай хэрэгэй гарахада,
 Харагдадаггүй Абаахай
 Хара аминдаа болоходоо,
 Харатай хомхой хобдог юм.
 Шэг шарайень харахада,
 Шэрүүн, хэрзэгэ, муухай.
 Ойро тойроной анхарал
 Огто хандуулдаггүй һэн.
 Эгээл тиимэһээ Абаахай
 Энэ халзан болотороо
 Гэр бүлэ болоогүй
 Гозон ганса ябадаг һэн.
 Харин энэ байшан соонь
 Хайша-яшаа ниидэдэг,
 Жэмбүүр, бүрээ үлээдэг,
 Жэгтэй дорюун хүхюутэй,
 Аляа зантай Аляаһан
 Ажаһуудаг бэлэй лэ.
 Харин энэ Аляаһанда
 Халзан Абаахай дурлашоод,
 Үни удаан зобоо һэн,
 Үргэһэ нойроо алдаа һэн.
 Үнжэгэн энэ хатанда
 Үнэн сэхээ хэлэхэдэнь: —
 һамгамни ши больш даа,
 һайн байхабди, — гэхэдэнь
 Абаахайһаа Аляаһан

Айжа, хүрдэжэ абаа һэн.
 — Юрэдөө, та, Абаахай,
 Юу хэлэбэ гээшэбта?
 Үтэлһэн танда гаранхаар
 Үхөөшэмни дээрэ! — гээд,
 Холшор илдам Аляаһан
 Холуур ниидэдэг болоо лэ.
 Гологдоһон Абаахай
 Гомдохын ехээр гомдобо.
 Арга мэхээр Аляаһые
 Абаха гэжэ шэбшэбэ.
 Үлэн шүлһээ Абаахай
 Үдэр һүнигүй хүрмэнэ.
 Урин илдам Аляаһые
 Ургалха бэлэдхэл хэнэ.
 Тэрэ гэхэнһээ хойшо
 Тиимэш үни болонгүй
 Хүхюун һаруул наранда,
 Хүгжэм дуунда дурагүй
 Абаахайн урьха шүлһэндэ
 Аляаһан дүүхэй ороо лэ,
 Хара мэхээр иигэжэ
 Хатан дангинань болоо лэ.

Халзан иимэ
 Абаахайнуудай
 Харата мэхэдэ бү орыт, гээд,
 Эдирхэн бэрээдтэ зорюулжа,
 Энээхэн басниа би бэшээб.

АРСАЛАНАЙ НУРГААЛ

Үүлэндэ хүрэмэ оройтой
 Үндэр уула нютагтай,
 Албатандаа хүндэтэй,
 Абхай дангинарта ямбатай
 Албан хэрэгтээ урагштай!
 Арсалан ажаһуугаа нэн ха.
 Хада үндэр хабсагайдаа
 Хани нүхэд олонтой,
 Дээрэлхүү омог зантай,
 Дээгүүр заларха дуратай
 Хүсэтэ тэрэ Арсалан
 Хүхижэ, хөөрөжэ ябатар
 Архи, хаарта, һамгантай
 Аюул муугаар орёолдоод,
 Ажал хүдэлмэреэ унагааж
 Амаргүйгөөр хараалгаа.
 Һалгай ябадалаа мэдүүлһэн
 Һаглагар үһэтэй Арсалан
 Уула үндэрһөө намнуулжа
 Уужам талада ерэбэ ха.
 Һаяхан тэрэ Арсалантай

Һарлаг Үхэр уулзажа,
 Һайн нүхэд мэтээр
 Һайса хөөрөлдэбэ ха.
 Айдаг һүрдэдэг Арсаланһаа...
 Агсамнадаг урданайнь...
 Үлэһэн юумэн үгы байба...
 Үхэр ехэтэ гайхаба.
 Һариин доройтоһон Арсалан
 Һанан Һанан хөөрөбэ:
 — Энээхэн Һарата дэлхэй...
 Элдэб юумэн болодог байн
 Үдэтэ алда даляараа
 Үүлэндэ хүрэдэг Бүргэдүүд...
 Яһата Мэлхэйдэл болошоо...
 Ябагаар мүлхин ябадаг...
 Агсамнажа хүхиһөөр
 Амитанай адаг болоһон
 Хайрата минии жэшээ
 Хамагта һургаал болог лэ!
 Гэжэ хэлээд, Арсалан
 Гэдэргээ эрьен ябашалай!

БАРТАХИ ГҮРӨӨНЭН ХОЁР

Балбаг-балбаг алхалһаар
 Бартахы уһалуурида ерэбэ.
 Хүйтэн аршаан хүртэжэ,
 Хүсэлөө ханаан миһэрбэ.
 Ойн булагай нүгөө захада
 Омог нэгэ залуухан Гүрөөһэн
 Тэнгэриһээ тэб гэжэ бууһандал,
 Тэгшэ һайханаар зогсошобо.
 Булагай тунгалаг уһандал
 Боди харасатай нүдэнһөөнь
 Ошо туяа сасархадан,
 Оршон тойрониие гэрэлтүүлнэ.
 Үбгэн Бартахы обтожо,
 Үнжэгэн Гүрөөһэ һайхашааба.
 Шуһан зүрхэниинь оболзожо,
 Шуһалтайгаар сээжынь наншаба.
 Хорхойтоһон Бартахиие Гүрөөһэн
 Хонгорхон нүдөөр шэртэбэ.
 Һэртылдэһэн шэхэтэй тархиханаа
 Һэмээхэн дохиходол гэбэ.
 Бартахы залуужан һэргэжэ,
 Баатарай шэнжэ үзүүлбэ.
 Үбсүү сээжэеэ түлхылгэн,
 Үе мүсээ сэхэлбэ.
 Урагшаа дабшаһан Гүрөөһэнэй
 Уян ута хүзүүниинь
 Уриһан даллаһандал матарба.
 Үтэлһэн Бартахиин мэгдэжэ,
 Үтэр хойноһоонь даб гэхэдэ,

Үбдэгийн гэнтэ туяганаад,
Үеэдэн тэндээ унашаба.

Басагад бэрээдгэ үлөөбхидэг
Бартахиин эжэл үбгэдэй
Холо ошонгүй хэзээшье
Хохидожол халахань сохом лэ.

НОХОЙ БА ХҮН

Хайхарамжагүй нэгэ Нохой
Харгын хажууда малтагдаһан
Оёртоо уһатай нүхэ руу
Орондог шарбан унашаба.
Хажуугаарнь гаража ябатараа
Хараһан хүн хайрлажа,
Амитанай ами абарха
Арюун сэдхэлдэ абтажа,
Толгойнгоо нүхэ руу оротор
Тонгойхын ехээр тонгойжо,
Баруун гараараа Нохойе
Барихаа - барихаа байтарнь:
«Унаад байхадам энэ хүн
Уһанда шиихахань...» — гэжэ
Гажа буруугаар ханаад,
Гангинаһан бэээрээ
Гарынь хазажа орхибо.
Һаруул сагаан сэдхэлһээ
Һай хэхэдэ, муу ханадаг,
Яяр яндан этэгээдүүд
Яһала олон ушардаг.

ГАЛ ХУЛУУДАГ ГАЛУУН

Галуун бүри үнинэй
Газаагуур харагдахаа болёо.
Үүдээ бүхөөр шэбхэдээд,
Үдэртөө гэртээ һуунал даа.
Хүршэ Нугаһан, Тахяанууд
Хүрэжэ газаань ошоно.
Галуунай томо үүдые
Гаһар шангаар тоншоно.
Эзэн ехэл мэгдүүтэй
Эдэлдэһэн хоолойгоор:
«Х-хэн бэ тэндэ? Хэн бэ?» — гээд,
Хэмгүй лаблан асууна.
Хүршэнэрөө танихадаа,
Хөөрэһэн амияа даруулаад,
Үүдээ халта забһартуулаад,
Үгэ андалданал даа,
Хэрэгээ тиигэжэ хэлээд,
Хүршэнэрэйнгөө ябахада,
Мүнөөхил үүдээ Галуумнай
Мүн лэ бүхөөр шэбхэдэнэ.

«Ямарш хэрэггэй бэшэ аад,
Ябаад эдэ халахагүй...
Дэмы сагта намайе
Дэндүү ехээр айлгабал.
Гал шалгагша гү гэжэ
Гайхаба, мэгдэбэ ха юмбиб», —
Гэжэ Галуун гэртээ
Гэмэржэ, гутаржа оробо.
Харуу хэнтэг тэрэ Галуун
Хамтын гал хулуудаг,
Тэрэнээ мэдүүлхээ айжа,
Тэнсэлгүйгөөр нарилдаг,
Үдэр дунда тиигэжэ
Үүдээ шэбхэдээд һуудаг лэ.

Иимэ нэгэ Галууе
Эндэ һая хараад,
Элирүүлхын түлөөдэ
Энэ басни бэшэбэб.

ДУҮГАА

«Далайда дуһал нэмэри ха юм даа» —
 Дандаа хүнэй хэлэхые шэхээрээ
 Дуулахадаа
 Дуһал хүхибэ ха ехээр.
 «Тон зүб»,— гэбэ тэрэ.
 Томо дуһал шууб тииһээ тиитэрээ:
 Дундараад байһан далайе дүүргэхэб,
 Дуһал гэхэн омог нэрээ нэрлүүлхэб...
 Тэнсэлгүй агсамнаһан
 Дуһал далай руу хүрэхэ ороо
 Тэрэ гэхээр харагдахаа болёо.

— Эрхим хэрэгээрээ түрүү хүн Би — энэб,
 Эрдэни зэндэмэни гээшэб! — гэхэнээ нааша
 Элдэб эсын ааша
 Эндэ тэндэ гаргагшадые заажа,
 Эгээл энэ дуһалтай жэшэнэб!

ХАРГЫ ЗҮРГЭ ХОЁР

Нарата зунай үдэр
 Нариихан зүргэхэн
 Аянай үргэн харгы дээр
 Анха түрүүшынхөө гараа һэн гэхэ.
 Ялбаа ааб даа бүтүү ойн зүргэхэн.
 — Яаһан наран бэ!
 Хамаг бэеым халтад лэ гэбэл дүргэхөөр
 Халуунаар шарана лэ!
 Үшөө шаг шууяатай гээшэнь тэнсэлгүй,
 Үгы юрэдөө ямар хашартай юмши, Харгы! —
 Гэжэ зүргэхэн бээе үгылхэгүй
 Гэмэрээд, шүүмжэлээд бүри амаргүй.
 — Харанхы, аалин хүбшэ соо хэбтээд,
 Хараха нүдэгүй һараг болоһондош,
 Харигтаа ябаһан би эгтээ
 Харин зэмэтэй аалби?
 Холо боло... эндэш!... —
 Гэжэ дардам
 Харгы түбэрөөгөө шангадхаа,
 Гэрэл туяада гараһан зүргэ гэдэргээ сохигдоо.

Хара амьяа хаража гэртээ хэбтэдэг амитад
 Хамагай ниитын хэрэгтэ дураа гутадаг.

ТАРЯШАН НОХОЙ ХОЁР

– Гэр байрыш, хото хорёогыш
 Гэмгүй найнаар харууһалан хусадагби,
 Адууһа малыеш
 Арьбан талаар адуулалсадагби.
 һүүлтэйш, һүүлгүйш шононуудһаа
 һан зөөриеш хамгаалдагби.
 Хамагай нюдэн дээрэ гоёогоош:
 «Хани нүхэрни – эрхим нохой», – гэжэ дандаа
 Онһон үгэ, онтохо холиогоон,
 Омогтойгоор хөөрэдэг аад, яахадаа
 Хараахадаа: «Нохой!» гэсэгээн
 «Хара нохой!» гэжэ нэрлэсэгээн
 һайн жэшээем уруунь даранабши.
 һайхан нэрыем бузарланабши? –
 Гэжэ нохой нэгэтэ
 Гэмэржэ оробол даа Таряашандаа...
 Таряашан нээрээшье зэмэтэй –
 Тархья гунхуулан, гунхуулан шагнаа.
 һайда муугаар харюусадаг
 һайрнууд яһала дайралдадаг.

ГЭШХҮҮР ӨӨДЭ

Гэдэгэр монгосор Тонтогоол
 Гэшхүүрэй шата дамжан,
 Гэмгүй юумэ өөрөө
 Гэшхэлшэбэ ха өөдөө
 Үндэр дээрэ гараад,
 Үнөөхи Тонтогоол аашалба ха.
 Үлүү ехээр, бүтэхэгүйгөөр
 Үнэр гутуулжа гараба ха.
 Тэсэжэ ядаад, Тонтогоолые
 Тэндэһээ удангүй намнаба ха.
 Өөдөө гараһан гэшхүүрынь
 Үмхиршэһэн байба ха –
 Одоо тиихэдэнь Тонтогоол
 Орондог шарбан хиидэшоол.
 Зангаар муу зарим амитадта
 Захагүй хүндэ ямба олгоходо,
 Үндэртэ гараад, хорхогоноод,
 Үнэр гутуулаад һаладаггүй.
 Тамираа бултанда мэдүүлжэ,
 Тарайжа доошоо унахадаа,
 Шабаһан шэнгээр
 Шалд гээд,
 Шабар уруу
 Шаагдашадаг.

ЗАРЯА - ШҮҮМЖЭЛЭГШЭ

Омог хүсэтэйб,
 Олон хадхууртайб гэжэ бээе үрэшэнхэй,
 Хатуу хүтүү
 Хараалша Заряа дан ехээр хүхишэнхэй,
 Хулгана, борбилоое,
 Хүхы, охотоноое эзэрхэгээр шүүмжэлнэ.
 Газар дээгүүр ябадагшые,
 Газар доро хородогшые амитадые хадхахаб гэжэ,
 Сэнхир номин тэнгэрийн
 Шубуу шонхорые жагсаангүй олохоб, хүсэхэб гэжэ
 Үлүү гаратар
 Өөдэрхэдэг болобо ха хэзээб даа нэгэ сагта.
 Ойн амитад
 Олон ха юм — ганса Заряа юун ха нэм —
 Айха, хүрдэхые
 Анханай мэдээгүй — өөрынгөө аяар байгаа нэн.
 Харин Заряа
 Хамаг амитадые гартаа абаха гэнэндэл,
 Хашхар хуугай,
 Хатуу заналта хэнэн зандаал мүнөөшье.
 Юухэ - нүүхэгүй хашаха хараахада,
 Юрэдөө үрэ гарахагүйнь зүбтэй.
 Шүүмжэлэгшэ байхын тулада,
 Шүүхэ бодол хэрэгтэй.

ҮМХИ МУХАР ТҮГСҮҮЛ

Бартаа хүбшэдэ байратай
 Бараг нэгэ Баахалдай
 Үбгэ наһан боложо,
 Үнийн амаралтада гараба ха.
 Баабгай тэрэ үбгэжөөлые
 Бараг тэдхэмжэ абаад,
 наһаа амар эшээндээ
 наһараа хүхэжэ,
 Хэбтэхэ аа гү гэхэдэш,
 Үгы даа —
 Үниш юрэ болонгүй
 Эдэбхи үүсхэл ехэтэй
 Эдир залуу нүхэрэй
 Эзэлхэ ёһотой тушаалда
 Эзэн янзаар һуубал даа.
 Наһаа эдижэ,
 Нарбаа сайһан,
 Зүһээ бууралтажа,
 Зүнтэглэхэ болоһон
 Бүхэтэр тэрэ Баабгайн
 Бүтээхэ юумэ юу байхаб —
 Үмхи мухар түгсүүл мэтэ
 Үлүүдэ һуури эзэлээшэн,
 Ондоо ажаллаха хүнэй
 Оро хадхаашан.

Басни соогоо харуулһан
 Баабгайн түхэлэй амитад
 Улаан - Үдэ хотодомнай
 Ушардаг лэ али олон.

ХОЁР ХУҮАН

Хонгор талын хойморто,
 Холбоо хадын хормойдо
 Наран үшөө эртэ гээд,
 Наһан үшөө залуу гээд,
 Айдар хоёр хуһан
 Ажаһуудаг юм һэн.
 Дуулим хабарай һэбшээндэ
 Дурдам үһээ эльбүүлэн,
 Дуугаа хангюурдан хэзээдэ
 Дуран тухайгаа шэбэнэлдэн
 Эгэшэ дүү мэтэ
 Эбтэй һуудаг һэн ха.
 Жабхалан найханаар тэдэнэй
 Жаргажа байтар үнинэй
 Нэгэтэ хүнүүд яаруугаар
 Нэгэ хуһанайнь хажуугаар
 Аятай һубаг татаба,
 Аршаанта уһа урадхуулба.
 Харин эндэ
 Хамаг юумэн хубилшаба гэнтэ...
 Мүнхын уһа хүртэжэ,
 Мүнгэн аршаанаар сүршүүлхэдээ,
 Шииг нойтоор умдалжа,
 Шэмэ шүүһээр бордуулхадаа,
 Аза талаантай байһан
 Айдар залуу хуһанай
 Үһэн ногооржо,
 Үнгэ гэрэл оробо.
 Шуһань улам улайржа,
 Шуналтайгаар гүйдэг болобо.
 Буржагар толгойгоо эрьежэ,
 Бултанһаа гоёб гээд бодобо.
 Хүршэ хани басагаяа

Хүндэш тоохоёо болибо.
 Хүлеэгдээгүй золдо хүртэжэ,
 Хүүхэнэй ондоо болоош һаань,
 Үелжэ удаан ябаһан
 Үүри нүхэрөө мартааш һаань,
 Ханаабһаа холохон байдаг,
 Хани нүгөө хуһаниинь
 Үрэжэлтэ газарай хэшэгһээ
 Үлүүбхингүй эдеэд лэ,
 Шаргал наранай элшэһээ
 Шамарлангүй хүртөөд лэ,
 Гоё гоомой хуһандаа
 Горьдон атаархангүй һуудаг һэн.
 Удаанш болонгүй мүнөөхи
 Уһата һубаг хаталай.
 Эрьеһын арюун хуһан
 Эшхэбтэрээр гандалай.
 Арюун торгон үһэниинь
 Анган гэнтэ шарлаба,
 Хүсэтэ шунал дураниинь
 Хүйтэрэн, һуларан, шэргэбэ.
 Нойто шиигтэ обтоогүй
 Номгон даруу хуһахан
 Алдуу эндүү гаргажа,
 Агсамнажа аашалһан,
 Үлүү хаража,
 Булуу химэлһэн.
 Хани нүхэрөө һанахадаа,
 Халуун арюун сэдхэлһээ
 Хайрлан, шаналан байдаг даа...
 Ойрохон зуурын жаргалда
 Обтожо, зобохогүйнтнай түлөө,
 Басагад, бэрээд, танда
 Барюулнаб энэ шүлэгөө.

ИИМЭ ЖЭГТЭЙ АМИТАН

– haа-hаа haа! – гээд,
 haамаганан һарнайжа,
 Ангайтараа энеэгээд,
 Амар мэндээ хэлэдэг,
 – һии-һии-һии! – гэжэ
 һиимэгэнэн хобиогоод,
 Орой һонигүй юумэ
 Обон-собон хөөрэдэг,
 – һүү-һүү-һүү! – гэжэ
 һүрэн бодон, гохилзон
 Хэн бэ даа нэгэнэй
 Хэрэггүй юумэ шагнадаг,
 Таралганай болоходо,
 Тамшаахадан, бохинон,
 Таашааһандал боложо,
 Ташаганаса энеэдэг.
 Иимэ нэгэ амитанай
 Эрбен ороо, ябаа haа,
 Хэлэхэ балай үгэгүй,
 Хэхэ хэрэггүй дээрэһээ
 Хэсэнэ гэжэ ойлгооройт.
 Энэ жэгтэй амитантай
 Энеэлдэхэ болихоёо
 Эгтээ өөһэдөө мэдээрэйт.
 Худалаар хүнэй энеэхэдэ,
 Хуухым үһэн үрзэдэг.

* * *

Зунай сагай
 Зуһалан буулган энэ хаяа.
 Хуа манан
 Хушабал гэнтэ хадын хаяа.
 Хонгор арюухан
 Хотогор салуухан нуга талаяа
 Хадын оройһоо
 Хаймадан хараха гэбэ хаяаш.
 Хаанаб газарнай,
 Хаанаб, нээрээ, айл тосхон?
 Хаанаб манай
 Харьялан урдаа гол горхон?
 Манаанһаа бусаһан
 Малаан халзан адуу морид,
 Адуулганда гараһан
 Артель совхозой олон хонид?
 Үлгэн дайда
 Үсхэн мананда хушагданхай,
 Үгы юумэндэл
 Хүнэй нюдэнһөө далда оронхой.
 Уула үндэр тушаал хэргэмдэ хүртэжэ,
 Уушхан зөөлэн олбог дээрэ дабшалжа,
 һанаһан зууһандаа һайса лаблан хүрэжэ,
 һарбайһан улыһэнөө саб шүүрэн абажа,
 Дэмы-дэмы тархи түрүүгээ эрьһэн,
 Дэндүү ехээр хамараа өөдөн үргэһэн
 Зариманда (заа-зуу биил даа манай дунда)
 Эгээлэй зоной боро юрьезнэй байдал,
 Эгээл тэрэ хотогор нуга таладал,
 Харабтар мананда хушаатай байдагынь мэдээтэй.

МИИСГЭЙНҮҮД

Хүдэлмэришэ бэрхэ гээд,
 Хүдөө нютагта суурхадаг,
 Нэгэ амбаарһаа нүгөөдэдэ
 Нэрэтэй солотойгоор уригдадаг
 Ажалша нэгэ Миисгэй
 Амаралтынгаа үедэ
 Холош балай байдаггүй
 Хото город ерэбэ ха.
 Үрзэгэрхэн үһэтэй
 Үнөөхи хүдөөгэй Миисгэй
 Палсагар бүдүүн бээтэй,
 Пагсагар елэн үһэтэй,
 Гоё найхан түхэлтэй
 Городой олон Миисгэйнүүд
 Үйлсэ гудамжаар сүлөөтэй
 Өөдэ уруугаа хүндэлжэ,
 Харха, хулганаанай ойгуур
 Хашалгүйгөөр үнгэрэн гарахыень
 Хараад ехэ гайхаба,
 Хажуудахи нэгэнһээ асууба:
 – Үүри, Миисгэй, намайе
 Үнэн сэдхэлһээ хэшээгьт.
 Ойлгожо ядаһан юумыем
 Ойлгуулжа намда хайрлыт.
 – Бараг ааб даа, асуу! – гээд,
 Балсагар бүдүүн хүлөө
 Баггүй гоёор нольбуулжа,
 Байра дээрээ тогтобо.
 – Ямба ехэтэ хотынхид

Ямар ажал хэдэгбта?
 Харха, хулгана гэдэгүүд
 Хамаагүй эндэ ябанал.
 – Ажал гэнэ гүш? Бидэ
 Амаржа гэртээ хэбтэдэгбди.
 – Юрэдөө миил хэбтэхэдээ,
 Юугээ эдидэг зомта?
 Энээн тухай бидэ бэшэ,
 Эзэмнай ханаата болодог.
 Мяха, һү, колбаса
 Магазинһаа манда асардаг.
 – Юуш ойлгоногүйб! Таанадые
 Юунэй тулада тэжээдэг юм?
 – Ай даа, баарһан, үрзыжэ,
 Ахир хүдөөгэй хүрхөөн хаш.
 Нам мэтынхидые городто
 Нааданхай гэжэ баридаг лэ.
 Ажал хүдэлмэри хэнгүй
 Айхабтараар таргалаад,
 Гоёод, эдеэд, уугаад,
 Голиижо хэбтэдэг нааданхайнууд
 Ниислэл түб хотодомнай
 Нилээд олон дайралдадаг.

НАЙН НАНААТАЙ ШАНДАГАН

Оодон нүүлтэй Шандаганай
 Ойngoо тосхон соогуур
 Ондого-сондого оодоржо,
 Омог юумэ ябахада,
 Урдань шүргэ хорёо
 Унашанхай хэбтэбэ.
 нанууһаар гэжэ хэлсүүлдэг
 найн наанаата Шандаган
 Эмхи гуримгүй юумэндэ
 Эгээл дурагүй амитан нэн.
 Хүнэй бэшэ, өөрын —
 Хүбшэ ойн ангуудай
 Ажахыда хабаатай
 Армаг шүргэ хадань,
 Заһаад орхихо гэжэ
 Залхуугүй Шандаган шиидэбэ.
 Мэхэтэй Үнэгэ наадалһан
 Мэдээжэ дуу эшхэрэн,
 Хүхюутэй уран Шандаган
 Хүдэлжэ захалба.
 Уданшьегүй хажуудань
 Ударидагшад олоороо —
 Хара Баабгай, Үнэгэн,
 Харша хорёогой дарга
 Хүхэ Шоно, Шэлүүһэн
 Хүрэжэ ерээд байбал даа.
 Юундэшьеб ехэл дурагүйгөөр
 Юлын, хёлойн харабал даа.
 — Шинии эбдэһэн шүргэ гү? —

Шэрүүнээр Шоно һураба.
 — Эбдээ гүш? — гэбэ Баабгай.
 — Эбдээ гүш? — гэбэ Үнэгэн.
 — Энэ шүргэ эбдээгүйб! —
 Эбдүүсэн Шандаган харюусаба.
 — нэ! Эбдээгүйб... Өөрөө теэд
 нэльбэн заһажа байна бшууш!
 — Хажуугаарнь гүйжэ ябатараа,
 Харахадам: унаад хэбтээ.
 — Тиихэдэнь заһаха гэбэ гүш?
 — Тиигээ, тиигээ, заһаха гэбэ, —
 Гэжэ Шандаган хэлээдхибэ.
 — Гэмгүй худалша байнаш даа —
 Өөрөөл эбдээ хадаа
 Өөдэ татан, заһаа гүбши...
 Тэрэгүй һаа, талын юумэ
 Заһажа байха тэнэг нэн гүш! —
 Гэжэ Баабгай ноён
 Гэмэрэн һагад дуугарба.
 — Хамтын шүргэ эбдэжэ,
 Харата ааша гаргаһан
 Шандаганда захиралтаар
 Шанга донгодолго үгэхэ!

найн наанаан,
 найхан сэдхэл гэдэгы
 Ойн арьяатадай зариманайнь
 Ойлгодоггүйнь харамтай.

НАРМАГШАН

Хүбшэ ойдо холо бэшэ байрлагша
Хүршындоо ошоо ха нэгэ хармагшан.
Басаган байхадаа хургуули хэһэн,
Баггүй нүхэсэдэг хоёр һэн.

Хүршынхинь айлшан хармагшанаа
Хүндэтэйгөөр угтаа, эдээ уһа шанаа,
Хэдэн хоногто хуушанай ханинар
Хэмгүй гоёор хөөрэлдэжэ хонобод.

Ехэ юумэ хараһан, олон юумэ мэдэхэ болонхой
Ерэбэ гэхэ тэрэ хармагшан өөрынгөө ой.
Гэртээ ороһоор үбгэнөө дуудаад,
Гэмгүй бүдүүн янзаар иигэбэл даа:
— Одоо, нүхэржөөн, ши намайе
Ондоогоор нэрлэдэг бай!

— Ондоогоор? — үбгэниинь гайхаба. — Хэн гэжэ?
— Ойлгуулаад орхиһуу: намайе «мама» гэхэш!
— Үбэштэйрөө гүш?.. «Мама»... Энэшни шал...
Үхибүүд лэ эхээ «мама» гэдэг бэшэ аал?
— «Хүгшэн», «һамган» гэжэ намайе нэрлэхэдэш,
Хүрэхөөр бүдүүлиг заншни мэдэгдэшэнэ.

— Харин ши намайе хэн гэхэбши? — гээд,
Хараад байбал даа үбгэниинь нюдөө бэлтылгээд.
— Шамайе би «папа» гэдэг байхаб.
«Шал» гэсэгээжэ, бү арсалда, бү гайха,
Хүн болгон бэе бээ нэрлэдэг иигэжэ,

Хүршэ оршодог ханиһаа мэдээд ерээб, — гэжэ
хармагшан үгээ түгэсхэбэ.
һанаа алдан үбгэниинь амаа ангайгаад үлэбэ.

һайн туһатай юумые
һажаажа, халан абахые
хармагшан зан гаргаа гэхэ хүн байхашгүй даа.
Харин
һаар, өөдэгүй юумые
һажаажа ябажа гүйдэг заримые
«хармагшан» гэнгүй яахабши даа!

САГ ҮРГЭЛЖЫН ГЭМЭРЭЭН

Үтэлжэ һархайн булсуутаһан,
Үргэлжэ холтоһондоо барюулшаһан
Дархигар нэгэ Нарһан
Дайда биил гээд ургаһан
Зандан мододтол жэбжэгэр,
Захагүй олон жэрэгэр
Залуухан һагсагар нарһадые
Забдагүй хараанал, барһадые:
— Таанад эндэ олоороо
Таршалан хашалгүй урганат.
Бидэнэйл ашаар зоргоороо
Бэежэһэнээ мэдэнгүй хат.
Хүгшэрһэн, үбгэрһэн маниие
Хүндэлхэ гэжэ байхагүй —
Нара халхалан, һүүдэрлэн,

Нааданат, юрэдөөл тоолхогүй.
 Үдэр, хүнигүй хашартай
 Үлүү шангаар шууяжа,
 Ахмад түрүү бидэнэртэ
 Амар заяа үзүүлнэгүйт.
 Харин бидэ анханай
 Хамагнаа эмхи гуримтай
 Үбгэдэй, ехэ наһатанай
 Үгэ дууладаг, журамтай,
 Долонгир бүдүүн, эршэмтэй,
 Дорюун ябадаг бэлэйлди.
 Тиихэдэ таанад хэнгэргүй
 Тэнэг мунхаг аашатайт!..
 Нархагар Нарһанай хараал,
 Һалаха һандахагүй һургаал
 Үргэлжэ нэмжээ тужада
 Үни удаан соо дуулдана.

Залуушуулые хараадагнай
 Загзагар нарһан бэшэл даа.
 Үри хүүгэдээ гэмэрдэг
 Үбгэд, хүгшэд гээшэл даа.

СОГСОГОНУУР ШААЗГАЙ

Хара Хирээ даргатай
 Хадын үбэрэй шугыда
 Һайхан Шаазгай ажалшан
 Һаянай бии болобол даа.
 Шуумар тэрэ Шаазгай
 Шугын алба хаагшадтай
 Ябууд дундаа танилсан,
 Яһалаш зохидоор ажаллаа.
 Уран гоё үгэнүүдээр
 Уһан гол урдахуулан,
 Шангаар, омог дорюунаар
 Шаханахаш гээшэнь аргагүй.
 – Эрхим ажалшантай одоо
 Эгээ мүнөө бологдоо.
 Ондоо иимэ ажалшан
 Олдохошгүйнь сохом даа! –
 Гэжэ Хирээ Шаазгайдаа
 Гэмгүй сэгнэлтэ үгэбэл даа.
 Үнииш балай болонгүй
 Үнөөхи дарга Хирээмнай
 Шаханадагхан ажалтанаа
 Шангаар гэнтэ дуудаба.
 – Шаазгай, Шаазгай, даабари
 Шамда үгэхэ бэлэйбди...
 Харин Шаазгайн ойро дүтэ
 Харагдаагүй бэлэй лэ.
 Зүгөөр дорюун Шаазгай
 Зүүн шугы ошонхой,
 Бэгсэргэ залуу даргын

Бэрхэ тушаалтан болонхой
 Шанга шангаар шаханажа,
 Шалижа, шашажа ябаа хэн.
 – Шабар шабхай тархитай
 Шал шалбааг Шагшагатай
 Хэдэн жэлэй туршада
 Хэмгүй зобожо байтарни,
 Аза талаамни болоходоо,
 Арюун Шаазгай ерээл, – гэжэ
 Бэгсэргэ дарга олзуурхан
 Бээ зайласагаан байгаа хэн.
 Балай үниш болонгүй
 Бараг бүдүүн Бэгсэргэ
 Омог дорюун тушаалтанаа
 Ооглоо хэн ха яаралтай:
 – Шаазгай, Шаазгай, наашаалши,
 Шамда нэгэ хэрэг бии.
 Харин Шаазгайнь ойро дүтэ
 Харагдаагүй гэхэл даа.
 Тэрэ гэнээр сагшые
 Төөдүү түргөөр үнгэрбэ.
 Тэрэ гэнээр уһаншые
 Тэнсэлгүй ехээр урдаба.
 Хойто, урда шугыда,
 Хоёр суута шэбэртэ
 Омог Шаазгайн шаханаан
 Оло дахин дуулдаа.
 – Байза, энэ Шаазгайе
 Бараг ажалшан гэнэмни,
 Арайнһаал һөөл болон,
 Амаргүйгөөр забдадаг,

Үнэн дээрээ туушагүй,
 Үбсүүндээ зориггүй,
 Шаханахаһаа буса
 Шадаха мэдэхэ юумэгүй,
 һууригүй согсогонуур
 һулһаади амитан байбал, – гэжэ
 Хахад жэл соо Шаазгайтай
 Халта ажаллажа зобоһон
 Хабсагайн Бүргэд дарга
 Халаглангяар хэлээ хэн.
 Одоо тэрэ гэнээр
 Ойн, шугын дарганар
 Шаазгай тэрэ һайхасаание
 Шаханаагаарнь танижа,
 Ажалда аба гэгшэ аа гү гэжэ
 Аянь оложо аргааханаар,
 Бэрхэ шадамар аргаханаар
 Бээ тойруулдаг болонхой.
 Ондоо тээшэнь заагаад,
 Олые тоолоод яахамнайб –
 Манай городтош, хүдөөдэш
 Мантагар мантагараар дуугарха,
 Шанга шангаар шашаха ехэ дуратай
 Ажаллаха болоходоо,
 Анханай һожоргүй,
 Тудаһан газартаа
 Туушатай байжа үгэхэгүй,
 Заяанай согсогонуур зариман
 Заа - зуухан дайралдадаг даа.

ТУРЛААГ ЯАГААД НОЁН БОЛООБ!

Эндэхи тужада байратай
 Эгээлэй нэгэ Турлааг
 Үдэн жэгүүртэ аймагта
 Үндэр тушаал эзэлжэ,
 Үетэн сооһоо илгархаа
 Үнинэй ханадаг болоо һэн.
 Үнгэрэгшэ зунай сагта
 Үргэн нуурай эрьедэ
 Шубуу шонхор суглараад,
 Шууялдажа байбал даа.
 Энэ тэрэ һониноо
 Элбэг ехээр дэлгэжэ,
 Өөһэдынгөө хэлэн дээр
 Өө мөөгүй хөөрэлдөө.
 «Дарга болохо гээшэмнай
 Даншье хялбар хэрэг юм», — гээд
 Хэмгүй бүдүүн Галуунай
 Хэлэхые Турлааг дуулаба.
 — Яагаад дарга болодог юм?
 Яаралгүйгөөр, хөөрыт! — гээд
 Хара Турлааг урмашан,
 Хажуу тээһэнь һураба.
 — Ээ даа, нүхэр энэшни
 Ээлтэйл юумэ байха даа.
 Иимэ юумэ шамдаа би
 Эндэ заажа үгэһүүлши, —
 Гэжэ Галуун халажа,
 Гэдэһээ эльбэн дуугарба.
 Харин Турлааг һонирхон,

Хажуудань болоод шагнаба,
 — Жэшэнь, Турлааг, ши болбол
 Жэгүүртэнэй суглаан дээр
 Хэдэн дахин забдажа,
 Хэмгүй шангаар загнажа,
 Үндэр ендэр дээрэһээ
 Үгэ хэлэхэ болонош.
 Харсага, Бүргэд, Уулиие
 Хатуугаар шүмжэлээд абахаш.
 Хэрэг ажал түргэдүүлхэ
 Хэдэн дурадхал оруулхаш.
 Үгэ хэлэһэнэйш һүүлээр
 Үниш болоогүй байхада,
 Зоной хэрэгтэ оролсохо
 Зоригтой шубуун гээшэ гээд,
 Үндэр зэргэтэн хэлсэжэ,
 Үшөө нэгэ суглаан дээр
 Харан гэхэдэш шамайе
 Харюусалгатай тушаалда дэбжүүлхэл!..
 Галуунайнгаа заабариие
 Гаһараар дүүргэһэн Турлаагнай
 Үниш балай болонгүй
 Үндэр тушаал эзэлбэ!
 Албан хэрэгтэ дэбжүүлхэдээ,
 Ажалша шанарынь харангүй —
 Үгэ хэлэхэдээл бэрхэ хүн гээд,
 Үндэр тушаалда оруулдаг зангые
 Шүүмжэлхэ гэжэ шэбшээд,
 Шүлэг-басनिया бэшээб.

УНАН ХИМИ ХОЁР

Хүдөө манай нютагта
 Хүндэтэйгээр ерэжэ,
 Хүн бүхэнэй сээжэдэ
 Хүсэтэ найдал асархан.
 Таряанай үргэн талмай дээр
 Тяяанаар урдаһан Унан
 Ургаса дээшэлүүлхэ аргатай
 Убдис ехэтэ Хими
 Хабар зундаа найса
 Хамта суг ажаллаад,
 Хонгор намар болоходо,
 Хоорондоо эбээ таһарба.
 Халбагаяа хайшан гээд
 Хахарһаниинь иимэ юм:
 Энгэр манай нютагта
 Энэ намар гэнтэдэ
 Үзэгдөөгүй айхабтар
 Үндэр баян ургаса
 Таряашаднай абажа,
 Таларай зүрхөө уяруулба.
 – Унан Хими хоёрнай
 Урдалуулаал маниие! –
 Баран зомнай урмашан,
 Баяр хүргэн хэлээ һэн.
 Эгээл эндэ Уһамнай
 Энгэр сээжээ сэлижэ,
 Хүхэ сэнхир нюдөөрөө
 Хүнүүд тээшэ хараба:
 – Байза, эндэ яахадаа

Бараг бүдүүн зон аад лэ,
 Найдалгүйхэн Химиие
 Намтай зэргэ табинабта?
 – Юун, юун гэнэш? Найдамгүй?
 Юугээ хэлээ гээшэбши?
 Эрдэм багшын хүбүүн – би
 Энэ урдаш байналби, –
 Гэжэ Хими Уһанда
 Гэдэгэр юумэ харюусаа.
 – Найдамгүйхэн юм һаамни,
 Намайе урихагүй һэн.
 – Хүдөө манай нютагай
 Хүдэлмэришэ арад зон
 Гоё һубаг малтажа,
 Голоор урдаһан намайе
 Уужам таряалан хударая
 Урижа, залажа абаашана.
 Уһагүйгөөр ургаса
 Ургахагүйнь сохом даа.
 – Одоо миниил үгы һаа,
 Орооһо таряан ургахагүй.
 Үрэжэхэдэ хүрьһэндэ
 Үтэгжүүлгэ болодог,
 Буртаг үбһэ шумуулые
 Булидаг Хими ха юмбиб!
 – Хүрөө, Хими, бөөе ши
 Хүрэхөөр магтажа орохош.
 Арайл хэмжүүрш ехэдээ һаа,
 Ашаш хорон болохол.

– Үерлөө һаа, Унан, ши
 Үбэштэйрдэг зантайлши.
 Арад зоной ажалда
 Аюул ушаруулдаг муутайлши.

Эдэ хоёрой хэрэлдээ
 Эндэ, нүхэд, болюулая.
 Ажахыда алинайнш
 Аша ехэ гээд ойлгуулая.

ҮБНЭНЭЙ ХОРЁО СОО

Сарья болоһон саһан дээр
 Сасажа миил тарааһан
 Сагаан гордогор голоомо
 Сааша наашань түлхисэгөөн
 Хог мэхиинэ бэдэрһэн
 Хобигор туранхай үхэрнүүд
 Үбһэнэй хорёо соохоно
 Үнинэй хаагдаад байһан
 Маряатай тобир тарган
 Мантан томо эреэгшэниие
 Хорон нюдөөр хаража,
 Хоорондоо үүгэнэлдэнэ:
 – Энэ үмсынгоо үнээе
 Эзэмнай үбһэнэй хорёо соо
 Хаагаад, манай тэжээлые
 Хамаагүйгөөр гэшхүүлнэ.
 – Ниитын, һангай зөөриие
 Нилээд үрижэ байнал даа.
 – Харин бидэ тиихэдэ
 Хара голоомо химэлнэбди.
 – Хайшан гэбэ гээшэбши?
 Хамаг хуули эзэнэймнай.
 – Орхил даа, ши, мухагшан,
 Ондоо хэлэхэ үгэгүй:
 «Эзэн», «Эзэн»... Эзэниеш

Эмирхэ газар байха.
 – Зүб! – гэжэ тэндэһээ
 Зүдэрүү харагшан үүгэнэбэ.
 – Зоргоороо болоһон Эзэнээ
 Зохихо газартань дуулгая.
 – Болигты даа, дэмы! – гээд,
 Боод алагшан мөөрэбэ.
 – Эзэнээ нэгэл мүргөө һаа,
 Эндүүрхээе ойлгогты.
 Маргаашаш хүсэд болгонгүй
 Мяханай комбинат хүргэгдөөд,
 Абья гаража үрдингүй
 Арһаа хүндылүүлхэлта!..
 Алагшанай үгые
 Айн шагнаад, үхэрнүүд
 Ара нюргаа шэшэрүүлэн,
 Аниргүй байжа үгөө һэн.
 Зоной, ниитын зөөридэ
 Зоргоороо ороһон зариманиие
 Бата ажалша гараараа
 Балшыса барижа шадахал аад,
 Гэнтэ хожомоо энэмнай
 Гэнэтэй байжа магад гээд,
 Айха, хүрдэхэ ябадал
 Артель, совхозуудта ушардаг.

ҺАРМАГШАН

Һармагшан юуш хараа һаа
 һажаадаг гэжэ мэдэнэ
 һая болоһон ушар юм:
 һармагшан хуурай олоод,
 һаамганан, хүнэй ажал
 һажаажа, дууряажа мэдэбэ
 һабараа тэрэ үрэбэ,
 һаншагаа үрөөд үзэбэ.
 Уралаа шудараад абаба,
 Улаан болоторнь үрэбэ.
 Хэлээ гаргаад үрэбэ,
 Хэмээ алдан хэтэрбэ.
 Үсэрхэжэ оробо,
 Үни удаан үрэбэ,
 Үбдэхэ бүринь нэтэрбэ,
 Үшөө шангаар үрэбэ.
 Шулга, нюлга татаба,
 Шуһа, уһа гаргаба...

—•••—
 Үсэд зантай нэтэрүү хүн
 Үнэндөө өөрыгөөл зобоодог.

ҮХЭР

Эзэнэй Үхэр
 Эмхи гуримаа алдаба.
 Тархиингаа хазайһан тээшэ
 Талиишадаг болобо.
 Бэшэ үхэрнүүд
 Бэлшээриһээ сэхэ гэртээ харина.
 Харин Эзэнэй Үхэр
 Хажуу тээшээ хадуурна.
 Гайхахын ехээр гайхажа,
 Газаагаа Эзэн зогсоно.
 Үхэрэйнгөө ерэхые хүлээжэ ядаад,
 Үһэнэйнгөө үрзые сүхалдана.
 Сүхэржэ найдалаа барахадаа,
 Хүхэржэ урмаа таһархадаа,
 Бургааһа гү, али ташуур баряад
 Бушуухан гэртэһээ гарадаг һэн.
 Сабшалан гү, али хадалан дээрэ,
 Саада холын ойдо гү, али хээрэ
 Үхэрэйнгөө хашалгүй зайжа ябахые,
 Үбһэ ногоондо, элдэб унданда
 Үнгэрмэ ехэ шуналтайгаар
 Үлөөбхин, шухатаржа, хомхойржо байхые
 Аяар холоһоо Эзэн хараад,
 Айхабтараар хараал табяад,
 Бургааһаар, ташуураар зада шабхуурдаад,
 Бусаадаг һэн Үхэрөө урдаа туугаад.
 Хажуушаа Үхэрэйнгөө тэрьелхээ һанаа һаань,
 Хазаарлаад, ногголоод бүхэ гэгшээр

Ара хойноо шагтиитар хүтэлөөд,
Асархал даа Эзэн зайгуул Үхэрөө.

Эхэнэрнүүдтэ би дурадхал оруулхам:
Эрэ нүхэрэйнгөө бэлшэшоо хадань,
Тугаарай Үхэрые асардаг мэтээр
Туужа гү, хүтэлжэ гү абаашыт гэртээ.

ХАРХА, ҮРХЭ, ОХОТОНООН ГУРБАН

Хюузын шэрхэг шэнги шэрүүн сэдхэлтэй,
Хюмнаа абхуулхан тогоондол хара ханаатай,
Хюмнанайш харын шэнээн бэлиг шадабаригүй,
Хамаг муугаа нюужа нялтаганахаа бэшэ юумэгүй,
Хогоосон шанартай бэдьхэ амидад дандаа
Хороо ехээр бусалжа, аргаа ядахадаа,
Одон мэтээр ялалзаһан
Онсо хурса шэнжэтэй,
Олоной дунда хүндэтэй
Оюун бэлигтэниие
Халтад лэ гэбэл,
Хараажа мэдэдэг юумэл.
Эгээл энээн тухай
Эндэ нэгэ иимэ үльгэр хэлсэдэг.
Гэнтэ бууһан шуурганда
Гэнэдэжэ, далаа гэмтээн
Нэгэ дууша Гургалдай
Нэгэтэ газарта буугаа нэн.
Харха, Үрхэ, Охотононой
Харанхы уйтан нүхэндэ

Баарһан Гургалдай байрлана,
Барантай хамта эдеэлнэ.
Нилээд уни боложо,
Нэгэ заа далинь найжарба.
— Нүхэр, дуугаа дуула!— гээд,
Нүхэнэйн амидад гуйнад ха.—
Үлгэн дэлхэй дээр шамһаа
Үлүү найханаар жэргэдэг
Үдэн далита шубууд
Үгы гэжэ дуулдагшал.
— Эрхим хүндэтэ ахайнар,— гэжэ
Эзэдтэ Гургалдай хэлэбэ лэ.
— Харанхы энэ нүхэн соош,
Харин энэ газар дээрэш
Хонгёо дуугаа татахагүйб,
Хоолойм гаража үгэхэгүйл.
Сэнхир хүхэ тэнгэридэ,
Сэбэр арюун агаарта
Жэргэхэдэм минии дуун
Жэгтэй гоёор зэдэлдэг!
Хүндэдэтнай удаан соо
Хүртэжэ эндэтнай байгаад,
Хүсэлыетнай хангаагүйдэм,
Хүлисэжэ хайрлыт даа.
Дали жэгүүрэйнгээ эдэгэхэдэ,
Дахяад өөдөө дүүлихэдээ,
Дуугаа таанадтаа зорюулжа,
Дура зоргоороо жэргэхэб...
— Хай даа, хайшааш юм даа, гэжэ
Харха буланһаа дуугарба. —

Эндэ дуулажа шадахагүй хаа,
 Эхи захагүй тэнгэридэ
 Хартаабхын зэргэ шубуухай
 Хайшан гэжэ дуулаха юм.
 Шэнгэн өөдэгүй абяаншии
 Шэхэндэ дуулдангүй тарашахал.
 — Нээрээ! — гэжэ Охотоноон
 Нэрэ нураггүй зүбшөөбэ. —
 Ахир жаахан шубуунай
 Абяан гээшэ юун ха нэм.
 — Үнэниинш аргагүй! — гэжэ
 Үрхэ тэндэһээ нэмээбэ.
 Гурба-дүрбэ хонобо гү —
 Гургалдайн дали эдэгэжэ,
 Энхэ нангин тэнгэридэ
 Элин дүүлин гараба,
 Жэгтэй найхан аялгаа
 Жэргэн жииган татаба.
 Хара нүхэндөө шэбээлдэн
 Харха, Үрхэ, Охотоноон
 Шэдитэ Гургалдайн дууе
 Шэхэнэй шиир дуулаа нэн.
 — Энэ дээрэ жэргэгшэ
 Эгээ Гургалдай бэшэл даа, —
 Гэжэ бүдүүн Харха
 Гэмэр-гутар гэбэл даа. —
 Иимээр дуулажа шадаха хаа,
 Эндэ манда бэлигээ
 Харуулха бэлэй элбэгээр.
 Харин дуушанби гээд,
 Хай даа, дэмы хэлэжэ,

Хамагы мэхэлээл ха.
 — Тибһэнэй зэргэ бишыхан
 Тэрзэгэр тэрэ Гургалдай
 Агаар зайе зэдэлүүлхэ
 Аялга дуутай байха гээд
 Этигэнэгүйб даа, — гээд Үрхэ
 Эбдүүсэн байжа хэлэбэ.
 — Хара мэхэшэн ха даа, — гэжэ
 Хабархан Охотоноон дуугарба. —
 Уужам энэ дэлхэй дээр
 Уймар амитад олон лэ.
 Нэгэ хүхюун хүйхэрэй
 Нэмээн хагад хэлэһые:
 Гургалдайһаа найханаар
 Гурган-жэргэн дууладаг
 Оюун бэлигтэй шубуун
 Ондоо үгы!» — гэһыень
 Этигэжэ, бидэнэр
 Эндүүрһэмнай үнэн даа.
 Нүхэнэй гурбан тиигэжэ
 Нүхэдэй ёһоор хэлсэжэ,
 Хүхэ мэхэшэн Гургалдае,
 Хүйхэр худалша нэгы
 Хараалай муухайгаар хараажэ,
 Харанхы нүхэндөө һуунад лэ.

ХОЁР ХАНИ

Хоёр найхан үнинэй хани нүхэд
 Хотын хоёр эмхи зургаанда ажалладаг хэн.
 Холо - холо хүдэлмэрилдэгшье хаа, тэдэ
 Хододоо сугтаа үйлсэ гудамжаар ябадаг хэн.
 – Ябая! – гэжэ үглөөгүүр нэгэнийнх хонходохо.
 – Яаха хэм! – гэжэ нүгөөдэхинь зүбшөөхэ.
 – Тархим... – гэжэ ханинх үдэшэнэйхисэ дурдаха.
 – Табатайб... – гэжэ нүхэрынх зоригынх үргэхэ.
 Үнэн сэхэ хоёр нүхэдэй хөөрэлдөөн
 Үдэр бүри энэ мэтээр болодог хэн.
 Эдэ хоёрнай удангүй баяртай уулзажа,
 Эдээнэй газарта духарья табюулаад нуудаг хэн.
 Үдын урда мангар гээшэ хэсүүл,
 Үдын хоолой үедэ уугаагүйдэ нүгэл –
 – Ябая! – хани нүхэдэй тэмдэг үгэ иимэл даа,
 Ягаа улаанууд юумэ ажалдаа ерэхэл даа.
 Хасар дороһоонх халуун амин сорьёдог,
 Хатуу харын хангал таһалгыень дүүргэдэг.
 – Ябая! – гэхэн хонхо баһа зэдэлбэ.
 – Яаха хэм! – урматай харюу үгтэбэ.
 Үдын хойно нэмээгүй хаа аргагүйл,
 Үдэшын сагта найрлангүйгөөр таранагүйл.
 Уданшьегүй дээдэ засагай газарһаа
 Угаа шанга тогтоол - зарлиг ерээ лэ.
 Хани нүхэдэй тэрэ хоёр зургаанда
 Хатуу харатай шанга тэмсэл эхилээ лэ,
 Хоёр ханинар һүүлээ шангаар мушхуулаад
 Хотшо нохойдол гангиналдажа мэдээ хэн.
 Ажалай сагта архидаһанайнгаа түлөөдэ

Али алиниинх донгодолго эдээ хэн.
 Тэрэ гэхээр хоёр ханинарай зургаанда
 Телефонхой хонхо огто аниргүй болобо.
 «Ябая!» гэхэн нүхэдэй шэдитэ үгэ
 Яг даа – мүнөө дуулдахаяа болибо.
 Хоёр найхан урданай хани нүхэд
 Хотын гудамжада тушаан боложо уулзаа хаа –
 Мэндэ! – гэжэ гараа ябууд үргөөд,
 Мэгдүүтэйгээр мэнэ түргэн үнгэрнэ.
 Заа - зуухан тобшолол хэхэ хүсэл бии:
 Засагай газарай гаргаһан шанга тогтоол
 Хубхай хоһон архиһаа эхитэй нүхэсэлы
 Хумхиин тоһон, нохойн годон болгоол.

ЭРЭ ТАХЯА

Сэсэг улаан залаатай
 Сэмсэгэр залуу Эрэ Тахяа
 Сэбэрээрээ хүрэгтөө магтаалтай
 Сэнгэжэ газаагуур ябаа.
 Харсагын элихые хараһаар
 Хашхаран дохёо үгөөдхинэ.
 Дааһан хүрэгөө дахуулаад,
 Далда газарта ороодхино.
 Орооһо тарьяа олоһоор,
 Ооголон бэшэнээ ерүүлнэ.
 Арюухан хатан дангинараа
 Аргагүй ехээр хүндэлнэ.
 Үтэлжэ үдээ ноохойлгоһон,
 Үрөөһөн хүлөө дохолшоһон
 Хүгшэн нэгэ тахяагай
 Хүрэжэ хажуудань ерэхэдэнь,
 Задарюун мүнөөхи Эрэ Тахяа
 Зангаа гэнтэ хубилган,
 Хабһан хударнь тоншоно,
 Хажуу тээшэнь намнана.
 «Үзэмжэтэ хүрэгым гутааһан
 Үйлөө харлаһан шабганса
 Наар соогоо хэбтэхэгүй
 Найгарган ябахань жэрхэштэй...» —
 Гэжэ омог Эрэ Тахяа
 Гэмэрэн, хараан гоншоно.

Харин тэрэ дохолон
 Хайрата хүгшэн тахяа
 Һалга болоһон тархидаа
 Һайхан бодол гүйлгэнэ:
 «Үтэлһэн хойноо даража,
 Үндылгэһэн баарһамни,
 Дальбараануудһаам анханай
 Дан хүрхэйнэ байһан юм.
 Хоёр хүлтэ үрэмни
 Хорёо соогоо ямбатай
 Эрхим түрүү гэгдэһэн
 Эрэ Тахяа болонхой.
 Олон нүхэдөө дахуулаад,
 Омог юумэ ябанал даа...»
 Үриеэ харан, харан,
 Үтэлһэн тахяа урмашана.

Абынгаа, түрэлһэн эжынгээ
 Ашыень мартан годоорһон
 Ахир зарим үринэрэйнэ
 Аашые хаража халагламаар.
 Өөрынгөө түрэлһэн үринэрэй
 Өөдэгүй шэрүүн абариие
 Эгээл Һайнаар хүлисэдэг
 Эхын занда хүгэдэмөөр.

ШАНДАГАН ТУУЛАЙ ХОЁР

Боролжын оёороор бүмбэрдэг
 Борохон үнгэтэй Шандаган
 Тужын шүргын хажууда
 Туулайтай нэгэтэ уулзаба ха.
 — Амар сайн, хүршэ! Тантай би
 Анха түрүүнээ золгобоб, —
 Гэжэ Шандаган ербэлһэндээ
 Гэнэгүй номгоноор дуугарба.
 — Мэндэ! Намае ши, хүршэ,
 Мэдэхэгүй, танихагүй юм аалши?
 — Харалсаа, танилсаа бэшэхэн аад,
 Хаанаһаа таниие мэдэхэбиб даа...
 Шэг шараймнай адли хада,
 Шиидэжэ мүнөө мэндэшэлбэб.
 — Харин би шамае холоһоо
 Харадаг һэм даа, урда тээн...
 — Хаана намае хараабта,
 Халта дуулгажа хайрлыт, —
 Гэжэ эшэмхэй Шандаган
 Гэнтэ зоригжон һонирхобо.
 — Түмэр хашаанайм хажуугаар
 Түргөөр бүмбэрэн гарахадаш,
 Хүршэ оршодог Шандаган гээд
 Хүрэлһөөр танижа абаа һэм.
 Эндэ манда таригдадаг
 Элбэг дэлбэг морхообто
 Хүртэдэг хөөрхы хаям гээд
 Хүсэд мэдэдэг болоо һэм.
 Харин намае танижа аба:

Хада уулаhaа бууһан
 Тужада түмэр шүргэтэй
 Туулай гээшэб! — гэжэ
 «haа-haа», «һүү-һүү» — энеэсэгээн,
 һабараа Шандаганда һарбайба.
 — Хаанаһаа иимэ шүргэдэ
 Хаагдаа юмта, һонин байна?
 — Анха урда сагта,
 Аглаг нэмжээ хүбшэдэ
 Таанадтай нэгэл угсаатан
 Тайбан һуудаг бэлэйбди.
 Маряажан үдэжэ байтарнай
 Маниие таанадһаа таһалжа,
 Асари шүргэ хашаан соо
 Амяарымнай байлгаа бшуу.
 — Анханай нэгэ угай
 Аха дүүнэр гээшэ гүбди?
 — Тиимэ даа! Аха дүүнэрбди!
 Тииргэмнайш нэгэн байһан юм,
 Шэхэмнайш адли ута лэ,
 Шэртэхэ нюдэмнайш бэлтэгэр,
 Һүүлээ харыш — оодон лэ,
 Һүүдэрээ харыш — адли лэ!
 — Төөрижэ ябаһаар битнай
 Түрэлөө олобоб! — гэжэ
 Шандаган ехэтэ баясан,
 Шашхаха тооной дуугарба.
 Одоо Туулай Шандагаяа
 Огородтоо урижа оруулаад,
 Хүбхэгэр ехэ морхообоор
 Хүндэлхысэ хүндэлбэ.

Уг нэгэн байһандаа
 Урмашаһан хоёр
 Хүхюун дуугаа дуулаба,
 Хүнгөөр хатар наадаба.

Нэгэ уһан ундатай,
 Нэгэ шуһан бээтэй,
 Молор нэгэл дайдатай
 Монгол, хальмаг, буряадууд
 Түби дэлхэй дээрэ
 Түрэлһөө түрэл боложо,
 Татаа һаа, таһаршагүй,
 Матаа һаа, хухаршагүй,
 Эбтэй, баян, жаргалтай,
 Энхэ найрамдан һуунамди!

ХҮННӨӨ СЭСЭН БҮ БОЛО!

Газар малтаха эмхиин
 Гаһар шанга тушаалтай
 Харха дарга таһагтаа
 Хабархажа һуубал даа.
 — Хамаг ажал хэрэгээ
 Хаһа саг соонь хүүлээлби.
 Удаадахи үеынгөө
 Уялгата ажал хүлээ! —
 Хамар дороо иигэжэ
 Хархын хэлэн байтарнь,
 Дабхар үүдэн нээгдэжэ,
 Даргын һанаа зобообо.
 Орон гэхэдээ — Охотонoon,
 Үрхэ, Жэрхи, Тарбаган,
 Үхэр хара Хулганаан...
 — Байзыт, эдэ хэдбта?
 Баран алба хаагшадни,
 Юун болоод бултадаа
 Юрьен орожо ерэбэбта! —
 Гэжэ Харха мэгдэжэ,
 Гэдэргээ хэды алхаба.
 — Үгы, үгы, бидэбди, —
 Үгэлбэл даа Охотонoon. —
 Үбэлэй хүйтэн гэжэ бии,
 Үлгэн дэлхэй гаараха.
 Амилад газаа гараа һаа,
 Айхабтараар даараха.
 Үшөө газарай гэдхэндэ
 Үнэн бээ бээлжэ,

Газар малтаха ажалаа
 Гангүй дүүргээд орхиё...
 — Нээрээ, Харха даргамнай, —
 Нэмээбэл даа Хулганаан.
 — Охотонoonой хэлээшые
 Ойлгыт, зүб лэ, анжарыт.
 Үшөө саг бии ха юм, —
 Үбэл хэхэ ажалаа
 Хүйтэнэй болоо үдыдэ
 Хүсэд дүүргээд орхиёл!
 — Энэл хэрэгээр бидэнэр
 Эндэ ерэбэбди, — гэжэ
 Үрхэ хажуу тээһээн
 Үрдижэ хэлээд абаба.
 — Хүлээ, гэнэб, шамайе!
 Хүннөө сэсэн бү бологты! —
 Гэжэ Харха ехэ дарга
 Гэнтэ хашхаржархиба. —
 Одоо танайл түлөө
 Оролдожо байн гэнээ —
 Уймарнууд аад, намда
 Ухаа зааха гэбэ гүт?
 Гэдхэн газар малтаха
 Гээшэмнай —
 Эгээл үнэгүй хүдэлмэри.
 Энээниие ойлгогты.
 Түрүүшын саһан ороодхиг,
 Түргөөр газар хүрөөдхиг.
 Харин тиихэтэйн адли

Хара хурьһэтэ газараа	Зунай сагта машинаар
Үнэтэй шэнэ сэнгээр	Зутар зохидоор малтаха
Үдэр һүнигүй малтажа,	Хурьһэтэ тэрэ газарые
Олзотохомнай зүб ха юм,	Хүйтэн болгоод, гараар
Ойлгобо гүт мүнөө?	Малтуулдаг зарим ноёдые
Тарбаган, Үрхэ гэнэнүүд	Магтахагүйб, хараахаб.
Тархья дохижол мэдээ һэн.	

ХҮРШЭНЭР

Аба эжынгээ
 Аажам сэлгээ нютагта
 Үхибүүн нарайһаа
 Үдэжэ, наадажа тэнжэһэн,
 Хожомын талаангаар
 Холын томо колхоздо
 Хүршэ аилай
 Хүбүүдтэ хадамда гараһан
 Хоёр бэрээд
 Хоорондоо эбтэй һуудаг һэн.
 Нютагай басагад
 Ньюсаяа шэбэнэлдэн хөөрэлдэнэ.
 Түргэн түхээрээд,
 Түрхэмүүдтэ суг айлшална.
 Татаашье һаа —
 Таһаршагүй,
 Матаашье һаа —
 Хухаршагүй
 Хани хоёр гэлсүүлжэ,
 Хамаг зондо хүндэлүүлжэ,
 Эрэ нүхэдөө эблэрүүлжэ,

Эрхим хүршэнэр байһан гээ.
 Гэнтэ
 (Гэрэлтэ нараншые баһа
 Үүлэнэй саана хоргодожо,
 Үдэр дунда бүрэнхы болодог шуу)
 Хоёр эбтэй айл
 Хоорондоо хүйтэршэбэ.
 Ньютагай хоёр басагад
 Ньюраараа уулзахаа болишобо.
 Юун болоһон, яаһаниинь
 Юрэдөөл иимэ юм даа.
 Адуунай мяхан хашараажа,
 Ангай мяхан һануулаад,
 Ангуушан һэдэбтэй хүршэнь
 Арадаа буугаа үргэлөөд,
 Аба хайдагта гараһан аад,
 Хандагай, буга олзотой
 Харижа гэртээ бусаа һэн.
 Халуун мяха шанажа,
 Хани хүршэтэнөө уряа һэн.
 Ангууша мэргэн хүршэ
 Айхабтар дархан байшаба.
 Томо гэр жэл соо бодхоод,
 Толлохоо нүхэдөө уриба.
 Эндэһээ бусаад, хүршын абхай
 Эрэ нүхэрөө хараажа оролой:
 «Ахир амитан байнаш даа,
 Агнууриш хэжэ шадахагүй,
 Ядахадаа дархалжаш бирахагүй.
 Яяр гэр соо һуунабди.
 Хүршэ айлаймнай хатан

Хүхижэ, хамараа үргэнхэй.
 Мэндэш тэрээнтэй гэлсэхэгүйб —
 Мэдэнэ гүш, шишые бү мэндэшэлэ!»
 Үдэр бүри гэмэржэ,
 Үбгэнөө агнуури хэ гэжэ албадана.
 Харин өөрөө һүхэ барижа,
 Хаһатай гэр сабшаба.
 Хамаг гэр доторхи байдалые
 Хари гүрэнһөө асаруулба.
 Хүршэдөө хүсэгдэһэн нүгөө хатан
 Хүрэнһөөр хороо бусалба.
 — Дутахагүйб юугээрш!» — гэн,
 Дугташажа, ехээр оролдоод,
 Булай ехэ сэнтэй
 Булган дэгэл оюулба.
 Харин хүршэ абхай
 Халюун хүнжэл захиба.

Тобшолол, номнол гэхэ мэтые
 Тоолоод эндэ яахабиб.
 Атаархаха зан гээшые
 Адаг юумэн гээд заахамни.

ХЭРМЭН

Хүбэн зөөлэн нүүлтэй,
 Хүнгэн солбон бээтэй
 Омог дорюун Хэрмэн
 Ойн захада нэгэтэ
 Борохон Туулайтай уулзаад,
 Болзоргүйгөөр ёһоорхобо,
 Дэндүү ехээр Дээрэлхэбэ:
 – Шамае хараад, гайхадагби,
 Шадабаригүйхэн амитан хаш.
 Боролжын оёороор бүмбэрдэг
 Борохон Туулай хөөрхы!
 Харин минии бэлигтэйе
 Хараж амитад баясадаг.
 Нүрхэйхэнөөр забдажа,
 Нүрөөд, дэбхэрээд абадагби.
 Агаараар бишни ниидэжэ,
 Асатай модондо хүрэдэгби,
 Энэмни минии туйлаһан
 Эди шэди гээшэл даа.
 Тулюур ангуушанай номон
 Тудаж намайе шадахагүй.
 – Үү, Хэрмэн, болииш даа.
 Үлуу гаража байналши! –
 Гэжэ Туулай тэрээндэ
 Гэдэргэдэн үгэбэ.
 – Үлүү? Аниргүй боло!
 Үшөө намайе нургахаш гү?
 Харин шамае үхибүүдшье
 Хабхаан табяад баридаг лэ.

Өөдэгүй Туулай, намайе
 Өөртээ бү жэшэ!..
 Эдэ хоёрой арсалдаһан
 Эгээл энэ үедэ
 Түгсүүлэй саана гэнтэ –
 Түс! – гэхэнь дуулдаба.
 Шэлбүүһэн дээрэнээ Хэрмэн
 Шиидш гэнгүй тарайба.
 Айһан Туулай бушуу
 Амяа абархаа харайба.

Хурдан, түргэн бодолтон,
 Хурса мэргэн ухаатан,
 Түрүү сэсэшүүл,
 Түрэлхиин бэлигтэйшүүл
 Олоной дунда байдаг лэ.
 Одоо тэдэнэр агсамнан,
 Үлүү бэрхэб гэжэ
 Үбсүүгээ шаадаггүйл.
 Бэшэндэ өөдэрхэн,
 Бээ найрхадаггүйл.
 Ондоо хүнүүдые
 Оройдоо баһадаггүйл.

ШАНДАГАН БОЛОДОГ АРСАЛАН

Үүлэндэ хүрэдэг оройтой,
Үндэр уулада нютагтай
Абхай дүүхэйнэдтэ хүндэтэй
Арсалан ажаһуугаа һэн.
Хада үндэр хабсагайдаа
Хани нүхэд олонтой,
Дээрэлхүү огсом зантай,
Дээгүүр хараха эдитэй
Эрэ мэргэн Арсалан
Эндэ нэгэтэ эндүүрээд,
Һамган дээрэһээ боложо,
Һанса шүүмжэлүүлбэ ха.
Һальхай ябадалаа мэдүүлһэн,
Һаглагар үһэтэй Арсалан
Уула үндэрһөө намнуулжа,
Уужам талада ерэбэ ха.
Үнөөхи огсом занһаань
Үлэһэн юумэ огто үгы.

Һарниин доройтоһон
Арсалантай
Һаяхан уулзаад гайхабаб.
«Энээхэн нарата дэлхэйдэ
Элдэб юумэн болодог байн.
Үдэн далитайб гэсэгээн,
Үүлэндэ хүрэдэг Бүргэдүүд
Яһата мэлхэйдэл болошоод,
Ябагаар мүлхин ябадаг байн.
Агсамнажа хүхиһөөр
Ахир доройд болоһон
Хайрата минии жэшээ
Хамагта һургаал болог лэ!» —
Гэжэ хэлээд, Арсалан
Гэдэргээ эрьен ябаа һэн.
Хани нүхэртөө захиһамни —
Хамагай дунда аргаахан.

АДУУН ҺҮРЭГ

Адуун ехэ һүрэгтэ
Арьяатан Шононууд добтолбо.
Адуунай аха заха
Асари томо Азарга
Аймшагтай шангаар инсагаалан,
Аюулай тэмдэг үгөөдхёо һэн.
Һүрэг олон Адуун
Һэр-мэр гэлдэн, хуумайлдан,
Ушаргүй түргөөр монсогойроод,
Унагадаа дундаа оруулжа,
Өөһэдөө тойрон жагсажа,
Өөр янзын «хэрэм бодхобо».
Тобир Азарга хүрээ
Тойроод булгин дошхороо лэ.
Уланхадаһан Шононуудтай
Уршагта тэмсэл эхилээ лэ.
Аһахаар халдан ерэһэн
Ахалагша Шоные Азарга
Урда хүсэтэ хүлөөрөө
Унаса, үхэсэ сабшаба.
Хүрөөн нүгөө талаһаа
Хүхэ үлэгшэн добтолбо ха.
Шадал тэнхээтэй Гүүн
Шарбаса үдхэлэн һалгаба ха.
Үлэгшэн Удамарша хоёройнгоо
Үхэлэй улилдаа дуулаад,
Һүрэгтэ дүтэлһэн хоёр Шоно
Һүүл гэрээшгүй талиигаа һэн...

найн хэрэгэй хойноһоо
 Жаргал дахаха гэдэгтэл,
 Бээ хамгаалдаг адуутай
 Бэрхэ эзэн өөдэлнэл.
 Муу ябадалай хойноһоо
 Зоболон дахаха гэнэншүү
 Зоной зөөри тоногшод
 Зоогложо үрдингүй хосорнол.

ҮБГЭН БУГА

Үбгэн Буга ундалаад,
 Үсхэн шугы соохоно
 Үргэнхэндөө диилдэн хэбтэтэрээ
 Үзэсхэлэн юумэ харажархиба.
 Ундалһан горхонойнь эрьедэ
 Урихан залуу Гүрөөһэн
 Тэнгэриһээ тэб гэжэ бууһан мэтэ
 Тэгшэ найханаар зогсон байба.
 Горхоной тунгалаг уһандал
 Гоё гоомой нүдэнһөөнь
 Элшэ туяа сасаржа,
 Элдин дэлхэйе гэрэлтүүлнэ.
 Үтэлһэн Бугын нойр
 Үлөөһэн һалхиндал дэгдэбэ.
 Үрэ зүрхэниинь оболзожо,
 Үбсүү сээжыень наншаба.
 Байха хүсэээ зангидажа,
 Баатарай шэнжэ үзүүлэн,
 Шуналта Буга уухилһаар
 Шугы сооһоо гараба.

Гансаардаһан Бугые Гүрөөһэн
 Гайхангыар хёлойжо хараба.
 Нэртылдэһэн шэхэтэй тархия
 Нэжэрээд абахадал гэбэ.
 Уһалжа үрдиһэн Гүрөөһэнэй
 Урдынгаа харгыгаар саашалхадань,
 Уяхан хятагар бэень
 Уряалан даллахадал гэбэ.
 Үтэлһэн Буга тэсэнгүй
 Үтэр хойноһоонь даб гэбэ.
 Хулынь гэнтэ туяганаад,
 Хүнтэрэн тэндээ унашаба.

«Бахын һанаан далайда,
 Бандиин һанаан Жууда», – гэжэ
 Бугада адли заримые
 Буряад зон хэлсэдэг бэшэ гү?

ЗҮГЫ ХАРААСГАЙ ХОЁР

Аса һүүлтэй Хараасгай
 Агаарта түргэнөөр шуумайна.
 Уран гоёор гороолон,
 Урагша хойшоо дүүлнэ.
 Элэглэһэндэл шаханан,
 Эрбен тойрохыень харахадаа,
 Забда сүлөөгүй ажалтай
 Заахан шарахан Зүгы
 Хараал шэрээл табиһандал
 Хамар дороо гүнгэнэнэ,
 «Үнэтэ хайран сагаа

Үрэгүйгөөр барадаг
Ямар тоолхогүй шубуун бэ?
Яагаад ойлгуулжа үгэлтэйб!..»

Хайран бэлиг талаандаа
Хайша хэрэг хандажа,
Арад ниитэ олондоо
Аша туһа хүргэнгүй,
Гансал бээс сэнгүүлээд,
Гажа буруугаар ябаһан хүн
Хара амья хаража,
Харатайл алдуу гаргана даа!

МЭХЭТЭЙ АНГУУШАН

Хүндэ муу хэхэ гэжэ хэн бодоноб,
Хүрэнхөөр өөрөө муу юумэндэ ородог.

Агнахаа ошоһон Ангуушан
Ан гүрөөлтэй дайралдабагүй.
Аглаг хүбшэдэ мүннүүдынъ
Аржыжа элихэн зурылдаба.
«Хулжабал даа талаамни...» — гээд,
Хуби заяандаа гомдожо,
һүбэлгэн мэхэтэй Ангуушан
һүрхэй арга һанаба ха.
Ангуудай жэм дээр хүндэлэн
Ангагар гүнзэгы нүхэ
Олон хоногто эсэтэрээ
Ойдо ошожо малтаба.
«Энэ ехэ нүхэ руум

Элдэб түрэлэй туруутан
Олоороо унаха байха!» — гээд,
Одоол Ангуушан хабархаа һэн.
Хоёр хоноод Ангуушан
Хотон айлһаа гаража,
Түүхэтэ ой тээшээ
Түргэн гэгшээр алхалба.
Хүбшэ ойдо һаянай
Хүбэнэг саһан орожо,
Ангуудай гаргаһан мұрые
Адлихан хушаһан байбал даа.
Мүнөөхи ойн соорхойдохи
Мүшэрөөр бүтүүлһэн нүхэнэйнгөө
Али багта байһые
Абаһаар мэдэхын аргагүй лэ.
Сагаан саһанда хушагдаад,
Сайран жэгдээр толорно.
«Оролдон малтаһан нүхэ руум
Олохон лэ ан гүрөөл
Унаһан байха даа!» — гэжэ
Урмашан ябаһан Ангуушан
Хүлөө гэнтэ алдажа,
Хүмэрин урагшаа унашаба:
Мүшэр, шэлбүүһэн һаршагад гэн,
Мұрыень зөөлэнөөр шэрбэжэ,
Хүйтэн саһан урдаһаань
Хүлэрһэн нюур руунь сэсэржэ,
Малтаһан нүхэнэйнгөө оёорто
Манай Ангуушан хэбтэбэ...
Харин нэгэшье ан гүрөөл
Хажуудань огто байбагүй!

ШАДАБАРИ

Шадахагүй юумээ хэһэн хүн
Шанаргүй ажал бүтээдэг.

Халуун зунай ерэхэдэ,
Хамтын хони хайшалхаа
Хүгшэн залуу хайшашад
Хүдөө нютагта сугларбад.
Томо хайша бариһан
Тоомтой нэгэ Хүбүүхэн
Номгон хони хэбтүүлээд,
Нооһыень хайшалжа мэдэбэ.
Аймшагтай доогуур хиргажа,
Арһа, мяхыень отолбо.
Хүрин шуһа гоожуулжа,
Хүлээтэй хониёо шашхуулба.
Тэсэжэ ядахадаа, Хонин
Тэрэ Хүбүүндэ үгэлбэ:
«Нэгэн гэдэл, хөөбэриим
Нэгэ заа дээгүүр хайшала,
Үгы һаа, намайе зобоонхаар,
Үрсэлжэ эндэмни ала!»

Хамаг бүхы ажалда
Хаба шадал хэрэгтэй.
Үшөө дээрэнх дүй дүршэл,
Үндэр мэргэжэл нэмэлтэй.
Ханамжа, бэлиг шадабаряа
Хамтаруулха зэргэтэй!

ДУУН

Аба оромнай — найдал,
Айхабтар найнаар хүгжэбэ.
Арад зоноймнай байдал
Аймшагтайгаар найжарба.
Тала дайдые бүрхөөһөн
Таряан далай долгилно.
Табан хушуун адуу мал
Таран - таран бэлшэнэ.
Хүсэ ехэтэ аялга дуун
Хүүен хааян эдэлнэ.
Хүнэй баяр, жаргал
Хүгжэм мэтээр жэнгирнэ.
«Юун болоод хүгжэм дуун
Юумын гоёор ханхинааб?» —
Гэжэ арад түмэнһөө
Гэнтэ хүхээд асуубаб.
«Баян байдалаа магтажа,
Барандаа дуугаа дуулаабди!» —
Гэжэ үнэн зүбые
Гэршэлээ һэн ниитэ зон.
Гэнэ оһол болоогүй аад,
Гэнтэ байдалнай муудаба.
Һайхан Эхэ оромнай
Һарнин дээрэнхэ уруудаба.

Хүн зоноймнай ажаһуудал
Хүшэр хүндэ болоо лэ.
Үйлэдбэриимнай һандаржа,
Үйлэ хубимнай хулжаа лэ.
Аймагай, хотын залуушуул
Ажалгүйдэжэ зүдэрбэ,
Үбгэд хүгшэд, үхибүүд
Үлэсхэлэндэ нэрбэгдэбэ.
Энэ үедэ хүгжэм дуун
Эршэтэйгээр шэнхинэбэ.
«Юун болоод аялга дуун
Юумын гоёор сууряатабаб? —
Гэжэ арад олонһоо
Гэнтэ гайхаад асуубаб.
«Үйдхар гунигаа тараахаа
Уянгата дуугаа татанабди!» —
Гэжэ намда улад зон
Гэнэгүй сэхээ хэлээ һэн.

Үндэр мэдэрэл хэшээдэг
Үндэһэн соёлто арадай дуун
Үрэ зүрхымнай үргэжэ,
Үеын үедэ замхахагүйл.

ШОНО ҮНЭГЭН ХОЁР

Зангада хүлөө хабшуулхан
 Зантагар томо Шоные
 Ойн соорхойдо хаража,
 Одоошье баярлахан Үнэгэн:
 – Хорото муухай арьяатан,
 Хосоро эндээ, алуула!
 Халтад гэбэл намайе
 Харшалдаг, хараадаг байгаах.
 Урзанда минии олзолхон
 Улаан залаата тахяае
 Занан байжа булягаада,
 Залгиһанаа һанана гүш?
 Хожомыньшье намайе
 Ходо тонодог бэлэйш даа...
 Эндээл шархья хатаа!» – гээд,
 Энеэһээр саашаа ябашаба.
 Үглөөдэрынь болоходо,
 Үнөөхи зантагар Шоно
 Үрөөһэн хүлөө дохолһоор
 Үнэгэнэй нүхэндэ дүтэлбэ.
 Үнэгэн гүйжэ гараад,
 «Үхэ» гэжэ харааһандаа
 Халташ аягүйрхэнгүй,
 Хашалгүй юумэ шарьяаба:
 «Шоно - ахай, тамнай

Шорото муухай зангаһаа
 Сүлдэрхэй ухаатай дээрэһээ
 Сүлөөржэ шадаа байналта.
 Хүниие айлгаха, мэхэлхэнь
 Хүнгэн хэрэг, мэдэхэб!
 Нүхэндэм морилжо хайрлагты,
 Нүхэд бэлэйбди үнинэй...»
 Шоно билдагууша Үнэгэнэй
 Шонтогор хоншоорто нёлбоод:
 «Яр яндан үлэгшэн,
 Яагаад ондоо болохобши даа!» –
 Гэжэ хэлээд, эрьежэ
 Гэдэргээш харангүй ябашаба.

Хүн зонойшье дунда
 Хүйхэр энэ Үнэгэндэл
 Адаг муу амитад
 Али олон дайралдадаг:
 Урдуур ябаһан ноёной
 Уруугаа ороходо баярлаад:
 Хуха нуга хэлэһэн аад,
 Хуушан тушаалдаа бусахадань,
 Эшэхэ нюургүй, нялдаганан,
 Эльбэн - дальбан байдаг даа.

ШОРГООЛЗОНОЙ БУТА СОО

Шоргоолзонай обоо бута соо
 Шорой шохойдо зууралдан,
 Хара болошоһон Сохо
 Харагадаг болоо һэн ха.
 «Үзэлэнгэй ямар юумэнтээ
 Үелдэг болообибди? – гэжэ
 Ажалша Шоргоолзонууд баран
 Аймшагтайгаар дурагуйлхэнэд.
 – Олоһымнай эдеэд хэбтэдэг
 Олоной дарамта болонхой».
 «Даргымнай нүхэр юм» – гэжэ
 Дары нэгэн ойлгуулба.
 – «Ажал огто хэнэгүйл,
 Айлшан гээшэ гү?» – гэжэ
 Ондоо нэгэ Шоргоолзон
 Оошоо хабиран дуугарба.
 «Юугээ хэлэнэш даа, энэш
 Юу хэжэ шадаха юм?

Манай ажал мэдэхэгүй
 Мана һохор амитан!» –
 Гэжэ гурбадахи Шоргоолзон
 Гэмгүй элээр шүүмжэлбэ.
 Шоргоолзонууд суглаа зарлаад,
 Шоодбори Сохые намнажа,
 Ноёндoo донгодолго соносхоод,
 Номгороо гэнэниинь тэрэл даа...

Зарим нэгэ эмхи зургаануудай
 Залууш наһатайш дарганар
 Шанарыень балай мэдэнгүй
 Шадаха, шадахагүйшье һаань,
 Танилаа, түрэл саданаа
 Татажа, тушаал даалгаад,
 Хожомынь ажалайнгаа газарта
 Хөморooто байдал тогтоодог.

АНГУУШАН СУУСАГААЛЖАН ХОЁР

Хэндэш хэрэггүй ажал
Хэжэ байдаг уладые
Хэд гэжэ нэрлэлтэйб?
Хэлэгтыл даа, зон нүхэд!

Суута нэгэ Ангуушан
Суусагаалжаниие баряад,
Амаргүйгөөр хүхижэ,
Агсамнажа эхилбэ: —
Газар, уһан, тэнгэрийн
Гаһар, нүһэр амитадые
Мэдээгүйдэнь олзолдог
Мэргэн байхаб, ойллогты!
«Намайгаар яаха гээ хүмта?
Намагай борохон шубуухайб.
Мяхыем хүн эдидэггүй,
Үдыемш тоодоггүй, — гэжэ
Үнэн сэхээе Суусагаалжан
Үлүү дутуугүй дэлгэбэ.
— Ухаа бү заа! — гэжэ
Ууртайгаар Ангуушан дуугарба.
— Хараха гээ ааламби шамайе...
«Харабат, үзэбэт, шэнжэбэт,
Ханабат!» — гээд, Суусагаалжан
Халба һүрэн ниидэшэбэ.

ҮНЕЭН ЯМААН ХОЁР

Үтэг бууса газарта
Үнеэн бэлшэжэ ябаа лэ.
Ямар юумэ эдинэб гээд,
Ямаан һонирхон адаглаа лэ.
Юундэб гэхэдэ, хужарлама
Юушые ямаан олоогүй һэн.
Харин эндэ Үнеэнэй
Халаахай эдихые хараа һэн.
Яжа байнаб? Хорлуулхань гээд,
Ямаан һанаата болобо.
Үнеэн хорото халаахай
Үмхэхын ехээр үмхэжэ,
Ямаршыегүй жажална,
Ядамаггүй залгина...
«Халаахай эдихэн Үнеэн
Хайшан гэхэ ёһотой юм?
Хориит, болюулыт тэрэнээ,
Хорлуулхань лэ, хосорхонь!»
— Гэжэ Ямаан мэгдүүгээр
Гэрэй эзэндэ дуулгаба. —
Үхэрэй тэжээл ондоо бшуу:
Үрмэдэһэ эдихэ, халаахай.
Харин, Ямаан, ши өөрөө
Хапуусада дуратай бшууш, —
Гэжэ эзэн харюусаад,
Гэрэйнгээ ажал хэжэ оробо.

Хүнүүднайшые амтатай хоол
Хүндэлдэг лэ, арсалтагүй.
Хажуугаарнь халуун үбһэ,
Хатуу харые амсадаг лэ.

ХУЛГАЙШАД

«Үнэгэн хулгайшан байшоо,
 Үсэгэлдэр балшыса баригдаа.
 Хэтэрhэн тэрэ Үлэгшэниие
 Хэхээхые гуйнабди», — гэхэн
 Арсашагүй баримтатой гомдол
 Арсаланда хүргэгдөө хэн.
 «Хүхэ Шоно — тонуулшан,
 Хүршэ тосхоной хонидые
 Дууһаа!» — гэхэн мэдээн
 Дуулдаа бэлэй Арсаланда.
 «Үндэр хэргэмтэ Баахалдай
 Үхэр, адуу хулуужа,
 Нэрээ хухараа!» — гэхэн
 Нээмэл бэшэг толилогдоо.
 Арсалан тайшаа, зэмыень
 Амасуулжа хайрлыт!» — гэжэ
 Мэдэл доронь байгаашад
 Мэдээсэл, гомдол барибал даа.
 Ой хүбшын уласта
 Олошорhон хулгайтай
 Тэмсэлтэй гү, яалтайб гээд,
 Тээлмэрдэжэ байтарнь,
 Арсаланай ордондо
 Айлшад буужа ерэбэл даа.
 Үнэгэн, Шоно, Бартахи
 Үүдэндэ һунан мүргөөд:

«Агуу Арсалан, танингаа
 Амаршалхаа морилообди!» —
 гээд,

Тахяа, хони, байтаһа
 Таргашалан бэлэглэбэ.
 Арсалан һурамхи ёһоороо
 Абабал даа баяртайгаар.
 һүүлдэнь Арсалан тайшаа
 «Һүнэһэ баригшадаа» дуудаад:
 «Үнэгэн, Шоно, Баабгайда
 Үүдхэһэн хэрэгээ болуулагты!
 Олондо туһатай ноёд бшуу,
 Ойронь огто бү хүрэгты!» —
 Гэжэ бүдүүн хоолойгоор
 Гэрэй дорьботор захирба.

Эдилгэ үгэхэ, абаха
 Эшхэбтэр шоодбори заншал
 Ангуудай дунда мүнөө
 Аймшагтай үргэнөөр
 дэлгэрэнхэй.
 Тиихэдэ манай ноёд һайд
 Тиимэ гутамшаг жэшээ
 Арьяатанһаа бү абаг гээд,
 Аха бүхэнөө һэргылнэб!

ТАБГАЙ САГААН ХҮРИН

Эзэнэй хүгшэрhэн Морин
 Эрыюулгэ тойрон гороолно.
 Үхэрэй, сарай арһа
 Үдэр бүхэндэ элдэнэ.
 Дүрбэн сагаан табгайн
 Дүхэриг харгы гарганхай,
 Тооһо халта хүдэлгэн,
 Тойроно, тойроно эрыюулгээ.
 Голоо тойроод, захагүй
 Гороо хэжэ ябахадаа,
 һаруул һайхан залуугайхяа
 һанан, һанан уярнал даа:
 «Табгай сагаан Хүрин гээд,
 Танигдаһан бээмни.
 Тала дайда биил гэжэ
 Табжаргаһан солонни.
 Олон хада уулые
 Омог янзаар дабаалби.
 Урилдаанда, боосоондо

Урда ходо ябаалби.
 Газар дэлхэйн холые
 Гаталһан лэ бээмни.
 Ута мүрэн далайда
 Ундаһан лэ үемни...
 Харин мүнөө юртэмсэм
 Хайшаа уйтан болошооб?
 Тохомой шэнээн газарые
 Тойрохонил үлэнхэй:
 Хүнгэн солбон бээмни
 Хүндэ болон дарагдаа.
 Галта дошхон хүсэмни
 Гара гараһаар барагдаа...»

Залуу наһандаа дэмыдэ
 Замбууржа бү ябагты.
 Үтэлхэ, ядарха үе саг
 Үзэгдэхэл, бү мартагты!

ХАРА ТҮМЭР

Хэдыдэш хэрэглэгдэнгүй
Хэбтэһэн алтан, мүнгэн
Хүрьһэтэ газарта булаатай
Хүхэ түмэр гээшэ бшуу.

Ажалша бэрхэ гээшэнь
Аймшагтай, эсэхые мэдэхэгүй
Аргатай, мэхэтэй гээшэнь
Аюултай, хэндэш гартахгүй
Нэгэ иимэ Хүн
Нэмһэг урин сагта,
Аажам дэлгэр нютагта
Ажаһуугаа юм һэн ха.
Тэрэ Хүн тон түргөөр
Тэһэртэрээ баяжаа һэн.
Сэнтэй һан зөөриее
Сэбэр алтан болгожо,
Урда хададаа абаашаад,
Ушаргүй нарилан булаа һэн.
Үнөөхи баян Хүмнай
Үдэр бүхэндэ шахуу
Урда хададаа гараад,
Урматайгаар мийһэлзэн,
Алтаа нюуһан газараа
Арюудхажа ёһолно,
Амгалан тайбан оршо гээд,

Аман соогоо зальбарна.
Хамаг бүхы баялигынь
Хадагалжа байгааша
Халзан малаан хададаа
Халуун баяр хүргэнэ.
Хүхюун дуугаа хангиурдан,
Хүлэртэрөө хатараад,
Гэрэл зосоогоо бадаруулан,
Гэртээ бусадаг бэлэй лэ.
Ээлжээтэ нэгэ үдэр
Эзэнэй хададаа гарахадань,
Алтан дараанайнь орондо
Ангагар нүхэн байбал даа...
Ухаа алдан Баянай
Унаад, мэдээ ороходонь,
Хуршэнэрын ерэнхэй
Хүдэлэнгүй зогсонод.
«Ямар ада баршад
Ядуу намай нюдэрбаб?» —
Гэжэ үгыршэһэн Хүн
Гэгэн, гэмшэн үгэлбэ.
— Хадада юуш нюугаа һаа,
Хамаагүйл даа, бу мууда!
Ханхагар энэ нүхэндөө
Хара түмэр булажархи! —
Гэжэ нютагайнь хүн зон
Гэмгүй зүбшөөл үгөө һэн.

ТОНУУЛДА ОРОНОН ЭЗЭН

Ахамад Эзэнэй үхэр
Адуулгаһаа бусабагүй.
Үдэшэндөө һайса бэдэрбэ,
Үхэрын олдого үгэбэгүй.
«Тэрэнээ олоо һаа, хони
Тэнгэри Бурхандаа үргэхэб!» —
Гэжэ Эзэн зосоогоо
Гэрэлтэ һанаа һанаалба.
Үглөөгүүр болгоод бэдэрбэ,
Үхэрэйнгөө арһа олобо.
Тархи, тагалсаг, гэдэһэниинь
Талын дунда хэбтэбэ.
Ашаад мяхыень ошоһон
Автомашинын мүр аржыба.
«Тонуулшад! Дээрмэшэд! — гэжэ
Толгойдоо Эзэн бодобо. —
Дээрэнь орожо ерээ һаам,
Дээрмэшэд намайе алаха һэн...»
— Абида бурхан, миниингээ
Ами наһые абарбаш даа.
Малайнгаа аһан дээжэ сар
Мандалдаһни үргэхэб! —
Гэжэ Эзэн зальбарба,
Гэнтэ зосоонь онгойбо.

Гарза гайһаа, аюулһаа
Гараха, абарагдахын тулада
Бурхандаа юугээшье үргэхөөр
Бултадаа бэлэн гээшэбди!

БҮРГЭД ТУРЛААГ ХОЁР

Дээдэ Бурхан буянтай хүндэ
 Дэмбэрэлтэ бэлиг үршөөдэг шуу.
 Бодото оюун бэлигтэ хүртөөгүй
 Боро юрьеэнэй зарим барһад
 Үндэр шадабаританиие дууряагаад,
 Үргэн олондо наада барюулдаг.

Асари хүсэтэ Бүргэдэй
 Агнуури хэхэ шадабариие
 Тушаан боложо, нэгэтэ
 Турлааг һонирхон хараа һэн.
 Бүргэд ниидээн дундаа
 Бүлэг хонидто добтолжо,
 Сагаахан хурьга һабардан,
 Саб шүүрэн абаад,
 Аалихан агаарта дэгдэжэ,
 Агуулынгаа оройдо абаашаа һэн...
 Бүдүүн, хомхой Турлааг
 Бүргэдые даган дууряажэ,
 Баһа нэгэ хурьга
 Баряад дэгдэхэ гээ бэлэй.
 Хара Турлаагай хүсэ шадал
 Хаана Бүргэдэйхидэл байхаб даа —
 Хулгайша муухай шубуун
 Хурьгые яажэ дааха бэлэй...
 Үйлэтэ Турлаагай һабар
 Үсхэн ноһондонь хүрмэлдөөд,
 Хонишондо хонхысо сохюулаад,
 Хосороо гэхэниинь тэрэл даа!

ТУҢАЛАМЖА

Зунай саг ерэнхэй,
 Зугаалан хүнүүд амарна.
 Үргэн голой уһанда
 Үхибүүд, ехэшүүл тамарна.
 Эдир нэгэ хүбүүхэн
 Эрһенээ холо, гүнзэгыдэ
 Гэмгүй тамаржа ябатараа,
 Гэнтэ шобогод-шобогод гэн,
 Шэнээгээ бараһан хэбэртэй —
 Шэнгэхэ туйлдаа хүрэхэдөө:
 «Абарыт! Абарыт!» — гэжэ
 Аймшагтай шангаар хашхарба.
 Эрһе дээр байһан хүнүүд
 Энэ абяа дуулаад,
 Туйлгүй түргэн даб гэлдэн,
 Туһалхынгаа орондо,
 Баарһан тэрэ хүбүүе
 Барандаа зэмэлжэ ороо һэн:
 — Огто тамаржа шадахагүй аад,
 Уһа руу юундэ оронобши!
 Гүйхэн газарта шунгахагүй,
 Гүнзэгые яахаяа бэдэрээбши!
 Бүгэдэнэй хүүр дуулаашагүй
 Бүтүү һонин хубаабшииш!

Хэн нэгэндэ туһаламжын
 Хэрэгтэй болоод байхада,
 Үтэр түргэн гол туһа
 Үзүүлхынгээ орондо,
 Зүбшөөл үгөөд һаладаггүй
 Зүдэр уладууд ушардаг лэ.

ДУУША БУЛЖАМУУР

Агаарай уудамда
 Аятай зохидоор тогтон жэргэжэ,
 Аялга дуугаа татаһан Булжамуурые
 Анхаран хараһан нэгэ Нохой
 Аргагүй ехээр дураа гутажа:
 – һөөй, ши ахир шубуухай,
 һүрхэйтэхэ юумэш эндэ үгы.
 Хоолой биил гэжэ хашхархаһаа ондоо,
 Хоргооһонойш зэргэ ухаан
 Хооһон толгойдош үгы гэжэ
 Хотон айл соо мэдээжэл.
 Харин минии хэдэг ажал
 Хамагта хэрэгтэйнэ дамжаггүй.
 Халдаад ерэнэн хүйхэрэй
 Халба һүрэтэрнэ хусажа,
 Халамгай эзэндээ дуулгадагби.
 Дэмыдэ нохойдо хусуулжа,
 Дэлгэр сээжээе хумируулбашье,
 Омог дууша Булжамуур
 Огто сукхалаа хүрэбэгүй.
 Уудам сэнхир тэнгэридээ
 Урданайхяараал жэргэжэ,
 Байгаалие арюудхан,
 Баран зоние баясуулна.

Хорбоо дэлхэйн шэмэг дуушание
 Хоройшо Нохойн сэгнэхэнэ бэрхэтэйл.

ХОНИШОН ШОНО ХОЁР

Хонишоной тон байнаар
 Хото хорёогоо бүхэлөөш һаань,
 Хонидтонь нэгэ Шоно
 Ходо добтолдог болоо һэн.
 Хонишон ядажа ерэхэдээ,
 Хороо ехээр бусалжа,
 Хаһатай томо нохойгоо
 Харуулшан болгожо табиба.
 Харата Шонодо үшөө
 Хабхаан занга тодхобо.
 Үндэр хорёодо тогтонгүй
 Үһэрэн ороод Шоно
 Аһан тарган хониенэ
 Абаад, харайн гараа һэн.
 Халдан ороһон Нохойтой
 Хам орон тулалдаад,
 Бар зэрлиг хүсөөрөө
 Бажуужа, тэндэнэ хорообо.
 Харайхынгаа тэндэ Шоно
 Хабхаан зангада ороо һэн.
 Үглөөгүүр бодоод, Хонишон
 Үйлэтэ Шоные хараа һэн.
 Хабхаанда хүлөө хабшуулаад,

Хайратай юумэ һуугаа һэн.
 – Алин гээшэб иихэдээ
 Асари ехэ хүсэншни? –
 Гэжэ Хонишон Шоноһоо
 Гэтэн байжа асууба.
 «Хаба шадални байгаал даа,
 Хашаандашни һаатаагүйб,
 Харуулшанһаашниш айгаагүйб.
 Хазаад, балбаад хаяа һэм.
 Табиһан түмэр онһоншни
 Танил бэшэ байшаба», –
 Гэжэ Шоно харюусаба,
 Гэнэдээб гэжэ улиба.

Анханай дадал болоһон
 Ажалаа хэһээр ябахаш,
 Шэнэ зүйлэй нэбтэрүүлэгдээ һаа,
 Шэнжэлхэ, шудалха ёһотой бшуу.
 Тэрэгүй һаа, ядалсажа,
 Тээлмэрдэн, алдуу гаргажа,
 Зохидгүй байдалда орожо,
 Зоной наадан болохо бшуу.

НОХОЙ ЯМААДАЙ ДАЛ СОО

Хотондо добтолһон Шонодо
 Хорёошо нохой эсэргүүсэн,
 Ярьяса хусахаһаа ондоо
 Ялахаш аргагүй болоходоо,
 Хүхэ Шонодо хзэээшье
 Хүсөөр диилдэхэ һэн хойноо,
 Айхын ехээр айжа,
 Амяа абархаа һанажа,
 Ямаадай бүтүү дал руу
 Ядаа гэжэ орошобо.
 Ямаад уряалгүй айлшанаа
 Яһан эбэрээрээ угтажа,
 Тархи, сээжэ, дала руунь,
 Ташаа хабһа, ууса руунь
 Аймшагтай шангаар мүргэжэ,
 Алан түлэн алдаба.
 «Шонодо баригдан эдьюулэнхаар,
 Шолбо сохюулаашам дээрэ лэ,
 Амиды мэндэ үлөөшэмни,
 Аза жаргал гээшэ лэ!» –
 Гэжэ Хорёошо нохой
 Гэншэн, гангинан бодоо һэн.

Үхэжэ, үгы болонхаар,
 Үбшэн тэсээшэнь дээрэл даа.

ҺАБАР БЭЭЛЭЙ

Һая намда нүхэрни һабар
 Бээлэй бэлэглээ.
 Харахада, оёдолынь
 Хари уласай хэбэртэй.
 Тэнсэлгүй гоё шэмэгтэй
 Тэрэ һабар Бээлэй соо
 Гарайм табан хургад
 Ганса гансаараа байрлаа һэн.
 Һаари хүйтэн шанга даа...
 һабар Бээлэй уйтан даа,
 Хубаарита газартаа
 Хургануудтам хүйтэн даа.
 Амяарлаһан хургадни
 Амаргүйгөөр даараба.
 Тэрэ һабар Бээлэйһээ
 Тэрьедэжэ арилба.
 Хүгшэн эжынгээ оёһон

Хүдэһэн Бээлэй барибаб.
 Табан хургад одоошье
 Таатай гоёор хамтарба.
 Гарайм золтой хургад
 Гайтай түргөөр дулаасаа,
 Буряад Бээлэйтэй байһандаа
 Булай ехээр баярлааб.

Үргэн хүдөө нютагайхид,
 Үмсэ болоһоноймнай хэрэггүйл:
 Амяарлажа таһархадаа,
 Айл бүхэмнай зүдэрхэл.
 Хатуу харьяд энэ сагта
 Хамта ябаал һаа, шадахабди.
 Эбтэйгээр суг ажаллаад,
 Эрхэбэшэ илахабди.

ТООМГҮЙ ХҮБҮҮХЭН

«Муу юумэндэ нургаашаш
Мухар тархидаш тудаха»
— Эгээл иимэ юумэн
Эндэ һая болоһон юм.

Үгэ орой дууладаггүй
Үсэд Хүбүүхэн байһан юм.
Тоомгүй гээшэнь аргагүй,
Тосхон соогоо суутай юм.
Тэрэ гайтай Хүбүүхэн
Тэмээшэлэн зогсожо,
Мүн лэ жаахан Хурьгые
Мүргэлдөөндэ нургаба.
Ябан - ошон Хурьгахан
Яһала тобир болоо һэн.
Дайралдаһан лэ үхибүүдые
Дайлан ороод мүргэнэ.
Халтад гэбэл хүлээжэ,

Халдахаар бэлэн Хурьганһаа
Хотоной олон багашуул
Холуур ябадаг болоо һэн.
Зунай ааяма халуунда
Зуһалан гэрэй һүүдэртэ
Тоомгүй үнөөхи Хүбүүхэн
Тохомоо дэбдеэд хэбтэбэ.
Хорёоһоо гараһан Хурьган
Холоһоо харайн ерээд,
Хүбүүхэнэй тархиие
«Хүс» гэтэр мүргэбэ.
Ордоһото үбшэнһөө
«Оо-ёо-ёо!» — гэжэ хашхараад,
Тоомгүй Хүбүүхэн бодобо,
Толгойгоо баряад үзэбэ.
Ёборуулһан газарынь
Ёбуу болоод байгаа һэн.
«Бололгүй юумэ хэхээе
Болёоб!» — гэбэ Хүбүүхэй.

МУУ ҺАНААТАЙ НОХОЙ

Эндэхи нэгэ Хүн
Эзэгүй Нохой олоод,
Хотоной захада оршодог
Хото хорёогоо, гэр бараагаа
Харууһалуулха тон хайн
Ханитай болобоб гэжэ
Баярлахын ехээр баярлаад,
Баггүй хайнаар эдеэлүүлбэ,
Таалахаһаа нааша болон,
Тархи, ташааень эльбэбэ,
Үхибүү эрхэлүүлһэн мэтээр
Үдэр бүри эрхэлүүлбэ.
«Энэ Хүн юун болоод,
Эды урин налгай бэ?
Энэ тосхоной нохойнуудһаа
Эгээн эрхимээр эдеэлүүлнэ.
Үлүү гараса таргалуулаад,
Үүсэлхээ һанаа бэшэ гү?! —
Гэжэ муу һанаад, Нохой
Гэдэргээш харангүй тэрьелээ һэн.

Анханай хайн хүн заримашуулда
Аймшагтай хайнаар хандадаг.
Харин тэдэнь харюудань
Харатайгаар муу һанадаг.

СОХО, БҮРГЭД, ШАНДАГАН ГУРБАН

Өөдэгүй ахир гээд, хүндэ
Өөдэрхэжэ, баһажа болохогүй.
Хоро үһөөгөө тэрэ хүн
Хододоо абажа шадаха лэ.

Нэгэтэ хүсэтэ Бүргэд
Нэгэ Шандагыг эрьюулбэ ха.
Баригдаха болоходоо, Шандаган
Баахан
Соходо хандажа:
— Аюулда орохоо байналби,
Абарыш даа намайгаа! — гэбэл даа.
Шандагыг үмөөржэ, Сохо
Шангаар Бүргэдтэ хүхирбэ:
— Энээнэй ойро бү хүрэ,
Эрхим хани нүхэрни юм.
Хэрбээ үгыем дуулаагүй һааш,
Хэһээхэб шамайе, ойлгоорой!
— Энэ ши намайе занана гүш?
Энеэдэтэй гээшэшни, Сохо!
Ахирхан бөөһээ ехые
Ама гаранаш, — гэжэ
Бүргэд энеэсэгээн байжа,
Бүрбыхэдэһэн Шандагыг шарууһалба.
Үһөөрхэһэн баатар Сохо
Үгэлһэн заналтаяа бээлүүлхээ
Агуу Бүргэдэй байрладаг
Агуулын оройдо гаража,
Хаан Бүргэдэй үндэгыг
Хабсагай руу мухарюулжа,
Тэрэ гэхэнһээ хойшо
Тэһэлдэг болоо һэн гэхэ.

ХОЁР НОХОЙ

Эзэнэйнгээ һан зөөриг
Эрхим хайнаар харууһалдаг
Бараг ухаатай, үнэн сэхэ
Баарда нохой байһан юм гэхэ.
Хүйхэржөөн гэжэ алдаршаһан
Хүршэнь эзэнэйдэнь ерэхэдээ,
Ходо Баарда нохойдо
Хоол, мяха, яһа асарна.
Һэр-мэр гэжэ, муу һанажа,
Һэжэг ехэтэ түрэжэ,
Ухаатай сэсэн Баарда
Удаахан бодожо үзөөд,
Ушар удхыень ойлгобо,
Ушаргүйгөөр уурлаба.
«Намда хайнда орожо,
Нал нашан болоошош
Харата, хорото мэхыеш
Харуулнал тон элихэнээр!
Этигэнэгүйб шамда, мэхэтэй нохой,
Эзэнием тонохо һэдэлгэ
Эртээнһээ бэлдэжэ байнаш!
Эндэһээ түргэн тонил!» — гэжэ
Эзэнэйнгээ хүршыг намнаба.

ЗАГАНАШАН БА НАРМАГШАН

Үлхэжэ гаргаха бодолгүй,
 Үлгэжэ абаха ухаагүй,
 Хүниие даган дууряагшад,
 Хүүрыень дабтан дуугараашад,
 Эмхи зургаануудта шэбээлдэг,
 Энэ баснимни — тэдээндэ!

Дүй дүршэлтэй Заганашанай
 Дүүрэн губшуур загана
 Урма баяртайгаар татажа,
 Уһан сооһоо гаргахые
 Түбһэндэ нармагшан хараба,
 Түдэ нажаахаяа нанаба.
 Заганашан гүльмее үлгөөд,
 Заганаяа тээгээд ябашаба.
 нармагшан одоол эндэ
 наһанан юумее хэхэнь лэ...
 Губшуурта аһаад, загана
 Губшаха гэжэ оролдоо лэ.
 Тиин Заганашанай гүльмэдэ
 Тэрэ нармагшан орёолдоо лэ.

ЖЭГҮҮРТЭНЭЙ ХААН

Жэгүүртэн аймаг барандаа
 Жэжэ томогүй сугларжа,
 Эзэн хаанаа хунгаха
 Эдэбхи үүсхэл гаргабад:
 «Туйлай гоё найханаараа
 Тужадаа, таладаа алдаршанан
 Тугае Шубууе хунгая!» — гээд,
 Турлааг ноён дурадхаба.
 «Аялга дуугаараа шалгархан
 Алтан Гургалдаие хунгая!» —
 Гэжэ Хүхы бэшээшэ
 Гэмгүй зохидоор донгодобо.
 «Тайбан байдал тогтоодог
 Тагтаа хаамнай болог лэ!» —
 Гэжэ Борбилоо
 Гэнтэ шангаар пишаганаба.
 Эзэн хаан болохоор
 Эрхим найн шанартай
 Тохорюун, Хун Шубууе
 Тоодог, Тоншуул, Харсагы
 Хойно хойноһоо суглаашад
 Хонгёо хоолойгоор нэрлэбэд.
 «Эдэ дурадхагдаһан шубууд
 Эзэн хаамнай болоо наа,

Хамаг бүхы жэгүүртэнээ
 Хамгаалжа шадаха гээшэ гү?
 Хай даа, аршалжа яаш
 шадахагүй!
 Хаан Шубуун гээшэмнай
 Үзэсхэлэн бээтэй, урихан,
 Үнэншэ байханаа гадна,
 Асари ехэ алдартай,
 Амбан хүсэ шадалтай,
 Жэнхэни үндэр гарбалтай
 Жэгүүртэн байха зэргэтэй!
 Одоо тиимэ Хаан Шубуун
 Олдохо гү? — гэжэ
 Онголи асуудал табиба.
 «Гарууди! Хан Гарууди!» —
 гэлдэжэ
 Гансата суглаашад шарьяа нэн.
 Хан Гарууди тиигэжэ
 Хаан боложо хунгагдаа нэн.

Жэгүүртэнэй Хан Гаруудидал
 Жэнхэни үндэр хүлдэты
 Буряад уласайнгаа Президентээр
 Бултадаа эбтэйгээр хунгаял!

ЭБТЭЙ ГУРБАНАЙ ЭСЭС

Жада хурса эбэртэй,
 Жагсахан бээтэй гурбан Сар
 Хада майлада, хүбшэдэ
 Хамта эбтэй бэлшэнэ.
 Харата арьяатан тэдээндэ
 Халдан орохоо айдаг юм.
 Шоро эбэртэнь үүрэжэ,
 Шортоол хосорхо байна бшуу.
 Ангуудай аха заха
 Асари хүсэтэ Арсалан
 Тэдэ гурбан Сартай
 Тэмсээд, диилэжэ шадаагүй.
 Адар томо гурбан Сар
 Ара уусаа ниилүүлээд,
 Эрлиг муухай дайсандаа
 Эбэрээ тудхаад байгаа бшуу.
 Үхэрэй мяханда шухатархан
 Үлэн Арсалан мүнөө
 Томо тарган Сарнуудые
 Тойроод холуур ябахадаа,
 «Эдэниие яахадаа,
 Эдишэ болгохомни ааб?» –
 Гэжэ удаан бодомжолоод,
 Гэмгүй юумэ ханаба ха;
 «Эдэ аха дүү гурбанай
 Эбынь тагалха,
 Хоорондонь тон шадамараар
 Хоргооно сасаха!»
 Үйлэтэ түсэбөө Арсалан
 Үнэгы ерүүлээд хэлээ нэн...

Мэхэтэй шара Үнэгэн
 Мэнэ бэлшээридэ бии болоод,
 Ажаг нэжэггүй Сарнуудта
 Аргагүй дүтэ боложо,
 Нэгыень нүгөөдэдэнь муушална,
 Нүгөөдыень гурбадахидань
 хоблоно...

Тиигэ тиигэһээр Үнэгэн
 Тэдэнэй эбые тагалаа нэн.
 Хоорондоо мүргэлдэн алдаад,
 Холо - холо бэлшэдэг болоо нэн.
 Энэнь лэ одоо Арсаланда
 Эгээл хэрэгтэй байгаа бшуу.
 Үнишье балай болонгүй
 Үбэштэй гурбан Сарые
 Нэгэ нэгээрнь барижа,
 Нэтэрүү Арсалан залгяа нэн.
 Юлыһэн хүхэ Үлэгшэндэ
 Юу хээхэн хүртөө нэн.
 Эрлиг дайсанай үгэдэ
 Этигэжэ, гэнэдэһэн
 Эбтэй гурбан Сарай
 Эсэс иигэжэ ерээ нэн!

Урда саргаа набагшатай
 Уг нэгэтэй түрэл зон
 Хоёрой хоорондо хоб зөөдэг
 Хорото этэгээдтэ этигэжэ,
 Эбгүй болон амьарлаа наа,
 Эбдэрэлдэ орохо байна бшуу.

ОЙН ДАРГЫЕ НУНГАЛГА

Эндэхи ой хүбшынхид –
 Элдэб ан арьяатад
 Хуулита эзэнээ нунгахаа
 Хуралдаандаа сугларба ха.
 Дарга болохо дуратайшуул
 Дан олон байшаба.
 Нэгэ нуурида хорёод ан
 Нэрэ обогоо дэбжүүлбэ.
 Нунгалтын урдахи тулалдаан
 Нулараагүй, шангадаа нэн...
 Бэлиндэһэн хэрэлдээн,
 Бэе бээ хардалган,
 Буха ехэ наншалдаан,
 Булай муухай алалсаан
 Хэдэн хоногой туршада
 Хэмгүй ехээр нүжэрөө нэн.
 Эзэн дарга болохоёо
 Эрмэлзэдэгынь юушэлэм?
 Хүбшэ ойн амитадай
 Хүшэр хүндэ байдалые

Хүнгэдхэхын түлөөдэ
 Хүсээ зорюулхаа ханаа гү?
 Али эзэн хаан болоод,
 Ан амитадаа дарлажа,
 Хабаяа үзэн жаргаха
 Хара бодол байгаа гү?
 Али зоргоороо аашалжа,
 Абаха, эдихэ, нүжэлхөө
 Хамтын, хангай зөөриие
 Хам шүүрэхээ түсэблөө гү?

Ан арьяатадай зан абари
 Анханай зэрлиг хаям даа.
 Харин хүнэй абари зан
 Хайшаа боложо байгаа юм?
 Ан арьяатад шэнги
 Арба - хорёороо үрдилдэн,
 Ямбата ноёд найд болохоо
 Яатараа шухатарна гээшэб!

АДУУНАН БА БОДОН ГАХАЙ

Аятай нэгэ нугада
 Адууһан Бодон гахайтай
 Эдее ундаар дутамаггүй
 Эбтэй зетэй бэлшэдэг һэн.
 Гахай хэдэн жэлдэ
 Газараа гэмгүй малтаһаар
 Үргэн нэмжээ нугаяа
 Үрэжэлгүй болгожорхёо.
 Зоргоороо бэлшэдэг Адууһан
 Зооглохо ногоогоор дуталдаад,
 Аймшагтай нюуса далдаар
 Ангуушантай уулзажа:
 «Эдидэг үбһэ ногоонойм
 Эшэ үндэһые онгилдог
 Үйлэ муута Гахайе
 Үгы хыш даа!» — гээ һэн ха.
 — Шамда һаалта хэһэн
 Шантагар Бодон гахайе
 Үглөө, мүнөө — өөрөгүй
 Үгы хэбэ һэн гэлэйб.
 Энээнэйнгээ түлөө шамайе
 Эмээллэн унаад ябахаб! —
 Гэжэ Ангуушан Адууһанда
 Гэнтэ эрилтэ табяа һэн.
 Адууһан зүбшөөлөө үгэжэ,
 Агта морин болоо һэн.

Хүниие хүлһэлөөд, дайсанаа даруулдаг
 Хүйхэр хүдхэшүүл бии боложо байна.

ШОНО ДОКТОР

«Нюур дээрэ — нал нашан,
 Нюрганда — муу харшан» —
 Онһон энэ үгэ
 Одоол Шонодо таарана.

Олон хоногой туршада
 Олзо бэдэрээд олоогүй
 Хоонһон Шоно нэгэтэ
 Хонид үбшэлөө гэжэ
 Хаанаһаашьёб дуулажа,
 Хара мэхэ һанаба ха.
 Аргашан боложо хубсалаад,
 Аймшагтай бүдүүзгэй юумэ
 Хотшо нохойнуудһааш айнгүй
 Хонидой хорёо руу ороо һэн.
 «Эй, баарһад, үбдэшөө гүт?
 Эдэгэхэ байхат, эдэгэхэт...
 Али багтатнай үбдэнэб?
 Аргалхабди, эмшэлхэбди...» —
 Гэжэ Шоно Хонидто
 Гэжэһынэмэ уринаар дуугарасагаан,
 Тарганиень шэлэжэ,
 Ташаа нюргыень барисагааба.

Мэхэтэй хүнүүд эгээл иимэ, —
 Мэдэжэ, танижа абагты:
 Үгэ хэлэниинь — урин хонгёо,
 Үнэн һаналынь — тад ондоо.

ЭЛЖЭГЭН АРСАЛАН ХОЁР

Нэгэ шодогор Элжэгэн
 Нэгэтэ ойн соорхойдо
 Даахидаа дарагдан набтайһан,
 Даншье ехээр бүгтыһэн
 Үтэлһэн Арсалантай уулзаад,
 Үйлэ маанииень үзүүлбэ:
 Хайраба, хазаба, үдхэлбэ,
 Хараалай муухайгаар харааба:
 «Хаатаржан, барнааг, алууршан!
 Хаантнай байгааг гэхэ гүш?
 Хаан бэшэ, харшан байгааш!
 Хашаа һэнши, харшалаа һэнши,
 Харьяата хүндыһөөм намнаа һэнши!»

Үбгэн наһан болонхой,
 Үниин амаралтада гаранхай
 Урданайнгаа дарга ноёнһоо
 Урагшам табидаггүй һэнши гээд,
 Хоро һанажа, үнинэй
 Хор бааһа нэхэдэг
 Муу, хүйтэн зосоохитой
 Мунинха тэнэгүүд ушардаг.

АГСАМНАҺАН АЛАГ ТУУН

Алаг Туун һаянай
 Адар томоб гэсэгээн,
 Аха дүүнэрэйнгээ үмэнэ
 Агсамнадаг болобо ха.
 һүрхэйтэһэн Алаг Туун
 һүүлээ үргэн бүдүүрхээд,
 Түсэб нюусаар зохёогоод,
 Түрэл садан болохо
 Турлаагуудай шугы руу
 Тусгаар ниидэн ошоо һэн.
 Тэрэ ехээрхүү «айлшанаа»
 Тэндэ халташье тообогүй.
 Уг нэгэнш һаа, Тууниие
 Урагша абажа үгэбэгүй.
 Байн - байтараа Турлаагууд
 Баарһаниие тоншобо,
 Аймшагтайгаар харшалба,
 Алан түлэн алдаба...

Аргаа ядахадаа, Алаг Туун
 Анханайнгаа нютагта
 һанги набта болошонхой
 һалирһаар бии болоо һэн.
 Шугынь Алаг Тууниие
 Шуурган хүйтөөр угтаба.
 Аха дүүнэрын урбагыше
 «Арил!» – гэжэ үлдэбэ.
 Адар томоб гэсэгээн,
 Ашалдаг Алаг Туун мүнөө
 Угсаатаншьегүй, түрэл
 шугышьегүй
 Улам доройтон гансаардаа!

Орон нютагаа орхижо,
 Ондоо тээгүүр зайгаашад
 Хара амья хараһандаа,
 Хаанаш багтангүй хохидодог.

ШЭНЭ БЭРИ

Урин намарай саг бэлэй.
 Уужам сагаан Түгнэдэ
 Шэнэхэн сэргэ зоолгожо,
 Шэнэ бэри буугаа нэн.
 Хүдэлмэридэ габшагай,
 Хүхюун дорюун, хүндэшэ,
 Хүнөөр тааража ядахагүй,
 Хүнгэн солбон, мүн дууша.
 Урин илдам энэ бэри
 Улад зондоо хүндэтэй,
 Айл аймагтаа алдартай
 Ажаһуужа байгаа нэн.
 Энэ үедэ бэри тухай
 Этигэхын аргагүй
 Хорото, шорото үгэнүүд
 Хорхой мэтээр мүлхибэ:
 «Оло дахин хадамда
 Ошоһон юумэ гэлсэнэл...

Түрэнэн үхибүүдээ хаяад,
 Түгэншэлжэ ябана лэ...»
 «Тээсгэн манай даргатай
 Тэбэрилдэшоод байгаа нэн...»
 «Һая нэгэ найр дээрэ
 һайса һогтон гэхэдээ,
 Хүбүүдые буляалдуулжа,
 Хүйхэр хэрүүл татаа ха...»
 «Хүршэнэртээ хайшаал ааб,
 Хүхэ энеэдэн юумэд
 Хүтэрэлдэхэнөө нааша
 Хүдэлмэриһөө ерэнэ нэн...»

Муу хадань шэнэ бэриие
 Муушална бэшэл даа.
 Хүсэжэ ядахадаа, заримашуул
 Хусана гээшэл даа.

БЭЛИГ БА ШАДАБАРИ

Бэлиг нэгэтэ үбсүүгээ шаан,
 Бээ Шадабаридаа магтабал даа:
 «Ши оройдоо юунш бэшэш,
 Шэгшэдэмниш хүрэхэгүйш!
 Абааштайеш гайхагшаб:
 Арай гэжэ ябаһан аад,
 Арад зоной урда
 Абьяастайгаар һорхогононош.
 Эшэхэ гайхахаа мэдэхэгүй
 Эгээлэй нэгэ баарһан аад!..
 Би – Бурханай үршөөлтэй
 Билтарма дүүрэн Бэлигби!»
 «Харин би зааханш арсанагүйб, – гэжэ
 Харюусаба гээшэ Шадабари, –
 Шамтай адли болохоёо
 Шармайнагүйлби, хүлисэ...
 Алтан дэлхэй дээрэ
 Анха түрэхэнөө хойшо би
 Бүхы наһаараа үдэр бүри
 Бүрэнхынөө харанхы болотор
 Аймшагтайгаар оролдон ажаллаад,
 Ашата Шадабари гэгдээлби.
 Бурханай хайраар, ши, Бэлиг,
 Буужа ерээ нэн гэлэйш...
 Харин би өөрөө өөрыгөө
 Хаба шадалаараа олооб.
 Баларшагүй, хүмэришэгүй
 Бата Шадабари болооб.
 Намайе, Бэлиг, бү баһа.

Найдамтай Ажалшан байхаб!
 Харин шини дээрэлхэжэ,
 Халтад гэбэл, бээ магтаад,
 Бэлэхэнээр юумэ ормоглоод,
 Бэлигээ мүлин хүрсадхангүй
 Ажал хэхээ залхуураа хаа,
 Архи, намгадта дашуураа хаа,
 Бурханайш айладаһан хайра
 Буураха, шэргэхэ гэжэ бии!»
 Анханай найхан зантай
 Арад түмэмнай хододоо
 Бэлиг Шадабари хоёртоо
 «Бэрхэт! Бэрхэт!» — гэн сэгнэжэ,
 Али тэгшээр хүндэлжэ,
 Альгаа ташан угтанал.

УНАНАЙ АЮУЛ

Хүсэтэй халхинда үлээлгээд, Хүмэришөө нэн онгосо. Мүрэнэй уһа руу унагшад Мүрөө алдан мэгдэбэ. Ядаралда ороһон Нэгэниинь Яахаяаш ойлгохоо болишоод, Бултагашан уһанһаа, Бурхандаа зальбаржа оробо гээ: «Арьяа - Баала, аюулһаа Абарыш намайе, хэшээгыш! Ада баршад, нүгэлгүй	Амидаржа ябаалби... Нангин дээдэ Бурхандаа Наһаараа би зальбараалби. Намайгаа уһанһаа гаргыш даа, Найданалби, Бурхамни!» — Арьяа - Бааладаа найда, зүгөөр Амья абархын түлөөдэ Элсүүлээд өөрынгөө хүсье, Эрье тээшэ тамара!» — Гэжэ суг оһолдо орогшод Гэмэрхэ тооной хэлэбэд.
--	--

ТУЛАМ ТУУЛМАГ ХОЁР

Нэгэтэ Тулам харигтаа
 Нэрэ һурагүй хүхибэ ха.
 Өөдэгүй жаахан Туулмагта
 Өөдэрхэжэ эхилбэ ха:
 — Ахир эзэнээ һажаажа
 Аабагархан ябадалтайш.
 Үдэрэй хүнэнэ абажа,
 Үргэлжэ монсогонодог

ажалтайш.

Харин бишни ехэнхидээ
 Ханза соохоно хэбтээш хаа,
 Үндэр баяр болоходо,
 Үйлсэ гудамжада гарахадаа,
 Халима орооһо, гурилтай
 Харидаг гэртээ зантайб.
 Минии эзэн гайтай даа —
 Шиниихитэй жэшэшгүй.
 Үдэшэ орой, хүниндөө
 Үрэ ехэ хүдэлмэритэй.
 Шамтай мүнөө иигэжэ
 Шашалдаха сүлөөмгүй.
 Зай, Туулмаг, харгыһаам,

Зайла гэхэдэ дуулана гүш?! —
 Гэжэ зандараад, Туламай
 Гэшхэлхээ, ябахаа байтар,
 Арадай шалгалта хажуудань
 Ай - сүй болон ерэбэ.
 Тэрзэгэр Туламай гүзээе
 Тэрэ дороо зүһэбэ.
 һаял эндэ Туулмагта
 һайрхажа бээ байһан,
 Хулгайн орооһоор дүүрэнэн
 Хуушанай арһан Тулам
 Хараа байса хумиржа,
 Харшыжа юунш бэшэ бололой.

Халуун хүлһөө адхажа,
 Хамтын ажалда ябадаг,
 Хүнүүдэй хүнэнэ абажа,
 Хүдөө хээрэ гарадаг
 Тугаарай жаахан Туулмаг
 Туламай хажууда байгаа нэн.
 Хүнэй нүдэндэ уриханаар,
 Хүндэтэйгөөр харагдаа нэн.

ХОРТОЙ ХҮНЭЙ ХОХИДОЛ

Хоротой хүн гансал өөрыгөө
Хорлодог гэжэ мэдэгты.
Энээн тухай минии бэшэһэн
Элэг басни уншагты.

Аймшагтай хоротой амитан
Ажаһууһан юм гэлсэдэг.
Хэн бэ даа нэгэндэ хоролхоод,

Хэбтэхэ, унтахаа болибо ха.
Элдэб мууе бодожо,
Эдээнһээ тэрэ гараба ха.
Атаархаһанайнгаа ехэдэ,
Амгалан байдалаа эбдэбэ.
Энээнһээ боложо, Тэрэ
Эдэгэхэгүйгөөр үбшэлбэ.

ТЭХЭ

Артелиин хүрэг ямаадай
Аха заха гэгдэһэн
һарагар хоёр эбэртэй,
һаглагар ута зогдортой,
һахал һамбай урганхай
һайхан Тэхэ бии һэн ха.
Дээрээ ахагүй Тэхэ
Дэндүү ааша гаргана.
Зод зоргоороо боложо,
Заршам гурим эбдэнэ.
Хорёо соогоо заримандаа
Хойморто байра үгэхэдөө,
Ямар нэгэ ямаае
Ямбатай тушаалда оруулхадаа,
Түлөөһыень эридэг ха,
Туһалбаб гэжэ хэлэдэг ха.
Тэрэ Тэхэ тиигэжэ,
Тэжээлээр эдилгэ абана ха.
Тэбэри үбһэ, шэниисэ,
Тэбхэр хилээмэ, обёос,
Дабһа, хүрпээ болоод

Дайралдаһан лэ юумееэ
Эрижэ, нэхэжэ абана лэ.
Тэдэ хайрата ямаадын
Тэсэжэ одоо ядахадаа,
Абалга эдилгээр Тэхэдэ
Албадуулжа зобоходоо,
Засагай газарта Тэхые
Зарга барижа гомдобо,
Тэхын үнихэнэй хэдэг
Тэсэшгүй хэрэг элиржэ,
«Эдилгэшэ, абалгаша» гэхэн
Эгээл шоодбори нэрэ
Тэбхэр хабтагай дээрэ
Тэрэ дороо бэшээд,
Хүйхэр хүхэ Тэхын
Хүзүүндэ үлгэжэрхибэ ха.

Эндэ тэндэ шэбээлһэн,
Элдэб үнгөөр аашалһан
Эдилгэ абагшадые элишэлхэээ
Энэ басниа бэшэбэлби.

ХОМХОЙ ХОБДОГ ТУУЛАЙ

Нэгэтэ хомхой Туулай
Нэгэ жэмэс олоо һэн ха.
Хазаад, амталжа үзэхэдэнь,
Хайшааб даа, бирагүй байба.
«Түүхэй!» — гэхэн тобшолол
Түргэхэн хэхэн Туулай
Болгохо һанаатай дээрэнь
Бодонгүй һуужа мэдэбэ.
Тэрээгүүр гүйһэн Үнэгэн
Тэрэ Туулайе хараад,
Юу хэжэ һууһыень
Юрэдөө миил һонирхоо һэн.
Ушараа Туулайн хэлэхэдэ,
Ухаангүйгөөр энеэһээр
Гал шара Үнэгэн ябашаба,
Гайхаһаар Туулай үлэбэ.
Үглөөдэрын Үнэгэнэй
Үшөө дахин ерэхэдэ,
Үнөөхи Ута Шэхэтэмнай
Үндэгэ дараһандал һуубал даа...
«Найдалгүй юумэн дээрэ
Наһаарааш һуубал, һуужа һуу!» —
Гэжэ хэлээд, Үнэгэн
Гэдэргээш харангүй ябашалай.

Саанаһаа хомхой хобдог
Садаха дэбтэхгүй хүнүүд
Хэрэгтэйш, хэрэггүйш һан зөөри
Дараад һуужа һуудаг,
Даншье шоодбори зантайл даа.

ХОЁР ШОНО

Хүндэн эхиндэ байратай
 Хүршэ хоёр Шоно
 Хамта агная гэлсээд,
 Харгыда суг ябаба ха.
 Ахамад нэгэ Шононь
 Аргагүй дүйтэй байжа
 Унтаана малшадые гэнэдхээн,
 Унага, тугал, хурьгадые
 Шадамар бэрхээр хулгайлан,
 Шарууһан болгон зооглоно ха.
 Харин нүгөөдэхи Шононь
 Харайна, гүйнэ, мүлхинэ,
 Теэд лэ малшадай нохойдо
 Тэрэ дороо харагдаад,
 Алуулан, эдуюлэн алдажа,
 Арайхан амиды гарана ха.
 «Азагүйл амитан байнаб!» — гэн,
 Аминдаа ехээр гомдоно ха.
 Гомдолынъ ехэдээд,
 Голхорхонь үлүүдээд,
 Хооһон Шонын зосоо
 Хоро шара бусална.
 Олзодо золтой,
 Омог зантай
 Ахамад нүгөө Шоные
 Аюулда оруулха дураниинь
 Айхабтар ехээр хүрбэ,

Амар байлгаххаа болибо.
 Аза талаантай
 Ахамад Шоные унагааха,
 Нүхэ малтаха гэжэ
 Нүгөөдэхимнай шэбшэбэ.
 Харанхы хүниие һамбаашалан,
 Ханхагар нүхэ малтаад,
 Үбһэ мүшэрөөр хушажа,
 Үглөөгүүр залуу Шоно
 Нүгөөдэхиеэ гэнэдхээн,
 Нүхэндөө унагааха гэбэ ха.
 Урдань гэнтэ
 Ушаргүй шууяан гараад,
 Буугай хүрэхэ абьян
 Булай шангаар дуулдаад,
 Мүнөөхи залуу Шоно
 Мүрөө алдаад, айгаад,
 Гэнтэ мэгдэхэдээ,
 Гэдэргээ даб гэхэдээ,
 Өөрынгөө малтаһан нүхэ руу
 Өөрөө орожо үхэшэбэ.

«Өөдэнь шэдэһэн шулуун
 Өөрын толгой дээрэ унаха» гээд,
 Бүряад сэсэн араднай
 Булай мэргэнээр хэлэдэг лэ.

ХЭБЭРЭГ ЖАРГАЛ

Үе наһаараа ямар бэ даа эмхиин
 Үүдэн тушаа ажалтай
 Нэгэ урин Абгайхан
 (Нэрлээдш эндэ яахамнайб)
 Зохид сагынь тудда юм гү,
 Зол жаргалынъ ерээ юм гү —
 Хараа бараатай нэгэ ноёндон
 Хадамда гараба һэн ха.
 Үйлэ хубимни одоол зохирбо,
 Үнэнтэ нүхэрни одоол тодорбо,
 Үндэр дээрэ одоол гарабаб гэжэ
 Үнөөхи Абгайхан зосоогоо бодобо.
 Үнинһөө хойшо суг хүдэлдэг
 Үетэнөө мэндэшэлхээ болибо.
 Үүдэн багтахы тушаалаа голобо,
 Үбгэнэйнгөө гэртэ байдаг болобо.
 Энэ Абгайханай гаража ошоходо,
 Эмхи зургаан хохирхо бэшэ даа —
 Орондонъ тэрэл үдэртөө
 Ондоо эхэнэр
 Оробо бээ даа.
 Балай үнишье болонгүй
 Баһал тэрэ эмхиингээ
 Үүдэн тушаа ажалда
 Үнөөхи Абгайхан харагдаа һэн.
 Мэдэхэ, таниха хүнүүдээ
 Мэндэшэлхэнь дуулдаа һэн.

Хүнэй байдалда юуншье ушардаг,
 Хүлээгдээгүй жаргал туддаг —
 Хүхиһэнэй, дээрэлхэһэнэйл хэрэггүй!
 Хэзээб даа тэрэ жаргалшни
 Хэлтыжэшье магад, жаалдамаршни,
 Хэншье һаа, тэрэнээл ойлгогты!

АША ТУҢА

Ашагүй дээгүүр зиндаа эзэлдэг
 Ачитуев гэжэ хүн бии һэн ха.
 Нэрэдээ хүрэмэ туһа хэндэш
 Нэгэтэш хээгүйгээ ойлгобо һэн ха.
 Хэндэ, хэзээ, яажа туһалхаа
 Хэдэн хоногто тэрэ шэбшэбэл даа.
 Түрэл гаралаа тиин гулидхаад,
 Түүхэтэ ехэ үгэ хэлэбэл даа: —
 Аха дүүтэн, худа урагууд,
 Ахай хээтэйнэр, нагаса зээнэр,
 Үеэлэ хаяала, гуя базанууд!
 Үйлэ хэрэгээрээ нэгэн байябди.
 Талын хү ажалда абахада,
 Тааража хүдэлмэрилжэ үгэхэгүй.
 Теэдшые хамаг бүхы юумэээ
 Тэрээндэ найдажа болохогүй.
 Түрэл гарал зон байхадаа,
 Түдэ үгэ хүүрээ ойлголсоод,
 Ажалай сагта эмхи зургаандаа,
 Амаралтын үдэр гэр бүлэдөө
 Бүхы юумэээ хуу зүбшөөд,
 Бүтээсэ ехэтэйгээр ажаллахабди.
 Энэ ушарһаа таанадаа би
 Эмхи зургаандаа уриналби,
 Ажалшые тиимэ ехэ бэшэл,
 Абаха салиншые яһала байхал!..
 Ачитуев ноёной иигэжэ
 Ашата уряал айлдахада,
 Түрэл гаралын барандаа
 Түр зуура гайхалдан,

Бэлтылдэһэн нюдөөрөө
 Бэе бэеэ харалсан,
 Удаан дуугай байгаа һэн,
 Удаань иигэжэ һанаа һэн:
 «Үнихэнэй Ачитуевнай
 Үндэр тушаалда байһан аад,
 Бидэнээ, түрэл гаралаа
 Бээдээ дүтэ татадаггүй —
 Хара амьяа харад гээд,
 Хатаржа ябадаг бэлэй лэ.
 Харин манаа юун болоод,
 Хараха, хэрэгсээхэ гэдэ бэ?
 Али энэ ноёмнай
 Ажал дээрээ нэгэ муу
 Хара хэрэг хэжэрхөөд,
 Харюусаха болоходоо,
 Нюдэ балай бидэнэрээ
 Нүхэр татахаа һанаа гү?...»
 Түрэлхидын барандаа
 Түдэ доохонуур хэлсээд,
 Ачитуевай туһаһаа
 Арсаа юм ха гэхэл даа.

Түрэлэй һабагша нарин юм,
 Тэрэ саанаа нангин юм,
 Ухаанай бэшэ, зүрхэнэй гээд,
 Уян сагаан сэдхэлэй гээд,
 Аша туһаая дурадхагша
 Ачитуевта ойлгуулая!

ӨӨРЫН ХҮН

Ямар бэ даа эмхи зургаанда,
 Яһала ехэ зэргэ тушаалда
 Нэгэ дарга дэбжүүлэгдэбэ ха,
 Нэрэнь — Халбагаев һэн ха.
 Үглөөдэрын тэрэ эмхиин
 Үүдэн ехээр нээгдэбэл даа.
 Омог дорюун янзын хүн
 Орожо ерэбэ гэхэл даа.
 — Байза, Халбагаевич, намайе
 Балай танихагүй байхалта.
 Халбагаевтан отогтой
 Хамтарһан Табагтан угтайлби, —
 Гэжэ орожо ерээшэ хүн
 Гэмгүй зохидоор үгэлбэ.
 — Аа, мэдэнэб, Табагтан уг
 Анханай манай түрэл юм.
 — Үнэн даа, өөрын хүн гээшэт.
 Үүдыетнай татажа ороходоо,
 Намайе ажалда абахыетнай
 Найдажа тандаа ерээлби.
 «Өөрын хүн» гээд туһалаа һэн —
 Өө-мөөгүй ажал үгөө һэн.
 Удаань Халбагаевай таһалгада
 Угаа Аягатан гээд нэрлэһэн,
 Баһал «өөрын хүн» гээшэш гэхэн
 Багжагар бүдүүн эрэ ороо һэн.
 Халбагаев энэ хүниие дэмжэбэ —
 Хаһатай үндэр тушаал үгэбэ.
 Угай зон, түрэлэйхид «өөрын хүндэ»
 Удаа дараагаар ерэжэл байба.

Хайшан гэхэб даа — улайха нюур бэрхэ! —
Халбагаев арга шадалаараа болобо.
Хахад жэл болоходо угайхидын,
Хамаг түрэлхидын, нютагайхидын
Халбагаевай эмхидэ ажалда оробо —
Хайшан гэхэб даа — өөрын хүн ха юм.

Халбага, аяга, табagtанай
Харанхы хэрэгийг элирүүлэн,
Өөрын хүн, өөрын хүн гэлсэдэг
Өөдэгүй заншалаа орхигты гэн,
Захьяа үльгэрөө бэшэбэлби —
Заһархыетнай хүлээнэлби.

ГУУЛИН

Аяар холоһоо ялараад,
Алтан хадаал алтан.
Наранай бүхы толые
Наадхуулнал даа галтан.
Дүтэ болоод ерэхэдэ,
Дүмүүхэнээр барижа үзэхэдэ,
Ялараашамнай гуулин байшалай —
Яагаа жэгтэй юм, гайхалай...

Томоотой, бүдүүзгэй нэгэ хүн
(Томохон Ноён байгаал ха)
Мадагар юумэ машинаар
Манай нютагта ерээ һэн.
«Үдэшэлэн клубта — лекци» —
Үргэн олоной хараха

Айхабтар гоё соносхол
Артель соогуур үлгэгдэбэ.
Үдэртөө лектор Ноёнд
Үзүүлбэ һэн ха ажахыгаа.
Отделени, фермэ, отараар
Ондог-сондог харайлгаа.
Барисата газарта байлгажа,
Бага сага сэржэмдээ.
Байсын түрүү хонишонойдо
Барибал даа үдын эдээ.
Хамта һураһан, хүдэлһэн
Хани нүхэд олдобо.
Һаяш уулзаһан хүнүүдын
Һайн танилнууд болошобо.
Айлшан лектор Ноёнд
Арайл үдэрынь багадаба.
Үдэшэ клубта тэрэмнай
Үндэр ендэртэ гараба. —
Аха дүүтэн, һайнта даа!
Аймшагтай хүндэшэ зон байнат...
Энэ хэнэйдэ гээшэбиб?
Э-э мэдэнэб, нүхэрэйхим!
Һайн байхынтнай түлөөдэ
Һархаһаатнай хүртэхэм, —
Гэжэ ээдэлдэһэн хэлээр
Гэмгүй гоёор дуугараад,
Ендэр дээрэ табяатай
Ехэ аягатай уһаар
Сэржэм үргэн ёһолоод,
Сугларһан зоной энеэдэн дор
Оёортонь хүрэтэр шабхажа,
Гуримтай бүдүүн Ноён
Гуулияа иигэжэ бултайлгаа һэн.

ЗАНГАА ХУБИЛГАХАН МИИСГЭЙ

Анхан сагта Айхабтар хатуу, шанга,
 Айлгуур Миисгэй байхан гээ.
 Амбаар соохи Хулганаанууд
 Хараа бараань харааар
 Хаха бутаран,
 Хана уняя мүргэн,
 Харайлдажа арилдаг нэн.
 Сарюун, арюун дэлхэй дээр
 Сагшье ондоо болоо гээд,
 Ахир эдэ Хулганаанууды
 Али болотор гол таһа
 Айлгажа ябаха юм бэ гээд,
 Залуу бэшэ Миисгэй
 Зан абарияа хубилган,
 Жэжэ жожо Хулганаануудтай
 Жэгтэй нүхэд болошобо.
 Үлэг нүхэнэйн хажууда
 Үдэр бүри уулзажа,
 Элдэб зугаа дэлгэжэ,
 Энеэлдэхэнь олошорбо.
 Хумхаа, залуу тоомгүй
 Хулганаануудта юуб даа —

Эгээл энэнь хэрэгтэй —
 Эшэхээшье болишонхой
 Зангаа хубилгахан Миисгэе
 Зарим үедэ
 Зөөлэшэлнэш хэбэртэй,
 Өөрыншэлнэш янзатай.
 Наадахааа наагуур
 Намшагтайгаар аашална.

Зохёонон энэ басनिया
 Зорюулнаб зариманда:
 Урдань нютаг нугадаа
 Улад зонойнгоо дунда
 Яһала дээгүүр тушаалтай,
 Ямба хүндэтэй ябаһан аад,
 Хуушанайнгаа бүдүүн зан
 Хубилгажа, гайхажа абахаар
 Эндэ тэндэ дайралдаһан лэ
 Элдэб эсын хүниие
 Энеэлгэхэ ханаатай
 Энэ тэрэ юумэ шашажа,
 Энээнһээ хойшо бү ябыт!

НЭРЭ МУУТА

Хүсэтэ Арсалан даргын
 Хүтэлбэрилэгшөөр ажалладаг
 Хүбшын нэгэ зургаанда
 Хүргэгдэбэ ха иимэ саарһан:
 «Эмхи зургаанай даргада.
 Эгээлэй албатан Үнэгэнһөө
 Мэдүүлгэ.
 Мэнэ хаяхан гэнтэ
 Хэмгүй ехээр үбшэлөөд,
 Хэбтэрийн болоод байнаб.
 Аргалалгын газарта
 Аргагүй ошохо гэгдээб.
 Эмнэлгын газарта, нэгэдэхээр,
 Эльгээхыетнай гуйналби.
 Хоёрдохёор, гэр бүлэмни
 Хооһондоо ороод байна лэ.
 Хаба шадалайнгаа зэргээр
 Харалсажа туһалыт даа.
 Үнэхөөр танда найдагша —
 Үнэгэн.
 Хүбшын тосхон
 Хүүг һарын нэгэн».
 Арсалан мэдүүлгэ абаад,
 Аалихан задалан уншаба.
 Орлогшоёо зүбшэхээ
 Орожо ерэхыень дуудаба.
 — Юу? Туһа? Үнэгэндэ?
 Юрэдөө, яагаа гээшэбта?

Энэтнай хара мэхэшэн лэ,
 Эгээн муухай хобуушан лэ! —
 Баабгай орлогшонь ерэхээр
 Бар-бар гэсэгээн харюусаба.
 — Мэхэ гаргаһыень, хоблоһыень
 Мэдэнэгүйлби. Үнэгэн теэд
 Үнэн сэхээр ажаллал,н,
 Үүргээ хайнаар дүүргэнэл, —
 Гэжэ Арсалан дарга
 Гэдэргэдээд туршаба.
 — Хорото мэхэ гаргана гү,
 Хоб хэлэнэ гү, үгы гү —
 Үеын үедэ тиигэжэ
 Үнэгэн тухай хэлсэдэг лэ.
 Хүбшын албатанай дунда
 Хүндэгүйхэн лэ амитан бшуу.
 Нэрэ алдар гээшэмнай
 Нээрээл ехэ хэрэг даа.
 Нэрэ муута
 Нэгэтэшье хайнда орохогүй,
 һаруудда гарахагүй.
 Үбшэлөөд гэртээ хэбтэһэн
 Үнэгэнэй мэдүүлгын буланда:
 «Арсаха!» — гэжэ бэшээд,
 Арсалан мотороо табиба.

Иимэ зэрлиг аншуу дарганар
 Эндэмнайш бэдэрээ һаа, олдохо.

ҮНДЭРЭЙ АЮУЛ

Олон талаатай эбэртэй
 Омог нэгэ Хандагай
 «Эдэнээр багтажа ядааб!» — гээд,
 Эжэл хүрэгнөө таһарба.
 Үндэр хада уулада
 Үргэлжэ гансаараа бэлшэнэ.
 Харин нэгэтэ Хандагайн
 Хашалгүй эдеэлжэ ябахада,
 Хашхарха мэгдүү абяан
 Хадын боориһоо дуулдаба.
 Толгой эрьемэ үндэрһөө
 Тонгойн Хандагайн харахада,
 Жаахан тарзагар амитан
 Жалгада үеэдэн хэбтэбэ.
 Хүзүүнэйн шахагар богониие,
 Хүлнүүдэйн оодон маяе
 Үндэрэй оройһоо адаглан,
 Үнөөхи мантан Хандагай
 Эжэл хүрэгэйнгөө нэгы
 Элирүүлэн танижа шадабагүй.
 — Оо, нүхэрни, яагаа бэрхэ
 Ооглохым дуулаба гээшэбши?
 Туһалыш, ерыш, бодхоогыш! — гэжэ
 Тулюурдаһан түрэлын гуйба ха.
 — Юу?! «Нүхэрни» гэжэ гү?
 Юрэдөө шамайе ойлгоногүйб.
 Харин би
 Хаанаһаа нүхэршни байхаби?
 Хандагайтан угтан гээшэмнай

Хаахар баахар ангууд юм.
 Харин шамдал адли
 Хайратай ахир амитады
 Хараһанаа юрэ һананагүйб —
 Хаанаһаа нүхэрни болохобши? — гэжэ
 Хандагай дээрэнхэ харюусаба.
 Яаблан дабаанай оройһоо
 Ямарш амитадай жааханаар харагдадагы
 Ямбадаа ябаһан Хандагай
 Яаж мэдэхэ бэлэй даа.

Зол хубитай байһандаа гү,
 Зоной үргэмжэ абаһандаа гү —
 Үндэр хэргэм эзэлһэн
 Өөдөгүй ганса нэгэн
 Дэндүү ехээр хүхижэ,
 Дээрэлхүү зан гаргажа,
 Үргэн нютаг хүнүүдээ,
 Үелжэ ябаһан нүхэдөө
 Анжарха, танихаа болидог,
 Аюулда орожо болодог.

НАЙРХУУ СҮҮМХЫН НУРГААЛ

Гүндүү томо Сүүмхэ
Гүрэмэл муухан Сеткэтэй
Нарата сэлмэг үдэр
Наймаанай газарта уулзаба ха. —
Ай даа, иимэл найрхуу
Анханайш зан эли, — гэн,
Хара булгайр Сүүмхэ
Хажуудахидаа өөдэрхөө нэн.
— Үлүү бү гара, — гэжэ
Үнэрин Сеткэ тулаба.
Алаабхи, дэлгүүртэ байдаг
Арад олондо хэрэгтэй
Эдээ хоол, эд бараа
Эндэ хээд ябахадаа,
Юундэ найрхаһан болонобиб?
Юу хэлэнэ гээшэбши?
Харин шил зантайжа,
Хамаг хоморой юумые
Хашалгүйгөөр гудараад,
Харагдахагүйгөөр далдалаад,
Шоодбори юумэ энээгүүр
Шогшожо ябадаг бэшэ гүш?
— Зүб хэлэнэш, нүхэрни, — гэжэ
Зүбшөөбэ булгайр Сүүмхэ.

— Хашартай, нээрээ, болоно даа,
Хараал шэнгээмэ эзэмни.
Дандаа һүниндөө намайе
Даг болоторни шэрэнэ лэ.
Харанхы үйлсөөр жороолноб,
Хаалга соогуур гулдирнаб,
Аргагүй шиигтэй баазада,
Алаабхиин ара үүдэндэ
Амархые мэдэнгүй зогсоноб.
Абаашатай эзэмни амһар руум
Элдэбын хогшол бараа,
Эдээ хоол хэжэ пүсхылгөөд,
Хүндэ харуулхагүй гэжэ
Хүйхэр бүхөөр шагталаад:
— һм! — гэжэ миһэрэсэгээн,
һэмээхэн гэртээ харидаг лэ.
— Хулгайшан лэ эзэншни,
Хуулиин газарта мэдүүлэе! —
Булайгаар сулалдаба Сеткэ,
Булгайр Сүүмхэ зүбшөөбэ.

Тон зүб шиидхэбэри гэхэн
Тобшолол эндэ хээ һэм.

ХУЛГАЙШАДТАЙ ТЭМСЭХЭ ХУУЛИ

Хүбшын томохон ажахыда
Хүлгөөтэй гэнтэ болошобо.
Анханайнь амгалан байдал
Алдагдашаба.
Шалгалта гэхэн үгэ
Шанга гэгшээр соностобо.
Хаалга үүдэн бүхэндэ
Харуул хааша табигдаба.
Ажалаа дүүргээд, үдэшэ
Ангууд гэртээ харихадаа,
Элдэб үнгын юумэ
Эбэртэлжэ, халааһалжа
Үнихэнэй заншаһан байжа,
Үнэхөөр мүнөө мэгдэбэ.
Гуя мяхатай ябаһан
Гуринха Шоно мэдэгдэбэ.
Хаалга үүдэн дээрэ
Ханаяжаш, энеэжэш ядаба.
Хоёр тахья һугабшалһан
Худагы Үнэгэн баригдаба.
Хото, һэбһэ шагтагалһан

Хоёр хобдог Хирээ
Харша дээгүүр харайн гээд,
Харуулшадта харагдаба.
Хэдэн морхооб далдалһан
Хэнтэг Шандаган элиржэ,
Уй хай табижа,
Уһа нюдэн болобо.
Арьяатан бүхэнэй иигэжэ
Ажахыгаа тоноходонь,
Урдалха, өөдэлхэ арга
Угтаа үгы ха юм даа.
Хулгайшадтай тэмсэхэ
Хуули зүб гараа һэн.
Сэхэ сэбэр ан амитад
Сэдьхэлдээ ехэтэ баясаа һэн.

Муу хүнүүдһээ жэшээ абажа,
Мундуу хулгай хэжэ һураһан
Уршагта ангуудые эндэ хадхабаб,
Урданайнь сэхэ замда урыалбаб.

ХАМУУТАЙ ХОНИН

Эндэ хөөрэхүү шэнэ хонин:
 Эжэлхээ таһарһан ганса Хонин
 Ямар бэ даа ехэ хүрэгтэ
 Яажашьеб ниилэбэ ха нэгэтэ.
 Халаг, тэрэ Хонин үнэндөө
 Хамуутай мал байшабал даа.
 Үнишье болонгүй бэшэндээ
 Үбшэнөө халдахаабал даа.
 Найн, жэшээтэ хүрэг аад,
 Нандарба, муудаба, халаба.
 Саашаа иигээд хүрэг даа —
 Сасуулбари хэхэ саг тулаба.

Эгээл иимэ байдал
 Эндэмнай болоод байнал.
 Анханай тогтомол эмхитэй
 Айхабтар гуримтай эмхидэ
 Хараһан лэ хүндөө халдадаг

Хамуутай гэхэ гү, муутай,
 Хэлэ амандаа түлэшэнхэй
 Хэрүүлшэн, худалшан суутай
 Аржагануур нэгэ хээтэйхэн
 Ажалда һая абтаа һэн.
 Удангүй тэрэ эмхидэ
 Ушаргүй хэрүүл һүжэрбэ.
 Аятай зохид журам
 Алдууржа, халажа эхилбэ.
 Аймшагтай шууяан, хэрэлдээн,
 Анги, можо бололсоон,
 Зарга барилган, эдилсээн
 Замхахаа юрэдөө болёо һэн.
 Яаха гээшэб, юу хэхэб?
 Ямар тобшолол гаргахаб?
 Эмхи зургаанай дарганар,
 Эндэ минии үгэ дуулыт:
 Хамуутай муу хони түргэнөөр
 Хайрата хүрэгһөө холодуулыт!

НЭТЭРҮҮ САР

Үндэр тушаал эзэлдэг залуу Сар
 Үнихэнэй нэгэ газарта хүдэлдэг һэн.
 Түшэлгэтэ һууриндаа тааран, гадагар
 Түбһэн юумэ тоохоёо болёо һэн гэдэг.
 Хамараа үргэжэ, ташаагаа тулан,
 Хамарһаа ехэб гэн годооржо мэдээ.
 Дээдэ дарганартаа билдагашан,
 Мэдэлдээ байгшадые хашажа эхилээ.
 Хамтын хашаа руу зоргоороо орожо,
 Хамаг юумэ эдинэ, ууна.
 Харин бэшэнэй ойронь ошоходо,
 Хайра гамгүйгөөр мүргэнэ, хайрана.
 Бэшэ мал Сарые зэмэлэн,
 Бэшэг - ташаг дээшэнь эльгээнэ.
 Тэрэниень мэдээд, Сар дэмырэн,
 Тэсэхын аргагүй шангаар хэһээнэ.
 Сар иигэжэ удаан ябаагүй —
 Саадахи ноёдын абаржа шадаагүй.
 Харата хэрэгынь сүм элирээ,
 Харюусаха сагынь хүрэжэ ерээ.
 Үнишье болонгүй, ехэ суглаагаар
 Үндэр тушаалһаа тэрэ шэдүүлээ.
 Тус басनिया энэ тэдыгээр
 Түгэсхөөшье һаа, болохо бэлэй.
 Үнэнтэ байдалнай тон мэргээр
 Үргэлжэлэлыень заан хэлээ.
 Сарнай муухай үсэд байшоо,
 Сагаа эрөөнээрээ хараад, бүрхирөөд,
 Багахан зиндаагай ноён болошоо,

Байн байн улам өөдөө абираа.
Олон жэл үнгэрөө бэшэл даа —
Оройдоол хэдэн жэл хийдэн ошоо.
Урдань нууһан үндэр нууридаа
Үнөөхи Сарнай лабхайн нуушоо.
«Дээдэ тушаалта амбан Буурын
Дэмжэлгэ, харгалзалга ехэ һэн гэхэ.

Хайшаахан тобшолол гаргалтайб!
Хамагта энэмнай мэдээтэй.
Дарга Сарые Бууратайнь
Дары зайсуулха хэрэгтэй.

ЭНЭМНАЙ ЯМАР ХҮН ААБ?

Хүнэй шэнжэ шанарые
Хүрэхөөр мэдэхэнь бэрхэтэй.
Хэн юун бэ энэмнай гээд,
Хэрбээ мэдэхээ ханаа наа,
Үндэр засаг тэрээндэ
Үгөөд үзэхэ хэрэгтэй.

Эндэхи эмхи зургааниие
Эрхилхэ ноён даргаар
Эгээлэй нэгэ Хүниие
Эрхэтэн зониинь һунгаба.
Юрын ажалтай нүхэдһөө
Юугээрээш илгархагүй тэрэ Хүн
Зангаар даруу номгонш наа,
Заримдаа шогтой хүхюун юм.
Үүсхэл эдэбхи гэхэ мэтээр
Үлүү гэхээр бэшэл һэн.

Түрэл саданиинь Тэрэниие
Түлхихэн, татаһан байгаал ха.
Амяараа ехэ кабинеттэй
Ажалда ороһон тэрэ Хүн
Ахирхан богони болзорто
Абари зангаа хубилгаа һэн.
Анханда урин, зөөлэн Хүн бэлэй.
Алин бэ тэрэ шэнжэнь? Үгыл!
Хүхихэ, энеэхэ, шоглохоёо
Хүрэ хүрэхөөр болишобо.
Мэндэшэлхэ хүүгээ Тэрэмнай
Мэдэдэг, илгадаг болобо.
Удаанш болонгүй тэрэ Хүн
Ударидахы тушаалһаа үлдүүлээд,
Ноён бэшэ болоходоо,
Номгохон шэнжээ тэхэрюулээд,
Хамагтай адли болошоод,
Хашалгүй ябажа ябанал даа.

БОРГООҢОН БААТАР

Нэтэрүүгээрээ суурхаһан
Нэгэ Боргооһон байһан гээ.
Эшэгэ, хурьга, тугалые
Эрьюулжэ байжа хазадаг гээ.
Удаань Боргооһон Баатар
Унаганда добтолоод,
Хоротой муухайгаар хадхажа,

Хотон соогуур намнаба.
Агуу илалта туйлааб гээд,
Агсамнан хүхихэн Боргооһон
Абаахайн шүлһэндэ
хүрмэлдэшоод:
«Абарыт! — гэжэ һиинаба.

БУЛГАН

Биб гэжэ
 Бее үрэшэнэн,
 Томоб гэжэ
 Тон ехээр бүдүүрхэшэнэн
 Ямар бэ даа нэгэ Буга
 Ябажа хүбшэдэ сэнгэдэг нэн.
 Урамдаанай үедэ
 Урихан «хатанаа» буляалдан,
 Зарим нэгэн
 Зайгуул нэбхи бугануудтай
 Хатуу шангаар байлдан
 Хажуудахияа абардаг нэн.
 Арьягар Эбэртэ Бугын
 Ажаг нэжэггүй юумэ
 Үндэр модон доогуур
 Үнгэржэ ябахата,
 Үнэтэ найхан архатай
 Үнжэгэн жаахан Булган
 Хоболтоһон үргэн нюрган дээрэнэ
 «Хоб» гэн хүрэгжэ буушаба.
 Хүнгэн солбон Булган
 Хүзүүн дээгүүрнэ дамжан,
 Унагаахаш арга үгэнгүй
 Ушаргүй түргөөр гүйжэ,
 Хоёр тоолохо хоорондо
 Хоолойдонь хүрэн сасуу
 Арзагар хурса шүдөөрөө
 Арһыень сүмэ татаад,
 Амин голын таһалжа,
 Алдалуулан унагааба.

Харахада иимэ урихан,
 Хайратай, өөдэгүй Булганда
 Баригдахаб гэжэ ханаагүй Буга
 Бархирхын ехээр бархираа гэхэ.

Хүрэнөөр, нээрээ, мэдэхын аргагүйл даа —
 Хүнэйш дунда ушаржа магадгүйл даа,
 Харахада — жаахан, үнжэгэн арюухан,
 Харилсахада — аюул хоротой арьяатан.

АНГУУШАН

Хоёр аматаяа ёдойсо
 Хойноо аятайгаар үргэлхэн,
 Айхаар томо рюкзак
 Ара нюргандаа бүхэлхэн
 Ангуушан
 Ара хүбшэдэ ябаба.
 Орбонто нүүлын хажууда
 Ойн харуулшантай уулзаба.
 Мэдээжэ манай ангуушан
 Мэндэ дорообоёо хэлээд:
 — Арсаланай мур эндэшни
 Али багта байна хаб?
 Харуулжа намда үгыт! — гэжэ
 Хандаба ха ойн харуулшанда.
 — Арсаланай мур гэнэ гүш?
 Аа, байха, байха!
 Үгы мурөөрнэ яахашниб!
 Үнэн бодото Арсаланые,

Үүри, шамдаа харуулһууб! —
 Гэжэ ойн харуулшан
 Гэмгүй тобтойгоор хэлэбэ.
 Ангуушамнай амаа ангайлгаад,
 Абья гаража ядаба.
 Хабжаганан шэшэржэ,
 Хайратайгаар уршыба.
 Шүдөөрөө шүдөө сохино,
 Шүлһөө найруулан дурбииба.
 — Үгы, үгы — гэжэ
 Үгэлбэ арайш гэжэ.
 — Арсаланые хараха гээгүйб,
 Аржагар мурын лэ хараха гээб!

Аймхай ангуушанай зан
 Алиш аймагта адлихан:
 Хэлэн дээрээ — арсалан,
 Хэрэг дээрээ — шандаган.

ШАГШАГА

Шугы шэбэртэ байратай
 Шуран нэгэ Шагшага
 Жэгүүртэнэй суглаан дээр
 Жэгтэй найн үгэ хэлээд,
 Этигэл найдабаридань хүртэжэ,
 Элитэ тушаал эзэлбэ ха.
 Харсага, Бүргэд шубуудай
 Хажуудань ерээд байхада,
 Үндэр хүлдэтэ тэдэниие
 Үлүү гараса магтажа,
 Шагшага нэрэ нурагуй
 Шаханажал мэдэдэг лэ.
 Харин тэдэ шубуудай
 Хараа далда ороходо,
 Мундуурхажа, Шагшага
 Муушалхыса муушалдаг.
 Гансал дээдэ изагууртанда
 Гайхама ондоо хандалгатай

Гэжэ Шагшагые ханаа хаа,
 Гэнэдэжэ болохо байналта.
 Хүдөөгэй борохон жэргэмэлье,
 Хүхэ уһанай шубууды
 Хараһаар тэрэ Шагшага
 Хамаг найн талыень
 Тонгос-тонгос гэн байжа,
 Тооложо орохонь сохом даа.
 Харин саашаа болоходонь,
 Хараажэ эхилхэнь олохон даа.

Шагшагашье даа, Шагшага —
 Шаханажал байдагынь мэдээжэ.
 Ньюр дээрэш магтадаг,
 Ньюргандашни муушалдаг,
 Эндэхи нэгые шоо үзөөд,
 Энэ басनिया би бэшээб.

ДОРГОН ТАРБАГАН ХОЁР

Булжамуур шубуудай жэргэдэг
 Буурай талада оршодог
 Хүнды жалга нютагта
 Хүршэ боложо үнихэнэй
 Тарбаган Доргон хоёр
 Тааража эбтэй нууһан гээ.
 Таларай уужам сэдхэлтэй
 Тарбаган хүршэнь ажалша,
 Архи, тамхи амандаа
 Анханай хээгүй юм хэн ха.
 Харин Доргон хүршэнь
 Хара архи ииибэлжэ,
 Хэрүүл хэлэ татадаг,
 Хэтэржэ наншалдаад абадаг,
 Хүнды жалга нютагаа
 Хүлгөөдэг лэ хүйхэр хэн.
 Ниитын эмхи зургаанайхид
 Нилээн саг соо Доргонтой
 Эбсэшэгүй тэмсэл ябуулба,
 Эрид хэмжээ абхуулба.
 Доторой энэ шүүмжэлэл
 Доргондо туһа болоо юм гү,
 Нэтэрүү тэрэ амитан
 Нэрэээ али ханаа юм гү,
 Хоног бүри сэнгэхэ
 Хогшол зөөринь дууһаа юм гү,
 Архи, тамхи ехэдэжэ,

Али бэнь муудаа юм гү —
 Аашата Доргон гэнтэдэ
 Архиһаа гаран гарашаба.
 Одоол Хүнды жалгадаа
 Олониитэ амаршаба.
 Доргонһоо бэрхэ амитан
 Дүтүүр үгы болошобо.
 Урданай хүхэ архиншанай
 Ухаа ороһые, хубилһые,
 Хүмүүжүүлгын хүдэлмэрийн
 Хүсэтэй, найн байһые
 Аматайл юумэн дурдана,
 Амаргүйгөөр магтана.
 Баатар габьяа гаргаба гээд,
 Баранда жэшээ харуулба гээд,
 Хэдэн һара соохоно
 Хэлэн биил гэн дабтаба.
 Харин Хүнды жалгада
 Хаяа хадхажэ нууһан,
 Бүхы наһан соохоноо
 Балгаш архи уугаагүй
 Тарбагые магтаха
 Тиимэ амитан байбагүй.

Басниин удха гэжэ гү?
 Баранда эли бэшэ гү?

ХҮХЫ ШУБУУНАЙ ХАЛАГЛААЛ

Хүгжэмэй дээжэ
 Хүхюун согтой аялгаараа
 Хүжэ ногоон
 Хүбшэ ойгоо зэдэлгэнээр,
 Анханай дорюун
 Аляа хиисхуур зангаараа
 Баранай жаргаха
 Байгаалияа шэмэглэнээр
 Хүхы шубуун
 Хүгшэн зэмдэг болобо ха,
 Гансаардахын
 Гасалан эдлэжэ зобобо ха.
 «Жабхалан түгэс
 Жаргалта залуу наһандаа
 Үеын үедэ
 Үншэрхэб гэжэ һанангүй
 Үндэгээ
 Бусатай уургайда хэжэ,
 Үрэ бээ
 Үрижэ дууһаа хаямбиб,

Гэжэ Хүхы
 Гэмэрэн, гутаран шэбшэнэ. —
 Заһаршагүй
 Алдуу хэнэн байнаб даа.
 Залиршагүй
 Тамын зоболон үзэлэйб даа.
 Нүгэлөө мүнөө
 Нюдөөрөө үзэжэ ябаналби.
 Хэнэнэйнгээ зэргээр
 Хэнээгдэбэ гээшэлби», —
 Гэжэ Хүхы
 Гэмшэн, муудан сүхэрнэ,
 Халаглажа,
 Хуухынгаа үһэ зулгаана.

Хүхы шэнгээр
 Хожомын болгоод гэмшэдэг
 Хүнүүд хаа-яа
 Хүдөө, хотодо үзэгдэдэг.

ҮБГЭРХЫН ДАЛАЙ

Ан арьяатадай эзэн хаан
 Агуухэ Арсаланай
 Ута зогдор үһэниинь
 Ушаргүйгөөр халсаржа,
 хоёо сахюур шүдэниинь
 холбо буун дууһажа,
 Эрхирхэ шанга абяаниинь
 Эли бодо һуладажа,
 Бэлыгүүн хурса нюдэниинь
 Бэлтэгэрээрээ муудажа,
 һүрмэн хоёр шэхэниинь
 һүхирхые дуулахаа болижо,
 Шандааһан бата хүлынь
 Шархиран дохолдог боложо,
 Үндэр наһа эдлэнэнэй,
 Үбгэрхэнэй тэмдэг үзэгдэбэ.
 Арсалан ехэ даргамнай
 Албан тушаалаа орхижо,
 Амаралтада гараад,
 Аниргүй һуудаг болобо.
 Үни удаан жэлнүүдтэ
 Үндэр шэрээ эзэлжэ,
 Ан арьяатадые зонхилжо,

Албадажа байхадаа,
 Зарим нэгэ амитадые
 Зада бажуудаг, хэнээдэг,
 Хорото хэрэгын элирүүлэн,
 Хориглодог, болкулдаг —
 Ёһо журам тогтоожо,
 Ёһотоор хүдэлдэг бэлэй лэ.
 Заршам, гурым эбдэжэ,
 Забхайрһанайнгаа түлөөдэ
 һайсахан шабхадуулһанаа
 һанажа ябаһан арьяатад
 Үтэлһэн Арсаланда ошожо,
 Үһөө хороо нэхэнэ.
 Шандаган хүрэтэрөө орожо,
 Шашхаад, салшаад гарана.
 Харин Элжэгэн Арсалиние
 Харааһан гээшэнь аргагүй.

Үндэр тушаалтанай урда
 Үгсэгэнэн, тохигонон байһан аад,
 Үтэлжэ шэрээһээ буухадань,
 Үдхэлөөд абаха дуратайшуул
 Үзэгдэнэл даа эндэ тэндэ.

НАРАН ҺАЛХИН ХОЁР

Хээрэ ябаһан хүнэй дэгэл
 Хэмнай хуулагша ааб гэжэ
 һалхин Наран хоёр
 һая боосолдоо һэн гэхэ...
 Хүйтөөр һалхин загнажа,
 Хүйхэр шангаар үлэбэ.
 Хүнэй дэгэл дала мүрһөөнь
 Хүсөөр хуулахаа забдаба.
 Намшагта муухай һалхинда
 Нарбайһан хормойгоо хам гэжэ,
 Тобшоёо аяншан тобшолоод,
 Тон шангаар бүһеэ бүһэлбэ.
 Аюултайгаар аашалжа,
 Ара үбэрһөөнь оробошые
 Хүнэй дэгэл хуулажа
 Хүсэтэ һалхин шадабагүй!
 Шэнээгээ һалхин таһаржа: —
 Шинии ээлжээн... — гээд,
 Бээрэһэн даараһанайнгаа ехэдэ
 Бэгзыһэн замшаниее зааба гээ.
 Наран уриханаар мэшээгээд,
 Намжар дулаанаар шараба.
 Аяншан одоол тэниижэ,
 Аятай зохидоор игааба.
 Энеэбхилһэн Наран
 Элшэ туяагаа нэмээбэл даа.
 Бээрэһэн аяншан дулаасаад,
 Бэһеэ, тобшоёо тайлабал даа.
 Хабаяа үзэн энеэгээд,
 Халуунаар Наран шараа лэ.

Булайгаар хүлэрһэн аяншан
 Бушуухан дэгэлээ хуулаа һэн.

Хүтэлбэрилэгшэд, ойлгогты!
 Хүндэ үгээ дуулгаха гээ һаа,
 Харааха, занаха, ноёрхохо бэшэ,
 Хани ёһоор, урин зөөлэнөөр хандагты!

ХОЁР БАХА

Ямар нэгэ юумэ хэхэ гээ һаа,
 Яһала урид бодожо үзэгты гээд,
 Үни бэшэ, һая болоһон
 Үнэн ушар хөөрөжэ үгэһүү.

Ган гасуур боложо,
 Газар суухаржа гантаа гэхэ.
 Наранай халуун элшэһээ
 Намаг, нуурнууд хатаа гэхэ.
 Хоёр Баха ядаржа,
 Холо ойгуур бэдэрээд,
 Алтай нуурһаа байтагай
 Адагай шалбаагш олобогүй.

Яба ябаһаар баарһад
 Ямаршьеб худаг олобо ха.
 Баярлахыса баярлаад,
 Бахын нэгэн хэлэбэ:
 — Үтэр энэ худаг руу
 хүрөөд орошоё, зүү!
 — Байза! — гэжэ нүхэрөө
 Бариба гэхэ нүгөөдэнь.
 — Орохые энэ худаг руу
 Ороошые һэн гэлэйбди.
 Хэрбээ энэ худагайнгаа
 Хэзээ нэгэтэ шэргээ һаань,
 Эндэһээ яажа гарахаяа
 Эртээнһээ бодожо үзэе!

НАРҮАН БУРГААНАН ХОЁР

Хүдэр мантан Нарһан
 Хүршэ Бургаанаяа баһаж,
 Ахир өөдэгүйш гэжэ
 Ама гарадаг байба.
 Харин өөрыгөө тэрэ
 Халтад гэдэл магтажа,
 Тэгшэ үндэр бээтэйб,
 Тэнгэри тулама оройтойб,
 Түбһэн юумэндэ диилдэхэгүй
 Түгэс гүндүү хүсэтэйб гэн,
 Бузар ехээр агсамнан,
 Бургаананда дээрэлхэдэг һэн.
 Хүсэтэ һалхин нэгэтэ
 Хүүехысэ хүүебэл даа.
 Бургаанан Нарһан хоёрые
 Булай шангаар үлеэбэл даа.
 Уяхан эшэтэй Бургаанан
 Урагша хойшоо найгалзан,
 Газарта хүрэтэр нугарбашье,
 Гайгүй бүтэн гаралсаба.
 Харин хүршэ Нарһыень
 Хараад нюдэ халтирхаар:
 Газарта тарайн хэбтэбэ,
 Гансал орбонгынь һархайна...

Хүсэтэ агуу ноёд сайдай
 Хүмэрихэ ушар болодог лэ.
 Үшүүхэн эгээлэй хүн зон
 Үнөөхил зандаа ябадаг лэ.

БААБГАЙН ХҮБҮҮН

Үндэр хадын үбэртэ,
 Үсхэн ногоон хүбшэдэ
 Эжэл хоёр баабгай
 Энхэ мэндэ һуудаг гээ.
 Газар дэлхэй дээрэ
 Ганса монсогор хүбүүгээ
 Эрхэлүүлэн тахижа,
 Эрэ болгон тэнжээбэ.
 Үдэр бүри хүбүүниинь
 Үнды үндыһөөр үндыжэ,
 Задарюун гоё һайхан
 Залуу Баабгай болошобо.
 Үтэлһэн хоёр хүбүүгээ
 Үшөөл заа гээд һанажа,
 Эдээнэйнгээ һайниие
 Эльбэн - дальбан эдюулнэ.
 Бээ хүсэһэн хүбүүниинь
 Бэлэн юумэн дээр таршалан,
 Оройдоо хүхихэ сэнгэхэһээ
 Ондоо юумэ мэдэнэгүй.
 Залуу Баабгайда юум даа,
 Зааш юумээр дутанагүй.
 Эсэгын дулаалһан эшээн,
 Эхын бэлдэһэн эдээн,
 Юрэдөө бүхы юумэн
 Юрөөлэй ёһоор бии лэ...

Хара Баабгайда хамаг юумэн хуу бии,
 Харин үтэлһэн эхэ эсэгээ
 Хайрлаха сэдхэлэй
 Халташ байхагүйнь харатай лэ.

НИМАХАЙТАН

Хүндэмүүшэ Нимахай
 Хүдөө нютагтам байдаг лэ.
 Ябаһан, хүрэхэн хүн бүхэн
 Яһала мэдэхэ, таниха лэ.
 Хатан абгайнь — Нимасуу
 Харуу хэнтэг бэшэ юм,
 Ороһон лэ хү айлшан гээд,
 Онги хүндэлөөд гаргадаг юм.
 Харин Нимахайтан заримдаа
 Хаанаб даа хэрэгээр ошоходоо,
 Хүндэлхэн тэдэ айлнуудта
 Хүрэхэ гэжэ шиидээ һэн.
 Ороходонь, Нимахайтание
 Оройдоо тэдэнь хэрэгсээбэгүй.
 Хүрэхэн, ябаһанаа һанажа,
 Хүндэлхэ хүнүүд олдобогүй.
 Хүхэ хюмһаа тайранги
 Хүйхэр хяһуур зон байба.
 «Яаһан жэгтэй юм!» — гэжэ
 Яһала Нимахайтан гайхаба.
 Айлаар ябаха хүрэхэдөө,
 Алтан намар гээд һананал.
 Харин гэртэнь ороходош,
 Хашан хабар юм байнал.

Ямбаша, хүндэшэ Нимахайтан
 Ямар тобшолол хээ хаб?
 Ябаһан лэ хүниие тэрэ гэхээр
 Яг хүндэлхөө болёо һэн.

ҮНЭГЭН БА ТЭХЭ

Ямар нэгэн үйлэ хэрэг
 Ябуулхаһаа урид заатагүй
 Эсэстэнь юун болохо ааб гэжэ
 Эртээнһээ бодомжолхо шухала.
 Тэрэгүй һаа, жэшээлэ бааса
 Тэхэдэл адляар мэхэлүүлжэ магадта...

Үүсэ бэдэржэ ябатараа
 Үнэгэн худаг руу унашаба.
 Уһаниинь гүйхэн байжа
 Угаа ехээр баярлаба.
 Тэрэгүй һаань, Үнэгэн
 Тэндээ шэнгэхэ бэлэй...
 Яажа худагһаа гаралтайб?
 Ямарш арга һанагдабагүй.
 Тэнгэрийн хүхэржэ байгаа
 Тэбхэртэ удаанш болонгүй
 Тэхын эбэртэй тархи
 Тэнсэлгүй элээр харагдаба.
 — Оо, Үнэгэн, эндэ юундэ
 Ороо юмши?
 — Ундалхаа.
 — Ондоо тээ шамда уһан
 Олдоогүй юм гү?
 — Худагай уһан — аршаан бшуу,
 Ходо эндэһээ ундалагшаб.
 һүрхэй туһатай рашиян... —
 Гэжэ мэхэтэй Үнэгэн

Гэмгүй зохидоор идхаба.
 Тэхэ аршаан амталхаяа
 Тэбдэн, худаг соо орошобо.
 Тэрэ ундаа харяагаад,
 Тэнгэри өөдэ хараба.
 – Эндэһээ яагаад гарахабибди?
 – Ээлтэй юм ааб даа... Шиниингээ
 Эбэр дээгүүр дамжаад
 Өөдөө хүрэн гаруужаб.
 Өөрөө би шамайе һабараараа
 Өөдэш татажа гаргахаб, –
 Гэжэ Үнэгэн Тэхэдэ
 Гэмгүй зохидоор ойлгуулба.
 Түсэблэн ёһоороо Үнэгэн
 Түргөөр худагһаа гарашаба.
 – һабараа, Үнэгэн, наашань
 һарбайгыш даа... – гээ һэн Тэхэ...
 Тэрэ гэхээр Үнэгэн
 Тэхэдэ харагдабагүй.

УЛЯАНГИРАЙ ҺҮҮДЭРТЭ

Ааяма халуун үдэр
 Аянда ябаһан нэгэ Хүн
 һаглагар модоной һүүдэртэ
 һайса һэрюусэбэ һэн ха. –
 Нэбшэгэр набша намаатай аад,
 Нэгэш монсогор жэмэсгүй
 Ахир модон байнаш! – гээд
 Аяншан хэнтэг урьаба.
 Уляангир зааханш гомдонгүй
 Урдаһаань иигэжэ хөөрөө һэн:
 «Хүршэ айлай зуһаланда
 Хүхижэ сэнгэжэ гараһан
 Эгээл шамшуу амитан
 Эндэ һэрюусэхэ хоорондоо
 Зугаалжа гараһан зуһалангыё
 Зутар муугаар сэгнээ һэн.
 Ахир иимэ зуһалантай
 Айл гэжэ һанаагүйб,
 Гоё бэшэ, эгээлэй,
 Голожо гарааб гэхэ юм».

Хүнэй һай хэхэдэ,
 Хүхихэ, баярлахынгаа орондо,
 Муушалжа мэдэдэг һэнгэргүй
 Мухар тоймогууд дайралдадаг.

НОХОЙ

Айлай нэгэ
 Аймшагтай аржагануур Нохой
 Хотон соогоо
 Хоротойноол хоротой нэн ха.
 Хатархан, оодорһон
 Хазаарта мори борожо,
 Шанга гэгшын
 Шаг шууяа татаха.
 Харатан дайсанаа
 Хараһан юумэдэл аашалха.
 Хүнгэн машинын
 Хүнхинэһөөр үнгэрөө һаа,
 Мотоциклын
 Монсогороороо дабхяа һаа,
 Абаһаар Нохой
 Амидатараа намнаха,
 Галзуурһан юумэдэл
 Гангинаха, хусаха.
 Яагаад хүсэхэб даа —
 Ядалсаһаар гээгдээд,
 һүүлээ хабшан,
 һүүзэгэнэн байжа үгэхэ,
 Хоро һанан,
 Хара шүлһөө һайруулха.

Өөдэтэй юумэ нютаг нугадаа
 Өөрөө хэжэ бирахагүй аад,
 Урагшатай һайн, түрүү ябаһан
 Ухаатай, хурса хүнүүдтэ атаархаад,

Ямар нэгэн дутагдалыень бэдэржэ,
 Янза бүрийн худал үгэ хүрмэжэ,
 Шашажа, хардажа, өөртөө адли болгохоо,
 Шадаал һаа, бүри уруунь дарахаа
 Оролдодог ганса нэгэн этэгээдые
 Олоной энеэдэн болгожо бэшэбэб.
 Хүсэжэ ядаад,
 Хусадаг Нохойтой жэшэбэб.

ТУРЛААГ ТУУЛАЙ ХОЁР

Тужын захада Туулай
 Турлаагтай уулзашаба.
 «Хара Турлааг, шимнай
 Харахал бүрим гансаараа
 Хаагалжал, хараажал ябанаш!
 Хани нүхэдгүй юм гүш? —
 Гэжэ Туулай шубууе
 Гэнтэ хайрлан асууба:
 «Ямар жэгүүртэнтэй нүхэсэхэбши? —
 Яршаглан Турлааг хааглаба.
 — Ахир тэдэ амитадай
 Алинийнш һанаандам таарадаггүй.
 Гулабхаае абаа һаа,
 «Гүр-гүр-гүр» гүбэнэхэ,
 Гүнгинэхэһөө бэшые мэдэдэггүй.
 Шаазгай болон шаархайн
 Шаханааниинь хашартай!
 Алаг туун, хүхэ буха —
 Альбан жэжэ зантайнууд.

Борьбилоотой нүхэсэхэ гүб?
 Борбогор боро шубуунай
 Тэршээ, согсонуур абарие
 Тэсэжэ яаш шададаггүйб.
 Нуур дээрэ амидардаг
 Нугаһан галуун хоёрой
 Арбайтараа таргалхада,
 Анханай үзэн ядагшаб.
 Шара шубууд, уулинууд
 Шалхайлдажа үүхинүүд.
 Халзан тоншуул найхасаантай
 Ханлхын бүри аргагүй —
 Хурса хушуун байнал гээд,
 Хуурай модо тоншошодог.
 Ямарш шубууе абахада,
 Яяр доройд, бираггүй,
 Анда нүхэд болгохын
 Аргагүй...»
 «Хара Турлааг, харатайгаар ши
 Хамаг шубуудые муушалбаш.
 Хани нүхэдтэй байхын тулада
 Хамагай түрүүн өөрөө нүхэр бай!» —
 Гэжэ Туулай хэлээ һэн,
 Гэмэрһээр Турлааг үлөө һэн.

ХОЁР НЮУРТА

Ойngoо ангуудай дунда
 Одоол хүндэ ямбатай
 Үтэлһэн нэгэ Араата
 Үнинэй ажаһуудаг юм.
 Алдар нэрээр, тушаалаар
 Амитадһаал дээгүүр бэлэй лэ.
 Хүсэжэ ядаад, хусадаг
 Хүхэ нэдхэ Шоно-ахай
 Хүгшэн Араатада хоролхон,
 Хүсэд унтахаа болибо ха.
 Үйлэтэ Араатын тушаалда
 Урихан залуу Үнэгы
 Оруулха гэжэ түсэблөөд,
 Шэбэр соохоно уулзажа,
 Шэбэнэн һагад хэлэбэ:
 «Үглөө мүнөө үхэхэ
 Үтэлһэн шабгансын орондо
 Шарахан үһэтэй шамайгаа
 Шадажа бишни оруулхаб!
 Одоол тиихэдэм, гоохомни,
 Олондоо хүндэтэй болохош!»
 Эдэнэй байһан шугыда
 Эгээл энээхэн үедэ
 Алдар суута Араата
 Аалихан орожо ерэбэ...

Шоно-ахай даб гэжэ
 Шонтойходон бодожо,
 Үнэгэн дэгэлын абажа,
 Үлгэсэдэ үлгэбэ.
 — Араата-эжы, танайнгаа
 Алдар солые магтанаб! —
 Гэжэ билдагуу Шоно-ахай
 Гэдэгэнэн байжа аяглаба...
 Тэрэ гәһәнһээ хойшо
 Тэбхэр жэл үнгэрбэ.
 Үнжэгэн залуухан Үнэгэн
 Үнөөхи худхалаян Шоно-ахайн
 Үндэр тушаалда оруулхы
 Үдэр һүниггүй хүлээнэ...
 Харин тэрэ Шоно-ахайн
 Хатан Үнэгэн-эжын
 Ханхагар ехэ нүхэндэ
 Харагдана гэжэ дуулдаба.

Тобшолол хайшаа байха бэ?
 Тодолон хэлэхэдэ яаха бэ:
 Шоные эндэ ууртайгаар
 Шоо үзэжэ яалай даа —
 Пэтэн хара хоёр нюуртай
 Нэтэн нэгы заалай даа!

АһАН ШУХАЛА АСУУДАЛ

Тон шухала үйлэ хэрэгий
Тоодоггүй зариман ушардаг.
Хүхюун зугаатай зүйлэ
Хүрэнхөөр тэдэнэр шэлэдэг.

Гүрэнэй хэрэг тушаа
Гүн удхатай суглаанда
Үбгэн залуугүй олон зон
Үтэр түргэн суглараа һэн.
Элитэ дарга ноён
Элидхэлээ урдахуулба.
Хэһэн шуналта элидхэлыень
Хэшээжэ, зон һонирхобогүй.
Дарга хоолойгоо шангадхана,
Даруу номгоноор үгэлнэ.
Ай халаг, алмай олониитэ
Анхаржа орой үгэбэгүй...
Сухалдан алдаһан элидхэлшэ
Сугларһан зондо хандажа:
— Басни хөөрэхэм гү? — гээ һэн.
Баран зон хэлэбэ: — Хөөрө!
Шэмээгүй байдал тогтобо,
Шэбэнэн элидхэлшэ үгэлбэ:
«Хараасгай, загаһан, хүн гурбан
Хамта харгыда гараба ха.
Аргагүй ехэ мурэндэ
Аяншад хүрэжэ ерэбэ ха.
Мүрэниие гаталха хэрэг
Мүнөө тэдэндэ үлөө һэн.
Хараасгай нийдээд гарашаба,

Загаһан уһа руу хүрэшэбэ...»
— Хүниинь яагааб? — гээд, нэгэн
Хүрэнхөөр һонирхон асууба.
«Хүн мүрэнэй эрьедэ
Хүрдэгэр юумэ зогсожо,
Арадай хэрэгэй талаар
Амин шухала асуудал
Тоожо балай үгэдэггүй
Тон таанадшуу амитадые
Эрид шангаар шүүмжэлнэб», — гээд
Элидхэлшэ харюусаба.

ТАНГАРИГ

Үзэхэ юумэ үзэһэн,
Үхэн алуулан алдаһан
Үйлэтэ нэгэ Шоно
Үбгэрхэ тээшээ болоходоо,
Ами наһан тухайгаа
Аргагүй бодол бодобо.
«Хара бэеымни гашуудал,
Хамаг малшадай хохидол
Хараалта мяханһаа болоно», — гэжэ
Хаража мэдэжэ абаба ха.
Тиигээд лэ
Тэрэ арьяатан Шоно:
«Шуһа, улай гаргажа,
Шууяа дүүеэ татахагүйб,
Замагта нуур сооһоо
Загаһа барижа зооглохоб!» — гэжэ
Гэгээн Бархасвадь бурхандаа

Гэмгүйхэн тангариг үргэбэ.
 «Уһанай хорхой гээшэ
 Угтаа шуһагүй амитан!
 Санаар, хорюул сахижа,
 Саахануур, юрэдөө, ябахам!..»
 Нэгэтэ...
 Нэгэ тужа соохоно
 Эжэлһээ таһарһан хониной
 Эдеэлжэ ябахые хараад:
 «Ямаршы амтатайб даа...
 Яаха гээшэб? Тангариг!
 Үндэр Бархасвадьда үгэһэн
 Үгын хоһон сахариг!» — гэжэ
 Гэмэржэ гэмэржэ ерээд,
 Тэрэ Шоно
 Тэнгэри өөдэ хилам гээд,
 «Загаһан һэн гэлэй!» — гэжэ хэлээд,
 Залгижархиба тарган хони.

Нэгэ колхозой амбааршан
 Нэтэрхысэ нэтэрээд,
 Олоной зөөри һамбаашалан,
 Оло дахин мэдэгдээд,
 Тангаригаа ходо үргэжэ,
 Тааруу тэрэ ажалдаа үлэжэ,
 Урдынхидаал гэр тээшээ
 Уладай юумэ зөөнэ лэ.
 «Һураһан юумэ
 Һураар татуулхагүй», — гээшэ
 Одоол энэ лэ —
 Олон зон мэдэг лэ.

ХАМАГША

Буруун болоһон аад,
 Бузар муухай аашатай
 Нэтэрүү, яар Тугал
 Нэгэ айлда байһан гээ.
 Залхуу гээшэнь аргагүй,
 Зайгаад, тэнээд һаладаггүй.
 Бэлшээридэ гаргахаш,
 Бэшэнэ дахажа үгэдэггүй.
 Хорёогой хажуугаар эрьелдээд,
 Хотонһоо холо болодоггүй.
 Элбэг һүтэй бэлшээриһээ
 Эхынгээ ерэхые хүлээдэг.
 Хамаһаа түрүүн үрдижэ,
 Харайжа ошоод хүхэдэг.
 Хайрата дүү тугалын
 Хараад лэ миил үлэдэг.
 Гэрэй эзэн сухалдаад,
 Гэмэрээд, хараагаад үзөө.
 Нарин бүдүүн бургаһаар
 Наншаад, сохёодш туршаа.
 Нэгэндээ нэтэржэ һалаһан,
 Нэхыгээ хэдэржэ зутарһан

Юлэгэр тэрэ Буруунда
 Юун һургаал болохоб даа.
 Урдынхяараал аашалан,
 Ушаргүй юумэ ябанал даа.
 Яндан Буруугаа эзэн
 Яаш болюулжа ядахадаа,
 Хамар дээрэнь хоноожо,
 Хамагша хэжэ орхёо һэн.
 Энэ гэнээр тэрэ Буруун
 Эхээ хүхэхээ болёо һэн.

Эрдэм номтой, ехэсгэй
 Эрэ болоһоор үнинэй аад,
 Һэбхи хоһон ябадалаар
 Һэнгэргүйгөөр харгылан,
 Нэтэрүү, залхуу дээрһээ
 Нэгэ ажалдаа тогтодоггүй,
 Аба эжыдээ тэжээлгэдэг
 Ахир доройд заримые
 Эгээл иимэ Буруунтай
 Энэ басняараа сасуулнаб.

ЗАЛУУ БАХА

Нэгэтэ
 Нэгэ залуу
 Баха хүрөөтэ ехэ далайе
 хүни зуүдэндээ хараба ха.
 Үглөөгүүрынь бодоод,
 Үүри нүхэдөө суглуулаад,
 Үзэхэн тэрэ зүүдээ
 Үлөөнгүй хөөрөжэ үгэбэл даа:
 «Ямар ехэ далай бэ,
 Яаһан ехэ уһан бэ!
 Долоон алдын шэнээн
 Долгиниинь гэжэ гайтай.
 Абарга томо загаһанууд
 Амаргүйгөөр тамарна.
 Айхаар лэ даа, тиибэшье
 Аргагүй һонин зүүдэн лэ.
 Хани нүхэд, түхээрээд,
 Хамта далайда зориёлши.
 Шабартай энэ нуур,
 Шалбааг уһан гээшэмнай
 Үзэмжэгүй, үнэртэй —

Үнинэй хашартай болонхой». Энэ хөөрөөнь шагнаад,
 Эльгэ хатан, наадалжа,
 Хүхэ ногоон баханууд
 Хүбхылдэсэ энеэлдээ.
 «Бү энеэлдэгты! — гэжэ
 Бүтүү нүгөөдэхинь уурлаба.
 — Хожомойхиёо бодоходо,
 Холые шэртэн харахада,
 Хэнш хорижо шадахагүй.
 Хэлэхэн үгым дуулагты.
 Зорижо, замда гараа хаа,
 Зоригтойгоор ябаа хаа,
 Хүхэ сэнхир далайда
 Хүрэжэ шадахал байхабди!»

Хүнэй хүбүүд шангал юм даа —
 Хүрөөд байнал замбуулинда.
 Бахын хүбүүд яалай даа —
 Баһал хүрэхэл далайда.

ХУЛГАНА ХАРХА ХОЁР

Хархада Хулганаан
 Харайжа ерэбэ ха.
 Эзэмнай ганираад,
 Элдэбээр хараагаад,
 Миин байнаш гээд,
 Миисгэйгээ намнаа! —
 Гэжэ баяртайгаар
 Гэдэгэнэн хэлэбэ ха.
 — Ай даа, одоошье
 Амарба гээшэбди.
 «Айха айлтагүй —
 Амаараа гаратар
 Эзэнэйнгээ зөөри
 Эдижэл гарахамнай.
 ха-хаа!» — гэжэ
 хаамаганан энеэбэ.
 «Эй даа, Хулганаан,
 Энеэдэнһээ — ханяадан!
 Хоюулаа бидэ
 Хооһон үлэхэмнай:
 Унама залхуу,

Унтаана яндан
 Хойрог Миисгэе
 Холо болгоод,
 Орондонь тон шанга
 Ондоо харуулшаниие
 Эд хогшолдоо
 Эзэмнай табихань лэ!
 Анханаймнай һайн байдал
 Алдагдаба гээшэл», —
 Гэжэ Хархань
 Гэмэрэн дуугарба.

Эзэнэй түсэб
 Эгээл зүб һэн:
 Хулганаан, Харха —
 Хулгайша зольбонуудые
 Зоргоорнь табижа,
 Зохихогүй, болохогүй.
 Дабхар харуул
 Дары табиха зэргэтэй!

ЗАНАРХАГҮЙ ХОЁР

Хоёр Шоно нэгэтэ уулзаад,
 Хоорондоо халажа хөөрэлдэбэ:
 — Хоёр хүлтэн юундэ маниие
 Ходо үзэн яданаб?
 Үнинэй бидэ тэдээндэ
 Үйлэ хоро хээгүйлди...
 — Нээрээ, яахадаа маниие
 Нэрэ муутан болгоноб?
 — Хүнүүдтэ най хэхэээ
 Хүсэжэ ябана хаямбиди...
 Уршаг татадаг бидэнэрэй
 Урданай зэмэ байгаааш хаань,
 Удаан сагай үнгэрхэдэ,
 Уушалхадань яаха юм?
 — Хоёр хүлтэндэ ошожо,
 Хоюулаа эбтэй ороёлши!
 — Одоо, Үүри зүб хэлэнэш,
 Ошое, үгэээ ойлголсоё!
 — Тиигеэ, тиигеэ, Үүримни.
 Тэдэнэр мүнөө сүлөөгүй
 Үбһөө хуряжа байна,
 Үтэр ошожо туһалая!
 — Дайсад ябахамнай манда
 Дандаа аягүй болонхой...
 Найхан ханаа ханашалхан
 найр хоёр Шоно

Уладай хотон тээшэ
 Унжытараа хатарба.
 Хүнүүд үбһеэ хуряжа,
 Хүлһөө адхан хүдэлнэ.
 Хүхэ хоёр Шонын
 Хүрөөд ерэхые хараһаар,
 Хүнүүд шууя татаба,
 Хүнэг тогоогоо хонгиргобо,
 Хажуур асаяа бариба,
 Хадхаха, сабшахаа забдаба.
 Хүсэл найтай ерэхэдэнь,
 Хүнүүдэй муугаар угтахда,
 Хоёр Шоно зосоогоо
 Хоро үһөө зангидажа,
 Шүдөө ирзайлган уурлажа,
 Шүлһөө найруулан хуумайжа,
 Хоол хэхэээ асарһан
 Хониинь тэлээд арилшаба.

Ахир муу амитадай
 Анханай муу абари зан
 Хэдыш заһахаа оролдоо хаань,
 Хэзээш найн болохогүй,
 — Үнөөхил муу хэбээрээ
 Үлэхэ гэхэн табисууртай.

ШЭРЭЭ ЕНДЭР ХОЁР

Үргэн Шэрээ үндэр Ендэр хоёр
 Үни урданһаа хойшо байгаа һэн ха.
 Томоотой, ямбатай
 Томо Ноён
 Үргэн Шэрээ дээрэ лаб һуудаг,
 Үндэр Ендэртэ гаража,
 Үгэ хэлэдэг байгаа лэ.
 Хубилган шэнэдхэлгын үе
 Хуй халхиндал эбхэржэ,
 Үмхиржэ хуушарһан
 Үргэн Шэрэээ,
 Үһээдэ хүрэмэ
 Үндэр Ендэрые
 Үрин - тарин гүүлэн
 Үлээжэрхибэ ха,
 Хаха бута сохин
 Хаяжархиба ха.
 Үнөөхи томо Ноён ахай
 Үгы болошобо!.. Хаана хаб?
 Хүл хөөрсэг болобо,
 Хүнүүд бэдэржэ оробо.
 Хүмэриһэн үмхи
 Шэрээ дороһоо,
 хандарһан Ендэр дороһоо
 һарниин доройтоһон
 Ноён олдобо.

Нэмээнэб баснидаа хашалгүй:
 Нэрьемэ альга ташалган!

ЭЗЭНЭЙ ЭЛЖЭГЭН

Архиин халуунтай нэгэ Эзэн
 Аянһаа ерэнэн Мориёо
 Эдеэлүүлхэ гэнэн аад, эндүүржэ,
 Элбэг ехэ обёосоо
 Хорёодо хаалтатай Элжэгэнэй
 Хобоо соо хээд үгэжэрхибэ.
 «Үдэр һүнигүй хүллүүлдэг
 Үнэхөөр ажалша Мориндоо
 Эдүүлээгүй шэмэтэ тэжээл
 Эзэмни намда үгэхэдөө,
 Набтагар Мориие голожо,
 Намай шэлээ байна!» — гээд,
 Хэхэ муртэй ажалгүй,
 Хэбтэхееэл мэдэдэг Элжэгэн
 Алтан шарахан обёосыень
 Амтархан, хабархан эдеэд,
 Тангаршаажа, хашаан соогуураа
 Табжархай табин гүйсэгөөбэ.
 Бухиндаһан Элжэгэн харайна,
 Буйлаһан шэнгээр инсагаална.
 «Моринһоош хурдан түргөөр
 Монсолзон хиидэхэ байнаб!» — гээд,
 Элжэгэн бееэ магтаба,
 Эзэндээ баяр хүргэбэ...
 Хүхижэ хүлхидэнэн Элжэгэн
 Хүдэлхөө гэнтэ болишобо.
 Уйдхарта ехээр эзэлэгдэн,
 Уруугаа хараад зогсошобо:
 Элжэгэн эгээл энэ үедэ
 Эсэгэеэ ханаандаа оруулба...

Ямар нэгэ мухар талаангаар
 Ямбада хүртэжэ, ноён болоо хаа,
 Уг унгяар оборхон байһанаа,
 Урдань ахирхан амитан ябаһанаа
 Огто мартангүй ханаха ёһотой,
 Олоной үргэмжые сэгнэхэ зэргэтэй.

ӨӨРЫН ХАРУУЛҺАН ЖЭШЭЭ

Жалгын шара Үнэгэн
 Жаахан хүбүүндээ хандажа:
 «Хайрата үримни,
 Хамагай дунда
 Үнэн сэхэ заншалаараа,
 Үүсхэлтэ түрүү хэрэгээрээ
 Хүндэтэй ябаарай!» — гэжэ
 Хүсэһэн, ханаһанаа хэлэбэ.
 Харин өөрөө хүбүүнэйнгээ
 Хараһаар, мэдэһээр байтар
 Худал үгэ тараана,
 Хуурмаг мэхэ гаргана,
 Хулгайн мурөөр харгылна,
 Хумхаа аашаар дашуурна.
 Хабтагар бүдүүн һүүлээрээ
 Хара хэрэгээ далдална.
 Хэлэһэн, зааһан һургаал
 Хэдэг хэрэг хоёройнь
 Хоорондоо алгасадагыень
 Ходо харадаг хүбүүниинь

һаруул һайхан замаар
 һайбарлахаа арсаба.
 Эхынгээ һарюу харгыгаар
 Эзэлүүдгүйхэн дабшаба.

Хүмүүжүүлгын хэрэгэй
 Хүшэр хүндэнь мэдээтэй.
 Үлүү хооһон номнолой
 Үрэ дүн ээлтэй лэ,
 Эрхим жэшээ харуулжа,
 Энэ наһаараа ябыт гэн,
 Хамаг эхэ эсэгэнэртэ
 Хандабаб энэ басняараа.
 Үри хүүгэд гээшэмнай
 Үндыжэ, ехэ болоходоо,
 Аба эжыгээ хаража,
 Ашата һайхан хэрэгһээнэ
 Үльгэр жэшээ абадаг лэ,
 Үнэншэ хүнүүд болодог лэ.

ХЭЛЭХЭНЬ ЕХЭ, ХЭХЭНЬ БАГА

Хүбшэ ойн эмхидэ
 Хүүемэ суглаан зарлагдаба.
 Эбэртэ һүүлтэн олоороо
 Эндэ тэндэһээ морилбо.
 Жэгүүр далитан баг сугаараа
 Жэгтэй эбтэйгээр хамтарба.
 «Ойн амитадай эрхэ байдал
 Орёо хүшэр болонхой,
 Ойрын сагта ямар аргаар
 Онсо хайн болгохоб?» гэнэн
 Ори ганса асуудал
 Олон хоногто зүбшэбэ ха.
 Аман байна гээд лэ
 Абья гаража мэдэбэд.
 Хэлэн байна гээд лэ
 Хэмгүй шангаар дарьялдабад.
 Шашахын ехээр шашалдаба,

Шарьяхын ехээр шарьялдаба.
 Зүблөөн хэлсээнэй удха
 Зүгөөр нимһалхан байшаба —
 Хэлэхэнь хэзээш бэлэн лэ,
 Хэхэнь одоол хүшэр лэ.

Манайшые дээдын хуралнуудта
 Маһагар ноёд сугларжа,
 Барас шэнгээр бажаганалдаад,
 Баабгай мэтээр бабаралдаад,
 Тоти шубуундал һажаалдаад,
 Турлааг мэтээр хаагалалдаад,
 Шаазгай шэнгээр шаханалдаад,
 Шаархай мэтээр шашалдаад,
 Хэхэн бүтээһэн юумэниинь
 Хэндэш харагдадаггүйл.

АДУУҺАН БА МОРИД

Үхэтэрөө ажаллаһанайнгаа ашаар
 Үлүүсэ баяжаһан хүнүүдтэ
 Атаархадаггүй юм гэжэ
 Абамни намайгаа һургадаг юм.

Үбэлэй хүйтэндэ даараһан,
 Үлэсэжэ ехээр зобоһон
 Туранхай нэгэ Адууһан
 Тушаан боложо хүдөөдөө
 Айлай ажалша Моридто
 Айлшан боложо ерээ һэн.
 Тэдэ Моридой эдеэлхэ
 Тэжээлэй элбэгыг гайхаба,
 Ундалха — хобоодо уһатай,
 Унтаха — дулаахан далтай.
 «Түрбэлгүй жаргалтай морид!» — гээд
 Түрүүшээр Адууһан ханаба.
 Тээ байтараа харахадань,
 Тэдэ Моридоо эзэниинь
 Тоног зэмсэгээр хуяглаад,
 Томо шаргада хүллэжэ,
 Даншые ехэ ашаа
 Даажа ядатарнь зүдхүүлбэ.
 Энэнь багадаа гэнэндэл,
 Эзэниинь тээбэрээ һандайлаад,
 Гүрэмэл ташуураар Моридоо
 Гүбижэ, түргэн ябуулна.
 Аймшагтай юумэ хараһан
 Адууһан иигэжэ бодобо:
 «Хүдөөдэ даараба үлэсэбэшые
 Сүлөөдэ ябаашам дээрэ лэ!»

ХОМХОЙ ҮНЭГЭН

Үлэн хооһон Үнэгэн
 Үдэрөө дүүрэн агнаад,
 Оройдоо юушье олонгүй
 Орой хүни болгобо.
 Нарын наруул толон дор
 Нар-нархан хатарһаар
 Хуһан тужа руу Үнэгэн
 Хулганаашалхаа оробо ха.
 Шугы соошье бэлэхэнээр
 Шуһалха юумэн олдобогүй...
 Гомдожо сүхэрһэн Үнэгэн
 Голой эрьедэ хүрэбэ.
 Оо, талаан! Олдошогүй
 Олзо уһан соо хэбтэбэ...
 Түхэрээн сагаахан хурууд
 Түрбэлгүй гоёор харагдаба.

Хооһон ябаһан Үнэгэн
 Хорхойтожо, шарбаганан
 Тэрэ хуруудые эдихееэ
 Тэбдэн уһа руу хүрэжэ,
 Олзотохынгоо орондо
 Оһолтожо халаба.
 Арбан табанай нара
 Аржыжа голдо харагдаа гээд,
 Ойгоргүй хомхой Үнэгэн
 Одоо хаанаһаа мэдэхэб даа...

Хүнүүдэйш дундаһаа зариман
 Хүрэхөөр миинтэ олзо
 Амандаа оруулхам гээд,
 Аюулай аманда ородог лэ.

АЯНШАН БА ТЭРЭНЭЙ ХУБИ ЗАЯАН

Аянда ябаһан нэгэ хүн
 Амаржа хонохо гэжэ
 Худагһаа холо бэшэ
 Хуурай газар шэлэбэ ха.
 Хүни тэрэ нойрмогоор
 Хүрэжэ бодоһон бэээрээ,
 Хүхирөөд, ойрохи худаг руу
 Хүрэжэ орохоо забдаба. —

Һэри! — гэжэ Аяншаниие
 Һэргылбэ хуби заяаниинь.
 Хэрбээ энээ руу унаа һаа,
 Хэнтэглэн, намайгаа зобоохош!

Хүнүүд өөрынгөө зэмые
 Хуби заяандаа тоходог.

АРСАЛАН САР ХОЁР

Харатан дайсанай үгэдэ
 Халташ этигэжэ болохогүй
 Гэжэ мэдэхгүй Сар
 Гэнэдээд, хосорон алдаба.

Арсалан Сар хоёр
 Дайралдахатайгаал адли
 Дайлалдажа мэдэдэг хэн.
 Ангуудай хаан Арсалан
 Асари ехэ хүсэтэйш һаа,
 Эбэртэ малай хаан Сарые
 Эзэлжэ, диелэжэ ядахадаа:
 «Эбтэй болоё, нүхэсэеэ», — гэнэн
 Эбгээлтэ дурадхал оруулаа хэн.
 Сагаан ханаатай Сар
 Сагтаа зүбшөөлөө үгэбэл даа.
 «Айлшала манайда! — гэжэ

Арсалан Сарые уриба.
 — Хони гаргажа хүндэлхэб,
 Хоюулаа аятай зугаалхабди!»
 Арсаланай мантан үргөөдэ
 Айлшаар Сар ошоо хэн.
 Газаань хүри һөөг түлээн
 Галайнь хажууда хэбтээ хэн.
 Саг дары Арсаланайхиһаа
 Сар гарахаа ханаба.
 «Энэ шим хайшаа түхээрбэш?
 Эдеэлхэбди, байгыш!» — гэжэ
 Эзэн айлшанаа аргадаба.
 Энээндэнь Сар харюусаба:
 «Газаахи түлээншни, нүхэр,
 Ганса хонинһоо байтагай
 Томо бодо мал шанахаар
 Тон ехэ байна даа...»

НЭТЭРҮҮ БААБГАЙ

Үйлэтэ Бартахиин нэтэрүүе
 Үнинэй мэдэхэ Ангуушан
 намарай элбэгээр ургаһан
 найхан намарай сагта
 Томо мунса ооһорлоод,
 Торгобо һэн ха хушада.
 Ангуушанай холоһоо
 Адаглан хараһаар байтар
 Үрәжэлтэ тэрэ хушада
 Үлэн Баахалдай ерәжэ,
 Модон өөдэ тон бэрхээр
 Монсолзосо абирба.
 Гэнтэ өөдөө харахадань,
 Гэшүүһэнһээ уятай
 Мунсын зэргэ хэмжүүртэй
 Мухар түгсүүл байба ха.
 Харгы дээрәнэ ушаржа,
 Хаалта болоһон түгсүүлье
 Хара Баабгай бажуужа,
 Хажуу тээшәнэ хаяжа,
 Өөртөө зам гаргаа һэн,
 Өөдөө гарахаа ханаа һэн.
 Үнөөхи шэдүүлһэн түгсүүл
 Үгы болон ошоогүйл —
 Хүрәжэ мэнэ ерээд,
 Хүзүүн дээрәнэ буушалай.
 Баабгай ехээр гайхажа,
 Баряад тэрэ мунсые
 Дэлижэ ерээд шэдэбэ,
 Дээшээ абирха гэбэ.
 Тэрэ хаяһан мунсань
 Тэхэрижэ ерэхэдээ,

Баабгайн үһэлиг тархи дээр
 Баһа шангаар буушаба.
 Хараалта тэрэ түгсүүлдэ
 Хара Баабгай сухалдаад,
 Хажуу тээшәнэ тэрэнэ
 Хам баряад шэдэнэ.
 Тэдыл ехэ хүсэтэйгөөр
 Тэрәнэ Баабгайе мунсадана.
 Өөрын эрхэ мэдэлгүй
 Үсэрхэжэ нэтэрээд,
 Баабгай тэрэ мунсаяа
 Баһал шэдэжэ ороно.
 Харин тэрәнэ бусажа,
 Хашхартарнь сохино.
 Энэ нэтэрүү Баахалдайн
 Эсэсые мэдэхэлта —
 Ами табин унажа,
 Ангуушанай хүнэһэн болобо.

Басни соомни дурдуулһан
 Баабгай мэтэ нэдхэшүүл
 Хаа - яа зоной дунда
 Харагдадаг юм бшуу.
 Шүүмжэлүүлээд байхадаа,
 Шүүжэ, бодожо үзэхэгүй —
 Үшөө бээе үмөөржэ,
 Үлээһэн сууха болохол даа.
 Алдугаа тиин мэдэрэнгүй
 Агсамнажа нэтэрэгшэд
 Дабхар шүүмжэлэл тэсэнгүй
 Дайда биил гэжэ тэнэжэ мэдэгшэ.

ШОНО БА ЯНГАР ЯМААН

Бусадай түлөө оролдоһон шэнгээр
 Булай зохидоор бээе харуулаад,
 Үнэн дээрээ өөртөөл туһатай
 Үйлэ хэрэг хэгшэд олон.

Хабсагай шулуун дээгүүр
 Хамаагүй харайжа ябаһан
 Дорюун Янгар ямаае
 Дороһоо хараад Шоно:
 — Ялагар, мэлигэр шэл дээгүүр
 Яажа ябана гээшэбши?
 Халтиржа дээрэһээ унаад,
 Хабһаа хухалхашни бэшэ гү?
 Тэндэһээ бүтэн дээрээ
 Тэгшэ талада, наашаа буу! —
 Гэжэ урихан хоолойгоор
 Гэмгүй зохидоор аргадаба.
 — ханаагаа юундэ зобоһыеш
 һайн мэдэжэ байнам даа.
 һабартаа намайе оруулхаа
 ханаба хаямши... — гэжэ
 Янгар Ямаан харюусаад,
 Яһала наадалан энеэбэ.

АЛТАН ҮНДЭГЭН

Ульгэрэйм удха энэ гэлэй:
Үлүү хараад, булуу химэлээ!

Алтан үндэгэ гаргадаг
Агуу шэдитэй тахяатай
Аза жаргалтай Хүгшөөдэй
Ажаһуугаа юм һэн ха.
Һайхан тэрэ тахяань
Һара бүри нэгэ үндэгэ
Шабгансада бэлэглэдэг юм.
— Долиг тахяа, ши намда
Долоон хоног бүхэндэ
Алтан монсон үндэгэ
Асардаг боло! — гээд,
Хэнтэг хүгшэн тахяагаа
Хэһээн сохижо оробо.
Эзэнэй тахяа баалалтаар
Эгсэ долоо хоноод лэ,
Алба түлэһэн шэнгээр

Алтан үндэгэ гаргана.
Шабганса энэ хайрыень
Шамарладаг болобол даа:
«Үдэр бүри заатагүй
Үндэгэлэ!» — гэжэ тахяагаа
Занажа, хараажа байжа
Зада сохижо хаяба.
Үгэ дууламгүй тахяань
Үдэр бүри түрэжэ,
Шарамал алтан Үндэгэ
Шабгансада бэлэглэнэ.
Садаха дэбтэхые мэдэхэгүй
Саанаһаа хомхой Хүгшэн
«Эгээлэй бэшэ тахяа соом
Эрдэни дараан бии ха», — гээд,
Обоо хүбөө алта
Олохо, олзолхо һанаатай
Һайхан тахяагаа алаба,
Һархинсагынь хоһон байба.

ҮБГЭЖӨӨЛ БА ТЭРЭНЭЙ ХҮБҮҮД

Забалтаа хүрэдэггүй залхуу
Зарим залуу хүбүүдые
Ажалша бэрхэ болгодог
Арга байдаг юм байнал.

Үндэр наһа наһалһан
Үбгэжөөл ажаһууһан юм.
Бодохоо болёод хэбтэхэдээ,
Бодолгодо ехээр хатаһан юм:
«Хүбүүдээ ажалда һургаагүй
Хүн байһандаа гэмшэнэб.
Үмсымнай газар зайлсаржа,
Үрмэдэһэ, хяагта барюулхань...»
Һүүлэй һүүлдэ үбгэжөөл
Һүрхэй арга һанабал даа.
Нүгшэхэ дээрээ хүбүүдтээ
Нүгэлгүй юумэ шэбэнэбэл даа: —
Эдлэдэг газартаа битнай
Элбэг алта нюуһан хүм...
Хамтадаа хүбүүдынь асуугаа һэн.
— Хаана? Али багта? — гэжэ
Харюу үгэнгүй эсэгэнь
Хада гэртээ харишоо һэн.
Хүбүүд алта бэдэржэ,
Хүлһэ гаратараа хүдэлжэ,
Эсэгынгээ хубита газары
Элдэжэ, үрэжэлтэй болгоо һэн.

НОХОЙ БУЛЖАМУУР ХОЁР

Нажар зунай
 Наратай халуун үдэр
 һүүлээ хабшаад,
 һүүдэртэ таашаан шэбээлдэг,
 Үдэшэ орой
 Үйлсэдэ гараад ябахадаа,
 «Одон — жаргални!» — гээд,
 Огторгой өөдэ үлэдэг,
 Эзэнэйнгээ үлээдэһэ
 Этээрхэнгүй залгаад,
 Багжытараа таргалһан,
 Барагби гэжэ ханаһан
 Нэтэрүү хара Нохой
 Нэгэтэ
 Хэхэ юумэгүй дээрэһээ
 Хэрүүл хэлэ бэдэржэ,
 Агаарта жэргэһэн Булжамуурта
 Амаргүйгөөр халдабал даа:
 — һөөй, ахир жэргэмэл,
 һөөл намда бү боло!
 Өөдэгүй тэнэг юм гэжэ
 Үнинэй шамайе мэдэгшэб...
 Хүнүүд юундэ булжамуурые

Хүндэлдэг юм, гайхагшаб.
 Хюрбагар жаахан тархидаш
 Хюмһанайш харын шэнээн
 Ухаан үгы гэжэ
 Уймар жэргэмэл, ойлгоорой...
 «Тэнэг амитан
 Тэнгэриһээ нэгэ аха»
 Гэһэн оньһон үгы
 Гэнтэ ханаандаа оруулаад,
 Худал хуурмагаар Нохойдо
 Хуха нуга хэлүүлһэн
 Омог дууша Булжамуур
 Огтош сухалаа хүрэбэгүй.
 Уудам сэнхир тэнгэридээ
 Урданайхяараал жэргэжэ,
 Байгаалие арюудхан,
 Баран зониёе баясуулна.

Хоро шараа бусалһан
 Хоёр хүлтэй нохойнууд
 Хүсэжэ ядахадаа, хусажа,
 Хүнэй дундуур ябадаг лэ.

ЭЛЖЭГЭН ГУРГАЛДАЙ ХОЁР

Бурханай заяаһан бэлиггүй хүн
 Бусадые хэдыш һажаажа,
 Духынгаа элэтэр мүргөөш һаа,
 Дуушан боложо шадахагүйл.

Гургалдайн гоё һайханаар
 Гурган жэргэхые шагнаад,
 Элжэгэн ехэтэ һайшаажа,
 Эльгэ зүрхэнһөө уяраа һэн.
 «Алтан Гургалдай шэнгээр
 Аялга дуу дууладаг һаа,
 Аглаг тала дайдадаа
 Алдар суутай болохо һэм!» —
 Гэжэ Элжэгэн зосоогоо
 Гэмгүй ханаа ханаалба.
 Шугын захата Элжэгэн
 Шубуухайтай уулзажа:
 «Дууеш үдэр һүнигүй
 Дуратайгаар шагнааб.

Шамдал адляар дуулажа
 Шадаг болохо хүсэлтэйб.
 Хонгёо хоолойтой болгодог
 Хоол, унданш юун юм?» —
 Гэжэ ухаа абахаяа
 Гэмгүй зохидоор асууба.
 — Элжэгэн үүри, миниишни
 Эдөөнэй зүйл эгээлэй юм:
 Сэлсэгэр шүүдэр шэмэгшэб,
 Сэбэр агаар һорогшоб, —
 Гэжэ харюусаад, Гургалдай
 Гэдэргээш харангүй нийдэшэбэ.
 Элжэгэн дуушан болохоёо
 Эрмэлзэхысэ эрмэлзээд,
 Үглөөнэй шүүдэр долёобо,
 Үрэхин агаар һиибэлбэ...
 Удангүй Элжэгэнэй бэе
 Уруугаа орон муудаба,
 Дуулажа һурахам гэнээр
 Буйлажаш шадахаа болибо.

ХҮСЭЖЭ ЯДАХАДАА...

Ойн захын ажахыда
Олон амитад хүдэлдэг.
Өөһэд өөһэдынгөө ажал
Өө мөөгүй дүүргэдэг.
Зүгөөр тэдэ амитад соо
Зүгы Шоргоолзон хоёр
Ажалаараа тааража,
Анда нүхэд болоо һэн.
Ойн захын ажахыда
Обог нэрээ нэрлүүлһэн
Эдэ хоёр бэрхэшүүл
Эгээн хүндэтэйн бэлэй лэ.
Шоргоолзон Зүгы хоёрые
Шоо үзэхэ зариман
Ажахыдань олдобо,
Атаархажа оробо.
Харха, Үрхэ, Охотонoon
Хара нүхэндөө хамтараад,
Зүгы Шоргоолзон хоёрые
Зүбшэжэ, хэлсэжэ эхилбэ:
«Харахада, хоорондоо эбтэй лэ,
Хамта ябахань жэгтэй лэ.
Баяжаһан гээшэнь тэнсэлгүй,
Бардам гээшэнь хэлэшгүй:
Тулюур туйган зариманда
Туһална зөөрөө гамнангүй.
Амитадай дунда энээгээрээ
Алдар суутай болонхой.
Харата хэрэгээ иигэжэ
Халхална, далдална гээшэ лэ.
Олон нэжэглэмээр нүхэдтэй,

Одоо энэнь нюуса холбоон лэ —
Нэтэрһэн эдэ хоёр
Нэгэтэйл байһан байха...»
— Хулгайшад ха юм! — гэжэ
Хуугайлба гэнтэ Харха.
— Хонжоошод байна! — гэжэ
Хороо Үрхэ гаргаба.
— Мэхэшэд гээшэл! — гэжэ
Мэдээшэрхэбэ Охотонoon.
Харанхы нүхэн соохонoon
Хабаяа үзэн, хоролхон,
Хуули бусаар аашалһан
Хулгайша, аралжааша, мэхэшэ
Этэгээдүүд тухай бэшэбэ,
Элирүүлыт, хэнээгыт гэбэ.
Дабхар олон шалгалта
Дары түргэн хэгдэбэ.
Зүгы Шоргоолзон хоёр
Зүдэрбэ даа, мэгдэбэ...
Хулгай, хонжоо, мэхэ
Хуулиин газарайхид олобогүй.
Хара нүхэнэйхидэй һанаашаар
Хамаг юумэн болобогүй.
Үнэн сэхэ ажалай
Үрэ дүн байшаба.
Харха, Үрхэ, Охотонoon
Хардаашад гэжэ зэмэлүүлбэ.

Хүсэжэ ядахадаа хусадаг
Хүйтэн бөөрэтэн ушардаг.

АЙЛШАД

Амаргүй ямба хүндэтэй
Арсалан, Барас, Баабгайнар
Ара, тала нугаараа
Албан хэрэгээр ябанал ха.
Доогуур жаахан тушаалтай
Доргон, Үнэгэн, Шононууд
Агуу дээдэ зэргэтэнээ
Аргагүй болон угтажа,
Хаагуур яагуураа ябуулна,
Хамаг һайханаа харуулна,
Уран үгэ хэлэнэ,
Урда хойнонь ороно.
Сэржэмэй дээжэ үргүүлнэ,
Сэнтэй эдээ эдюулнэ.
Дээгүүр тушаал зэргэтэй,
Дэндүү ехэ аашатай
Арсалан, Барас, Баабгайнууд
Айлшан боложо ябахадаа,
Хүндэ ямбадань хүртэжэ,
Хүхилдэн, сэнгэн амархадаа,
Албан хэрэгтээ шадамар,
Амаргүй бэрхэ байнат гэн,
Үнэгэн, Доргон, Шононуудаа
Үлүү ехээр магтажа,
Һогтохо ууха хоорондоо
Һорһон малгай үмдэхүүлнэ.

Хүхилһэн, хөөрһэн эзэдын
Хүлдөө унан оролдоно,
Агууехэ айлшадайнгаа
Алдар нэрыень дуудажа,
Гурба-дүрбэн хоног соо
Гуниггүйгөөр сэнгүүлээд,
Дабаан хүрэтэр үдэшэжэ,
Дарһа архяр сэржэмдэн,
Халуун юрөөл табижа,
Харгы замдань ябуулна.
Һайшаал медальда хүртэхэбди
гэн,
Һабараа хабсаран зальбарна.

Дээрэ хэлэгдһэн
Дэндүү ехэ зиндаатан
Ан арьяатанай
Абари зан
Хүдөөдэш, хотодош байдаг,
Хүнүүдэйш дунда харагдадаг.
Хэн хэндэшье туһатай
Хэрэг хэхынгээ орондо
Бэе бэеэ хүндэлжэ,
Бэе бэеэ магтажа,
Бэе бэеэ үдэшэлсэжэ
Байдаг ушар дайралдадаг.

ЭЛЖЭГЭН

Нэгэ холын ажахыда
 Нэгэтэ
 Хоёр томо ноёд
 Хоорондоо ехээр хэрэлдэбэ.
 Бэе бээ муушалжа,
 Бэшэг дээшэнь бэшэбэ.
 Мэээрхэлдэн тэмсэһэн
 Мэдээжэ эдэ дарганарые
 Мэнэ доошонь оруулаад,
 Орондонь тус ажахыда
 Ондоо хүтэлбэрилэгшые табиба.
 Зангаар номгон, хорогүй,
 Залуу малда мээхэй,
 Ама хэлэ дэлгэдэггүй —
 Абяагүйхэн лэ һуудаг
 Эгээлэй тэрэ дарга
 Элжэгэн гэдэг бэлэй.
 Талаантайхан байһандаа
 Тамга түлхюур абаһан
 Элжэгэмнай ажалаа
 Эхилбэл даа.
 Удаан саг соо хүдэлһэн
 Урдын ноёдой жэшээгээр
 Хонин гү, али Мориие
 Контородоо дуудуулаад:
 — Зай... — гэхэн ганса үгэ,
 Заһаад хоолойгоо, хэлэхэл даа.
 Ерэхэн амитад даргаяа
 Ехын ехээр гайхалдаад,
 Юунш гэһын ойлгонгүй,
 Юрэдөөл, дуугай гарадаг лэ,
 Анханайнгаа хэдэг ажалые

Алдангүй хээд лэ байдаг лэ.
 Ямар нэгэн хэрэгээр
 Ямаанай орожо ерэхэдэ,
 Дарга Элжэгэнэй хэлэһыень
 Даруу номгоноор шагнаад:
 — Орлогшо намда бии юумэл,
 Ошо! — гэжэ хэлэдэг лэ.
 Хэрэгынь өөрөө шийдхэнгүй
 Хэн нэгэндэ эльгээдэг лэ.
 Дээдэ ноёдой сугларһан
 Дэндүү ехэ суглаануудта
 Элжэгэн урыалтай ошоходоо,
 Эгээн томоотойгоор алхалан,
 Түрүүшын зэргэдэ ошоод,
 Түглэгэр юумэ һуухал даа.
 — Элжэгэн дарга, таниие
 Элидхэл тушаа, ажал тухайгаа
 Үргэн зоной үмэнэ
 Үгэ хэлэхэ гээд бэшэхэм гү! —
 Гэжэ тэрээндэ хандахадань,
 Гэдэргэдэн хэлэдэг хэн:
 — Үгы, үгы. Хэрэггүй,
 Үгэ хэлээд яахамниб.
 Шашалганда дурагүйб,
 Шагнад гээд лэ һууһууб...

Элжэгэндэл адли иимэ хүнүүд
 Эндэ тэндэ үзэгдэдэг:
 Алибаа хэрэг шийдхэлгэндэ
 Абяагүйхэн һуухадань,
 Аймшагтай сэсэн хүн гэжэ
 Абаһаар тэрэниие ханахаар байдаг.

АРСАЛАНАЙ ХАТАН

Арсалан Барас хоёр
 Аргагүй найн ханинар хэн.
 Нүхэдэй ёһоор — урыалгүй
 Нүхэ нүхэндөө оролсодог хэн.
 Арсаланай хатан —
 Арюун найхан дангина
 Барас айлшанай ерэхэдэ,
 Баггүй найнаар угтадаг хэн.
 Урин зулгы зангаараа
 Урижа һуулгаад, хүндэлдэг юм.
 Нэгэ найхан үдэшэ
 Нүхэрэйдөө Барас оробо ха.
 Арсалан нүхэндөө байбагүй —
 Арюун үнжэгэн хатаниинь
 Үбгэнэйнгөө хани нүхэрые
 Үгэтэй дуутайгаар угтаба.
 Анханайхиһаа үлүү
 Аляа илдам байбал даа.
 Барас ехээр гайхажа,
 Бага зэргэ аягүйрхөөш хаа,
 Нүхэдэй нэшхэлээр иигэнэ гээд,
 Нүгөөдөхөө ханаа хэн.
 Номгон даруугаар энеэбхилэн,
 Ном шагаажа һуугаа хэн.
 Арсаланаймнай хатан
 Амаргүйгөөр аляархан,
 Барасые эльбэжэ,
 Бахим шангаар тэбэрижэ,
 Һөөл һүби болоно,
 Һүүлээ үргэн шарбана,

Хурисалта ябадал хануулжа,
 Хубилгаан үгэнүүдые шэбэнэнэ.
 — Яажа байнаш иихэдээ?
 Янхархаяа ханаа гүш?
 Юрэдөө, энэ намайе
 Юун хүн гэжэ ханаабыши?
 Үбгэнэйшни нүхэрби —
 Үйлэтэ ханаанш бүтэхэгүй! —
 Гэжэ Барас сухалдан,
 Гэмэрэн һагад хэлэбэ.
 — Аа, иимэбыши, Барасхан!
 Аймшагтай сэхэ байба гүш?
 һабарһаамни эгтээ миин
 һалаад орхихогүйш! — гэжэ
 Арсаланай дангина
 Амаргүйгөөр ганиржа,
 Ньюраа, самияа гэнтэдэ
 Нюлга, шулга һабардаад,
 хүрэн нүхэнһөө гараба ха,
 хүрөөтэй шангаар хашхарба ха:
 — Наашаа ерыт, абарыт,
 Намайе алажа байна лэ!
 Азарга Барасые харыт —
 Аһажа, носожо байна лэ!
 Хүлгөөтэй шууяа дуулаад,
 Хүбшын ангууд сугларба.
 Арсаланай нүхэн соо
 Амья бүтэтэрөө уурлаһан
 Хайрата Барас байбал даа,
 Хажуудань Арсаланай хатан

наглайшаһан үһэтэй,
набардуулһан дэлэнтэй
Уй хай табина ха,
Ушаргүйгөөр хараана ха.
Арсалан өөрөө бии болоод,
Амаргүйгөөр сухалдан,
Ута дэлһэ зогдороо
Ушаргүйгөөр үрзылгэн,
Харата муухайгаар хардуулһан
Хани нүхэр Барастаа
Ехын ехээр гомдожо,

Юлын, хёлойн хүлзэжэ:
«Гэдэргээ харангүй арил!» — гэн,
Гэрһээ һэегүй намнаба.

Нүхэсэлдөө үнэн байһандаа
Нюдэ нюургүй хардуулһан
Нүхэрөө би хайрланаб.
Жаргалаа багтаажа ядаһан
Жарбагар абхай-эмые
Жада гуурһаараа шүүмжэлнэб.

ҮНЭГЭН НОХОЙ ХОЁР

Һэбхи хүнгэн ябадалтай
Һэнгэргүй халтар Үнэгэн
Нэгэтэ хонин һүрэг сооһоо
Нэгэ хурьга бариба ха.
— Яндуул, тэрэ хурьгы
Яажа байнабши? — гэжэ
Үнэгэнһөө Нохой асууба.
Үнөөхинь һэнш гэнгүй:
— Эрхэлүүлжэ байнаб! —
гэбэл даа.

— Эрхэлүүлдэг эдиеш мэдэхэб!
Худалшан, адаг хулгайшан,
Хурьгыем таби, орхи, үгы һааш,
Шамайе нохойн гуримаар
Шашхатарш эрхэлүүлхэ
байхаб! —

Гэжэ Нохой Үнэгы
Гэмгүй шангаар зандарба.

НЭТЭРҮҮ ЭЛЖЭГЭН

Ажахынуудай нэгэндэ
Ашаа зөөхэ ажалда
Эгээн ехээр заруулдаг
Элжэгэн байгаа юм һэн ха.
Хазаар даран харайха
Хатарша морид бии бэлэй.
Дарга ноёд тэдэниие
Дандаа найрта унадаг юм.
Ашаа зөөхэ сарнуудшы
Ажахыдань олон, теэд
Хашан тэрэ сарнуудаар
Хаана холо ошохобши,
Хүллэхэ, мулталхаа залхууржа,
Хүнүүд балай тооногүй.
Али бүхэндэ Элжэгы
Ажаллуулхада аятай бшуу.
Хүнгэн, жаахан, тэсэмгэй,
Хүдэлэсэ түргэнтэй —
Даруу, номгон, хүсэтэй —
Даахал ямарш ашаае.
«Һайн унаада — эзэн олон,
Һайхан һамганда — эрэ олон» —
Гэһэн арадай үгы
Гэршэлхэ гэһэн юумэндэл,
Хөөрхы Элжэгы зараха
Хүнүүд мундахаа боино.
Элжэгэнэй оролдохо бүри

Эрилтэ улам ехэдэнэ.
Муугаар ажаллана гэжэ
Мундуу шангаар шүүмжэлнэ.
Түлээ ойһоо асархада,
Түргөөр ябажа үгэнгүй
Долоон саг болгоһондоо,
Доохонуур Элжэгэн сохюулна.
Үһатай торхо зүдхөөд,
Ушаргүй түргөөр ябаад,
Сагдаа ноён дээрэ
Салгидхааш гэжэ ташуурдуулна.
Ажалша энэ Элжэгэн
Алдуугайнгаа түлөөдэ
Аматайл юумэндэ хараалгана,
Абааштайл хүндэ шабхадуулна.

Нэтэрүүгээр хүдэлмэрилөөд,
Нэгэ тээ алдуу гаргадаг,
Тэрэ эндүү алдуугаа
Тэсэмгэй ажалаараа заһадаг
Эгээлэй ажалша хүниие
Энэ басняараа магтанаб.
Оройдоо ажал хэдэггүй,
Олониитэдэ туһалдаггүй,
Алдуу хэзээш гаргадаггүй
Амитадые би шүүмжэлнэб.

ҮНЭГЭН БААБГАЙ ХОЁР

Хүбшэ ойн ажахыда
Хүдэлмэрилжэ байдаг
Үүргэ ажалдаа бэрхэ
Үнэн сэхэ Баабгай
Шонтогор хушуута Үнэгы
Шоо үзэн байжа,
Хоёрой хоорондо гүйжэ,
Хоб хошо зөөжэ,
Ажахынгаа хэрэгтэ
Альбан мэхэ гаргажа,
Хулгайн мүрөөр харгylan,
Худал үгэ тараана, —
Гэжэ ангуудай суглаан дээр
Гэмгүй шангаар шүүмжэлбэ.
Үбгэн Баабгайн хэлээшын
Үнэн байһаншые мүртэнь,
Үнэгэн сухалаа хүрэлбэ даа,
Үһөө үрзылгэн байбал даа.
Хүбшынгөө нэрэ хухалһан
Хүйхэр зантай Үнэгэндэ
Донгодолго ашаха
Долоон хоног соохоно
Заһарха саг үгэхэ
Зарлиг тогтоол гаргаад,
Ангуудшые суглаанһаа
Ан-бун тараа хэн.
Харин шара Үнэгэн
Хара Баабгайһаа хайшан гээд
Хоро үһөөгөө абахая

Хонон үнжэн шэбшэбэ.
Арга хургаяа одоо
Айхабтар найнаар бодоо.
Ажал хэрэгээрээ Баабгайн
Амбаар худар ороходонь,
Үнэгэн түргэн гүйн гараад,
Үүдыень суургалжархиба.
Тэрэ сагтаа гүйдэлөөр
Тэрзэгэр бүдүүн гэдэхэтэй
Ангуудай хиналтын дарга
Арсаланда ошобо ха.
— Эндэ һая суглаан дээр
Элдэбээр Баабгай хэлэжэ,
Ангуудай дунда намайе
Айхабтараар хардаа хэн.
Харин өөрөө тэрэмнай
Хара һабартаа дабирхайтай
Хулгай дээрмэ хэдэг
Хуулигүй арьяатан байшаба.
Зүгын гэр хоһолжо,
Зүдэр шууяа татаа хэн.
Амбаар складта орожо,
Амаргүй тонуул хэдэг лэ, —
Гэжэ байжа Үнэгэн
Гэмэрэн һагад хэлээ хэн.
— Баабгайн зэмые гэршэлһэн
Баримта шамда бии гү? —
Гэжэ Арсалан дарга
Гэдэргэдэн асууба.

— Байнгүй яахаб, байха лэ.
Баабгайн хорото хэрэгы
Баран мүнөө элирүүлхэ
Баримта сүм байна лэ.
Ябая, — гэбэ Үнэгэн,
Яаралаар Арсалан хубсалба.
Үнэхөөр ниитын амбаарай
Үүдэ нээжэрхихэдэнь,
Харата мэхэдэ ороһон
Хайрата Баабгай байгаа хэн.
Хайшан гэхэб — Баабгай

Хара хэрэгээр орёолдоо.
Эгсэ хоёр жэлээр
Эрхээе тиин хаһагдаа.

Үнэн зүбыень шиидхэхэ
Үүргээ дүүргэжэ шададаггүй,
Үнэгэн мэтэ мэхэшэдэй
Үгэдэ бэлээр ородог
Арсалан шэнги амитад
Али олон дайралдадаг.

БАСНИШАН ТУХАЙ БАСНИ

Нэрьеэтэ энэ дэлхэй дээр
Нэгэ Баснишан байһан гээ.
Тэмсэл, байлдаа хэнгүйгөөр
Тэрэ һуужа шададаггүй,
Муу муухай зүйлнүүдтэй
Мундуу тэмсэл ябуулдаг.
Һайн һайханай түлөөдэ
Дайн байлдаа үүсхэдэг.
Ниитэ зоной дунда
Нилээд олон үзэгдэдэг,
Үнэн сэхэ хүнүүдэй
Үһэ зүһэ үрзылгэдэг
Харанхы хуушанай сагай
Харата муухай үлэгдэл —
Албан хойрог ябадал,
Аралжаа наймаа, мэхэ,

Ара далда хоб бэшэг,
Альбан жэльбэн ааша,
Эдилгэ билдагуушалга г.м.
Элдэб доройд хэрэгы
Элирүүлхэ гэхэн зорилго
Эгээ урдаа табяад,
Уран үгэтэ Баснишан
Унтажа хэбтэнгүйхэнөөр
Уһан буряад хэлээрээ
Ута басни бэшээ хэн.
Холо бэшэ, дүтынгөө
Хотын эмхи зургааниие
Басни соогоо оруулба,
Барагханаар харуулба.
Үнинэй тэндэ шэбээлһэн,
Үйлэтэ ааша гаргаһан

Амитадые нэрлэжэ,
 Ан арьяатан, амитадай
 Алдар нэрэ үгэжэ,
 Амаргүйгөөр шүүмжэлбэ.
 Үглөөдэрын газетэдэ
 Үргэн олон уншагшад
 Тэрэ басниинь уншажа,
 Тэнсэлгүйгөөр энээлдэбэ.
 Хүнэй хүлөөр шэргүүсэлдэдэг,
 Хүгжэлтэдэмнай һаад хэдэг
 Зүһэн бүрийн хүдхэшүүлые
 Зүб элирүүлээ гэлсэбэ.
 Хара бури досоохитой,
 Харата, хорото ябадалтай
 Барга зарим амитад
 Басни уншаад байхадаа,
 Бээе хүрэнһөөр таниба ха,
 Бэлтыгээд байжа үгэбэ ха.
 Бүтэхэгүй юумэн болохонь гэн,
 Бүтүү зосоогоо бодобо ха.
 «Али энэ шүүмжэлэл
 Аалыар үнгэрхэ гээшэ гү?
 Обогыемнай дурдажа,
 Олоной дунда мяхалаагүй,
 Доохонуур ангай нэрээр
 Догоодон хадхаа хадань,
 Хэндэ юун гэсэгээжэ
 Хэлэжэ, гүйжэ ябалайбди.
 Энээнһээ хойшо, нээрээ,
 Элдэб муухай аашаяа
 Зондо мэдүүлээгүй дээрээ
 Зогсоохо, болихо болоо», —

Гэжэ нэгэ зариманиинь
 Гэдэргэ урагшагүй шиидэбэ.
 Абяагүйнүүд, номгохон
 Ажаһуужа эхилбэ.
 Харин эндэ дүрбэн хүн
 Хара Баабгайн, Шонын,
 Шара Үнэгэн болон
 Шандаганай орондо
 Таажэ бээе мэргэнээр
 Таниһанаа гэршэлжэ:
 «Газетэдэ гаргаһан
 Гажа буруу басняараа
 Хардаһанайнгаа түлөөдэ
 Харюусаг лэ Баснишан» —
 Гэжэ дээдын зургаанда
 Гэмгүй шангаар гомдобо.
 Ехэ зургаанай дарга
 Ерэнэн бэшэг шалгажа,
 Үнэн зүбынь элирүүлхэ
 Үтэр хэмжээ абаба.
 Захагүй ехээр гомдожо,
 Зарга бариһан дүрбэниие —
 Басни соогоо маниие
 Баабгай, Шоно, Үнэгэн,
 Баһа Шандаган гэжэ
 Баһаа, хардаа гэсэгээн,
 Дурагүйлхэн бэшээшэдые
 Дуудан мэнэ ерүүлбэ.
 — Эгээлэй ажалша таанадые
 Элдэблэбэ гү? — гэжэ
 Засагай түлөөлэгшэ
 Заргашадта хандаба.

— Хэниетнай юун гэжэ
 Хэлээ, хардаа гэнэбта?
 — Баабгай гэжэ намайе
 Баһахын ехээр баһаа лэ.
 Дүхэгэр юумэ ябадаг,
 Дүрим эбдэдэг гээ лэ.
 — Харин намайе энэшни
 Хамтын хони хулгайлдаг
 Арьяатан Шоно гэжэ
 Аюултайгаар хардаа лэ.
 Энээниинь, юрэдөө, би
 Эгтээ хэзээш хүлисэхэгүйб!
 — Шагныт, намайе баснидаа
 Шара Үнэгэн гээд бэшээ.
 Дээшэнь нэрэгүй хоб бэшэг
 Дэндүү олоор бэшэдэг
 Гэжэ байжа шал худал
 Гэмэ зэмэ тохобол.
 — Би Шандаган гээшэ гүб?
 Билдагуушан болоно гүб?
 Яахадаа Баснишан намайе
 Ядуу болгожо харуулааб?
 Худалаар хэлээ, хардаа,
 Хуулиин ёһоор харюусаг!.. —
 Гэжэ тэдэ дүрбэн
 Гэмэрэн, занан байбал даа.
 — Ухай! Танай бэшэгэй
 Удха элиржэ эхилбэ, —
 Гэжэ таһалгын эзэн
 Гэнтэ ухаа абаба, —
 Басни соо зураглагдаһан
 Баабгай, Шоно, Үнэгэн,

Ядуу жаахан Шандаган
 Яагаад дурытнай гутаабаб?
 Юундэб гэхэдэ, таанадай
 Юумын муухай ааша
 Ангуудай хэнэн хэрэгтэ
 Адли байба ха юм даа.
 Харата гүрэтэ хэрэгээ
 Харан, дуулан гэхэдээ,
 Таанад бээе танижа,
 Гааралдаба гээшэлта.
 Үлүү газарта хардуулһан
 Үнэн сэхэ зон гэжэ,
 Нээрээ, та дүрбые
 Нэрлэхэгүй байналби.
 Яар яндан ан мэтээр
 Ямар муу хэрэг хэнэнэ
 Огто юушые нюун нөөнгүй
 Одоо намда хэлэгты!..
 Баснишаниие хэнээхэ
 Бараг арга һанаһан
 Хүдхэ дүрбэн дүхылдэн,
 Хүхэ сагаан болошолой.

Иимэ юумэн болохо гээд
 Эдэ дүрбэн һанаагүй.
 Дайсанаа хүнэй гараар
 Даруулхаяа һанаа лэ.
 Баснишан тухай басниимни
 Баһа дахин уншагты.
 «Бүднэ бүхэтэрөө гэршэлээ» —
 Бүгэдэ ойлгожо абагты.

НОМО ГОДЛИ ХОЁР

Аймагай ехэ найр дээр
 Амаргүй олон һуршад
 Бай харбажа эхилбэ,
 Баран зониие суглуулба.
 Олон годлинууд сооһоо
 Оншото нэгэ Годли
 Онсо ехээр тодоржо,
 Омог нэрээ нэрлүүлбэ.
 Сагаалсые тон бэрхээр —
 Саананьш, наананьш буунгүй —
 Эгээл гол руунь тудаж,
 Эрэ мэргэнээ харуулба.
 Аараглан хаража байгшадай
 Альга шангаар ташуулба.
 Зуугаад, мянгаад годлинуудай
 Зулай бариһан тэрэ Годли
 Өөрыгөө иигэжэ магтаба:
 — Үдэмнишые тааруухан,
 Үүдхэмнишые хонхорхон,
 Үзүүрнишые хурсахан —
 Үнэхөөр мэргэн Годлилби.
 Хамаг зон намайе
 Хараха, үзэхэ байхалта.
 Ямарш байе битнай
 Ядамаггүйгөөр абахалби.
 — Хани нүхэр Годлимни,
 Хайшаа юумэ хэлэнэбши?
 Хүжүүн һураар хэһэн
 Хүбшэргэйгөөр тэртэдэн,

Шамае табяагүй һаамни,
 Шалбааг соохоно хэбтэхэ һэнш, —
 Гэжэ Номо тэсэнгүй
 Гэмэрэн, хараан байба лэ.
 — Эй, таанад болигтыл даа,
 Эрхы хурганай эди,
 Долёобор хурганай дом
 Дорьбоотой байдаг юумэл.
 Хэрбээ минии хүбшэлжэ,
 Хэмгүй һайнаар дэлижэ,
 Урданай үгөөр шэбшэжэ,
 Урагшань мэргэнээр харбаагүй һаа,
 Та хоёр хэнш бэшэ
 Талада байха бэлэйлта, —
 Гэжэ һуршан гомдонгөөр
 Гэдэргэдэн хэлээ һэн.
 — Эбэр Номые, Годлиие
 Эгтээ минии хээгүй һаа,
 Гарайнгаа урание гаргажа,
 Гайтай һайнаар бүтээгээгүй һаа,
 Ямарш байда хабаадахагүй,
 Ахир хөөрэлдөө дэлгэхэгүй —
 Абяагүйнүүд байха һэнта, —
 Гэжэ уран дархан
 Гэнтэ саанаһаа дуугарба.
 Эдэ гурбан эндэ
 Эшэжэ, гайхажа һалаба.

Олон сооһоо шалгарһан
 Ондоо хүнэй туйлалтые
 Өөртөө бэшүүлхээ һанадаг
 Өөдөгүй зариман байдаг.

ШАНДАГАН БА ДОРГОН

Шэнгэхэн ойн захидахи
 Шэрэнги соо хэбтэһэнээ
 Харада даруулһан Шандаган
 Хашхарга табяад, һэришэбэ.
 Харан гэхээнэ — хажуудань
 Хани Доргониинь байба.
 — Хаанаһаа эндэ ерэшоод,
 Халуудажа хэбтэбэ гээшэбши? —
 Гэжэ Доргон нүхэрын
 Гэлын гайхан асууба.
 — Гэртээл харижа ябаһан аад,
 Гэнтэ эндэ хэбтэбэб.
 — Ээ даа, үүри, үүримни,
 Энэ найхан дэлхэй дээр
 Үргэлжэ һогтуу ябахашни
 Үзэшгүйл даа, хэрэггүйл.
 — Хэрэггүйень би өөрөө
 Хэнһээш дээрэ мэдэнэб.
 — Ойлгожо, мэдэжэ байгаад,
 Олоогүй юумээ олоһондол,
 Хорхой шабхайн долёохогүй
 Хоро юундэ уунабши? —
 Гэжэ Доргон сухалдан,
 Гэмэрэн байжа дуугарба.
 — Уугаагүйдэ аргагүй
 Ушар байдал болоно лэ.
 — Ямар ушар? — гээд, Доргон
 Яршаглажа мүшхэшэбэ.
 — Нүхэд олон, түрэлэй зон,

Нүхэдэй нүхэд, танилнууд...
 Хүндэлхэдэнь — яахабши,
 Хүртөөд лэ энэ болохош.
 Харин өөрынгөө ээлжээндэ
 Харюуень баһа табихаш.
 Үдэр бүри хэн нэгэн
 Үзэгдөөд лэ байхал даа.
 Болихо юм байна гээд
 Бодонолби даа... Теэд гэнтэ
 Айлшан буужа ерэхэ юм,
 Айлшаар өөрөө ябахаш даа.
 Уу ууһаар уһан тулам болохош.
 Аргалуулхам гээшэл ха... —
 Ама гараба Шандаган.
 — Аргалуулха? Яалайбши? —
 Айжа Доргон дуугарба. —
 Аюултай лэ. Үхэхэлши.
 Антабус гээшэш хорон лэ.
 Аргалуулһанайнгаа һүүлээр
 Архи дахин балгаад,
 Ами наһаа алдаһан
 Али олон жэшээ биил.
 Архиһаа гараха арга,
 Анда нүхэр, зааһуулши...
 Хүршэнэр, түрэл, нүхэдэйнгөө
 Хүндэдэнь хүртэ, архиинь уу,
 Харин өөрөө нэгэтэшье
 Харюугай архи бү табии.
 Айлшан боложо, уряа наань,

Айлаар яба, ошо.
 Табиһан архи дарһыень
 Татагасангүй һайса уу.
 Харин гэртэш айлшадай
 Хаа - яахан ерээ наань,
 Хатуу харые бү гарга —
 Хахадгүйгөөр хүндэлэ.
 Үниш болонгүй хэншье
 Үзэгдэхее болишохо.
 Тон харуу, хэнтэг гээд,
 Тойроод шамай гараха.
 Айлшадш шамда ерэхэгүй,

Айлшье шамайе урихагүй.
 Хани нүхэрни, иихэдээл
 Хара архиһаа гарашахаш!..
 Шадмар Доргоной заабариие
 Шандаган бээлүүлжэ эхилбэ.
 Тэрэ гэхэнһээ хойшо
 Тэбхэр нара үнгэрбэ.
 Архидая гэжэ Шандагые
 Албадаха нэгэш амитан
 Ойро дүтэ үзэгдэбэгүй —
 Оро бодогүй тэрьедэбэ гээ.

АНГУУДАЙ ДУРАТАЙ ҮГЭ

Ойн ажахынуудай нэгэндэ
Оройдоо таарамжагүй үгэ
Олон ангуудай хэлэндэ
Ороо нэн ха сээргүй.
Ямар үгэб? Таагты!
Ярилдааень шагнагты...
Ендэр дээрэ гарахадаа,
Ехэ дарга Баахалдай
Үгээ хоолойгоо хашахадаад,
Үргэлжэ эхилдэг байбал даа:
«Бэрхэшээлтэйхэн бэрхэшээл
Бээем зобоогоол тон ехээр.
Үбэлэй хүйтэн оршожо,
Үнэхөөр гай-гүй асарба.
Эршэтэ ажалаа орхижо,
Эшээндээ орохыем захирба...»
Шоно ноён ээлжээндээ
Шонтойходоожо эбнээлээд:
«Сагай уларил жэл бүри
Сагаагаараа муудаа, — гээл.
Ган гасуурта нэрбэгдэжэ,
Газар үрэжэлгүй болонхой.
Гахай, хонин тэжээлгүйдэн,
Гадаргүй, яһан туранхай.
Эдихэдэ, амта шэмтэгүй —
Эгээл адаг зоболго
Хоёр хүлтэнэй зөөрил даа —
Ходо ханаае зобоогоо...»
Үнэгэн эжы үндыбэ —
Үндэр ендэрһээ улыбэ:
«Ажалдам ехэ бэрхэшээл

Аргагүй ушарна, жэшээн,
Тахяа, шубууд байрагүй —
Таран бэлшээд халанагүй.
Харсага, бүргэдүүд тоншоно —
Хараа байтар хороно...»
Эндэ Шандаган бодобо,
Ээрэн гомдожо оробо:
«Одоол бэрхэшээл гэхэдэ,
Огородомни тон ехэ лэ:
Уһалха уһан байхагүй —
Урганагүй, гайханаб.
Эндэ ургаа болоһыень
Эртын хюруу халгана...»
Энэ мэтээр ойн ажахы
Эрхилэгшэд, жиирэй ангууд
Урдаа хараһан ажалаа
Унагаагаад өөһэдөө
Урагшагүйдэһэн ябадалаа
Уран үгөөрөө далдална.
Ган гасуурта, үертэ,
Газарай муу шанарта,
Алибаа ушар бэрхэшээлдэ
Ашажа мэдэдэг зантай лэ.
Энэ харата мэхыень
Элирүүлхэ хэрэгтэй лэ.

Хүйхэр ан арьяатадые
Хүнүүд дандаа һажаажа,
Халтад гэбэл бэрхэшээлдэ
Хала барина бэшэ гү?

ХУЛГАЙША ШАНДАГАН

Анханай үнэншэ нэгэ Шандаган
Алдуу гаргажа, замһаа хадуурба.
Колхозой огородһоо нэгэтэ
Хоёр морхооб ходолон абаба.
«Гэмгүй юм байна. Миинтэ!» —
Гэжэ Шандаган олзуурхан бодобо.
Хоёр-гурбаар, дүрбэ-табаар
Ходо зулгаадаг, асардаг болобо.
«Хая, боли, аягүй!» — гэжэ
Хатаниинь хорижо бүри ядаба.
«Олоной зөөри хулгайлаад яахашниб!
Орхи!» — гэжэ түрэлхидынь аргадана.
«Арбаад морхооб абахада бараг даа!» —
Атагадш гэбэгүй манай Шандаган.
«Ахир юумэнэй түлөө баригдаад,
Алдар нэрээ хухархаш!» — гэжэ шангаран
Хатаниинь аргадажа ядаад,
Хашхаржа, хараажа оробол даа.
«Хулгай хэдэггүй амитад үгыл.
Хуули һуладаал гээшэ ха.
Харин миниихи юунш бэшэ,
Хархые хараа һаа, гайхахаш».
«Хархые?»
«Хари даа...
Гахайн бүхэли гуя, ташаа
Гансаараа нүхэндөө абаашаа.
Миисгэй, нохой гәһәнүүдые
Миин байна гэхэ гүш?
Үнэгэн шубуунай мяха

Үдэр бүхэндэ зооглоно.
 Хони хулуудаггүй Шоно
 Хомор болонхой, мэдэнэ гүш?
 Баабгай үхэр, мориё
 Баража ядатараа эдинэ бшуу».

«Ай даа, ямар жэрхэштэй
 Амитад бэ — дээрмэшэд, тонуулшад.
 Харин ши тэрэ морхообоо
 Хая, хулгайгаа болюулалши!»

«Хэды морхообой түлөөдэ
 Хэн мание мүрдэхэб?
 Бараг томо хулгайшадые
 Барижа, хаажа байгуужа!..» —

Гэжэ дорюун Шандаган
 Гэнэгүйгөөр дуугарба.
 ... Харин энэ үедэ
 Харата хулгайтай тэмсэхэ
 Хатуу тогтоол гараба,
 Харуул, шалгалта шангадаба.
 Хулгайша олон амитад
 Хуулиин хинамжада абтабагүй.
 Баарһан Шандаган гансаараа
 Багса морхообтой баригдаба.
 Хамагай ехэ хулгайшан гэгдэжэ,
 Хаалтада удаанаар оробо.

ЗАНГАА ХУБИЛГАҺАН БААБГАЙ

Бартаа хүбшын нэгэ бүдүүн Баахалдай
 Бардам зангаа орхибо — тэрэнь гайхалтай.
 Аймшагтай урин абаритай болобо,
 Амитан болгондо хаймһаржа оробо.
 Үсхэн ой соо Шонотой уулзаад,
 Үнөөхимнай маһалзаад:
 «Үүри, амар мэндэ! — гэжэ
 Үгэбэл даа һабараа эхилжэ.
 — Тэты хүйтэндэ даарана гүш?
 Хэр байнаш?
 Шамдаа биш дулаан гэр барижа үгэхүү,
 Шадал намдаш бии. Туһалһуу!»

Үнэгыг хараад,
 Үгэлбэл даа һай һанаад:
 «Үү, хатан, залуугайхя дабтажа,
 Үгэхүүл шамдаа үүсэ асаржа,
 Гэмгүй гоёор хойулаа найрлахабди,
 Хэтын жаргал амасахабди...»

Харайжа ябаһан Шандагыг хайрлаба,
 Харгы дээрэ баарһаниё байлгаба:
 «Ан арьятадай баһаа һаа, хэлээрэй,
 Аршалха, үмөөрхэ байхаб, мэдээрэй!»

Тээ мэндэ
 Тэрэ Баабгаймнай ехэтэ гайхуулба:
 Тэнгэрээр дүүлидэг жэгүүртэндэ
 Туһалхаб гэжэ батаар найдуулба.
 Үдэр хоногууд, һара жэлнүүд
 Үнгэрэн ошоно — булта эжэлнүүд...
 Үгэлһэн хэлээ,

Үгэһэн үгээ
 Үнөөхи Бартахи
 Үни мартажархёо!
 Баахалдайн үзүүлхэ туһые
 Баран амитад хүлээбэ.
 Харахадаа, үгэдөө хүрэхыень
 Халтантуулан хэлээд үзэбэ.
 Үгэдөө хүрэ гэжэ
 Үнгэрхэдөө нэхэдэг болобо,
 Хара мэхэшэниие эблэжэ,
 Хараажэ, зэмэлжэ оробо...

Бартахи эндэ балай зэмэтэй бэшэ,
 Баранда туһалха уялгатай бэшэ, —
 най хэхэ гэжэ ханаһандаа,
 наймһарһандаа,
 Өөрынгөө тархида тарья татаһандаа,
 Өөрөө зэмэтэн боложо халабал даа.
 Харин хүнүүдэй дунда иимэнүүд
 Хамаагүйхэн хара Баабгайнууд
 Хаа - яа
 Харагадаг хаяа?

ТАРЯАШАН БА ШУБУУД

Абынь анхан эдлэдэг
 Айхабтар үрэжэлтэ дайда
 Талаантай хүбүүн гэгдэдэг
 Таряашанда хүртэһэн байба.
 Тарья ногоо ургуулдаг
 Талмайнь ёһоор ехэ:
 Хажуудань нюдэ баясулдаг
 Хабатай сөөрэм бии гэхэ.
 Эрьеынь гоёон шэмэглэһэн
 Элдэб модон ургаа һэн:
 Уляһан, хуһан, шэнэһэн,
 Угаа үсхэн бургааһан.
 Шубуу шонхор олошорон,
 Шууяа дүүеэ дэлгэжэ,
 Хүйтэн болотор тэндэ
 Хүхидэг һэн хүгжэм дэлдэжэ.
 Жэл бүри Таряашан
 Жэгдэ һайн ургаса
 Жэгтэй ехээр хуряжа,
 Жэншэдгүй баяжаа бууяса.
 Хэтэрмэ баян Таряашанай
 Хэнтэг ханаан дүүрэнэгүй.
 Тэһэ баяжаха сэдхэл
 Тэрэниие унтуулна,

хэбтүүлнэгүй...

«Таряанайнгаа талмай
 үргэдхэхэм,
 Талаян сөөрэмөө хатаахам!
 Уляһа, хуһа, шэнэһееэ,

Угаа үсхэн бургааһаяа
 Узуураарнь сабшажа хаяхам!» —
 Гэжэ хомхой Таряашан
 Гэдэргэ урагшагүй шиидэбэ.
 «Бү тиигыт! — гээд шубууд
 Бүхы тээһэнь боробо.
 Аймшагтай хомхой эзэнээ
 Аргадажа оробо. —
 Тужа, шугыгаа һалгаахадатнай,
 Тунгалаг сөөрэмөө хатаахадатнай
 Таряалангытнай хамгаалдаг,
 Таршаа хорхойе усадхадаг
 Шубууд бидэнэр ондоо тээшээ
 Шууд ниидэжэ арилхалди —
 Үргэн энэ газартнай
 Үрэжэлгүй болон зайлсархал!»
 Шагша шубуудай үгы
 Шагнажа үгөөгүйл Таряашан.
 Хубиингаа ашаг хаража,
 Худалаар хэлэнэ гээд ханаа һэн.
 Үсэд нэтэрүү Таряашан
 Өөрынхээрээ болобо.
 Үргэлжэдэ хубхайрһан газарынь
 Үрэ үгэхээ болибо.

Элбэг хайра үршөөдэг
 Эхэ нангин байгаалия
 Гамнаагүй һаа, энэ мэтээр
 Гайда орохоннай сохом хаяа!

ШОНО ДАРГЫН ШЭНЭ ХУУЛИ

Хүбшын дарга тушаалтай
Хүйхэр томо хүхэ Шоно
Амитан олондо туһатай,
Айхабтар гүнзэгы удхатай
Амаргүй найн хуули гаргаба:
«Ан арьяатад бултадаа
Агнажа олоһон олзоёо
Амитан бүхэндэ илгадгүй
Адли тэгшээр хубааха!» —
Зүб, зүб! — гэлдэжэ
Зүг бүхэнһөөнь хашхаралдан,
Олон ан арьяатад
Ойгоргүй найнаар угтаба.
Газар гэрһээ Доргон
Гаража ерээд, үгэлбэ:
Эрхилэгшэ Шонын хуули
Эгээл зүйтэй хуули байн!
Харин Шоно дарга өөрөө
Харанхы хүниие хэрэглэн,

Хони асараад, нүхэндөө
Холо нюугаад байна лэ —
Хоёр нюдөөрөө би харааб!
Хулууһан тэрэ хониёо
Хубаажа баранда үгөөд,
Өөрынгөө гаргаһан хуулиие
Үнэн дээрээ баталаг лэ!»
Балшыса баригдаһан Шоно дарга
Байжа үгэбэ.
Тиин доохонуур
Болохотой тэрэ хуулияа
Болуюлаа гэнэниинь тэрэл даа...

Зон ниитэдэ таарамжатай
Зохид хуули гаргаашад хуу
Тэрэнээ бодото хэрэг дээрэ
Тэгшээр сахидаггүй — тэрэн
лэ муу!

ОДО МҮШЭДЫЕ ШЭНЖЭЛЭГШЭ

Одо мүшэдые шэнжэлдэг
Онсо шухала эрдэмтэйб гэжэ
Өөрыгөө харуулхаа һэдэдэг
Өөдэгүй Эрдэмтэн бии һэн ха.
Тэрэ барһан ехэнхидээ
Тэнгэри өөдэ шагаадаг.
Юрын газар уһые
Юумэндэ огто бододоггүй.
Дээрэлхүү хөөрхы Эрдэмтэн
Дээгүүр хаража ябаһаар
Орхигдоһон худаг руу
Орондог шарбаа юм һэн ха.
— Түрэнһэн газар дайдынгаа
Түһөө, шарай харангүй
Огторгойе шэртэһээр
Оһолдо оробош! — гэжэ
Олон зон Эрдэмтэндэ хэлээ һэн.

АНГУУШАН ТОРХИРУУН ХОЁР

Гэрhээ холо бэшэхэнэ
 Гэмгүй зохид тужа соо
 Шандаган, хура, торхируу
 Шадамар бэрхээр баридог
 Нэгэ ангуушан байлай даа —
 Нэрыыь хэлээдш яалай даа.
 Ой соо табиһан гүльмэээ
 Ошожо, эрьен гэхэдэнь,
 Ойгоргүй томо Торхируун
 Орошоод, шэшэрэн байба лэ.
 — Талаамни болобо, — гүльмэдэм
 Тарган Торхируун оробо
 Гэжэ азатай Ангуушан
 Гэмгүй ехээр баярлаба.
 «Ангуушан, агуу Ангуушан,
 Амидыгаар намайе таби...
 Арбаад томо Торхируу
 Асаржа, гүльмэдэш оруулхаб!» —
 Гэжэ зүрхэлһэн Торхируун
 Гэдэгэнэн байжа дурадхаба.
 — Жэгүүртэн угтаа урбаһан
 Жэрхэштэй муухай шубуумши! —
 Гэжэ мүнөөхи Ангуушан
 Гэмэрэн, ганиран буршаганаба.
 Хүйхэр шоодбори Торхируунай
 Хүзүүе булга мушхаба.

Амья абархын тулада
 Арадтаа хохидол ушаруулдаг
 Харата гүрэтэ амитад
 Хаа - яахан дайралдадаг.

ХОЁР ЭЖЫ

Хүдөө нэгэ нютагта
 Хүршэ хоёр жаахан хүбүүд
 Наадажа байтараа,
 Наншалдаба һэн ха —
 Гэнтэ нэгэ нүхэрэйн
 Гэгэхэ абьян дуулдаба.
 Уйлаһан хүбүүнэй эхэ
 Ушаргүй гүйжэ ерээд,
 Хамта наадаһан хүбүүе
 Хараажа, хашхаржа оробо:
 «Холтоһон хумахи даһаа
 Ходол хүбүүем гасаалнаш!
 Аба эжыгээ һажаажа,
 Абааштай гээшэш аргагүй.
 Хуумаан шэхыш хуу татахаар
 Хулигаан гээшэш!»
 Хараалгаһан хүбүүнэй эхэ
 Харайжа мэнэ ерэбэ.
 «Хүршэ, ехээр бү годооро!
 Хүбүүеымни юун гэжэ
 Хахархай аман биил гэжэ
 Хараажа, хашажа байнабши?
 Хажуугаарнь үшөө ман тухай
 Хайшаахан юумэ хэлэнэбши?» —
 Гэжэ ташаагаа тулаад,
 Гэдэһээ түлхылгэн байба.
 «Хараахаб! Шэхыень мушхахаб!
 Хара барнааг,
 Наадажа байһан хүбүүем

Налижа, сохижо уйлуулаа», —
 Гэжэ баһал урдаһаань
 Гэдын байжа ганирба.
 — Хумхаархаяа ши боли!
 Хулигаан, барнааг гэжэ
 Хүнэй үхибүү харааха
 Хүйхэр эмэ байнаш даа.
 — Өөрөө ши ямарбши?
 Өөхэн тулам болошоод,
 Өөдэрхэхэ ханаатай гүш?
 Өөнтэгшэ модон шүүрхэ!
 — Харин өөрөө хэн аад лэ,
 Халдажа намда оробобши?
 Хатайрдаһан хашараг!
 Хатаһан борсо!
 «Эжынэр, болиит, бү хэрэлдыт!
 Эбтэй бидэ ороолди.
 Хамта наадажа байхыемнай
 Харанагүй гээшэ гүт?» — гэжэ
 Хонгор уринаар энеэлдэн,
 Хоёр хүбүүд хэлэбэл.
 Үнинэй эбтэй ороһон
 Үхибүүдээ харахадаа,
 Хэрэлдэһэн хүршэнэр
 Хэмгүй ехээр эшэжэ,
 Аниргүйхэн, улайлдан,
 Абяагүйнүүд байгаа һэн.

Түрэлхидтэ тус басनिया
 Түбхын түрүүндэ зорюулнаб.
 Үхибүүдээ үмөөржэ хэрэлдээн
 Үлүү гэжэ һануулнаб.

ЛУУ ХҮН ХОЁР

Нэгэ холын нютагта
 (Нэрын хэлэбэл: Булагта)
 Нэгэтэ
 Уйлын үри байһан юм гү? —
 Үндэр тэнгэрийн Луу баян
 Эгээлэй зантай газарай Хүнтэй
 Эбэй ёһоор нүхэсэбэ гэхэ.
 Хамта ажаллана,
 Хамта амарна, —
 Хамаг олзоёо
 Хубаалдан абана.
 «Хүн гээшэ гэмгүй юм хаш,
 Хүдэлмэри ажалда оролдосотой,
 Харин зосоохинь энээнэйм
 Хайшаахан байгаа хаб?
 Үнэн сэхэ юм һаань,
 Үе наһаараа нүхэсэхэб!
 Шалгаха юм байна», — гэжэ Луу
 Шанга һанаа һанаалба.
 «Хани нүхэрни! — гэжэ
 Хандаба ха Хүндэ.
 — Аяар холын хизаараар
 Аяншалаад ерэхэм.
 Хамаг һан зөөриез
 Хадагалуулхам биш шамдаа.
 Алтан, мүнгэн, эрдэни,
 Аргагүй хоморой эдлэлни
 Хайрсаг ханза соом байха...
 Харин энэ үндэгэ
 Хамагһаа шухаг юумэмни —

Хаража, хамгаалжа байгаарай.
 Ами наһамни энээхэн
 Адха соо багтаху үндэгэн соо
 Арамнайлагданхай юумэ лэ, —
 Аргагүй нарилжа байгаарай!
 Тэһэрээл һаань, бишни
 Тэндээ хосорхоб!» — гээд,
 Хэрээһэлһэн алтан сахаригтай
 Хэбэрэг үндэгэ орхибо ха.
 Захагүй баян Луугай
 Замда мордохотой зэргэ
 Хүн
 Хүлөө одоо хүнгэдэн,
 Хамаг ханза хайрсагайнь
 Хабхагыг үргэжэ, зөөриень
 Хараба, үзэбэ һэн ха.
 һан зөөридэнь обтожо,
 һалганан шэшэрһэн бэээрээ
 Хадагалуулһан үндэгыень
 Хабаяа үзэн нязалба.
 Хүн
 Хүйтэн мүрөөр олоһон
 Хүйхэр ехэ баялигтай боложо,
 Хүхижэ, тамшаажа мэдэбэ.
 Эгээл энээхэн үедэ
 Эзэниинь — Луу орожо ерэбэ.

Энэ баснием һургаал болго,
 Эртэ дээрэнь нүхэрөө ойлго!
 Хорото, харата аашатанда,
 Хомхой хобдог амитадта,
 Хара амяа хараашадта
 Хани нүхэр угаа холо!

ШОНО ДАРГЫН ШООДБОРИ ААША

Үнихэнэй дүлгээн байһан
 Үндэр хадын ажахыда
 Шэнэдхэн хубилгаха хуули
 Шэнхинэмэ дорьбоо татаба ха.
 Ажахын хүгжэлтэ түргэдхэхэ,
 Ашаг олзыень ехэдхэхэ,
 Ажал хүдэлмэриие хурдадхаха,
 Алибаа алдуугаа усадхаха,
 Амитаан бүхэнэй эдэбхиие
 Аймшагтай үндэртэ хүргэхэ,
 Залхуу, зайран, тунайша,
 Заршам, журам эбдэдэг
 Хамаг хойрог этэгээдүүдтэй
 Хайра гамгүй тэмсэхэ,
 Хуурмаг мэхэ, эдилгэ,
 Худал, хулгай гэхэнүүдтэй
 Эбсэшэгүй байдал тогтоохо,
 Элирүүлхэ, хэһээхэ,
 Хада хүбшын ангуудай
 Хамаг хэрэг хүтэлэгшэдэй
 Харюусалгыг шангадхаха,
 Хатуу эрилтэ табиха, —
 Одоо иимэ тогтоолой
 Олоной тунхаг болоходо,
 Юрын ан гүрөөлнүүд
 Юумын ехээр баясаба.
 Шэнээ шадалаа элсүүлээд,
 Шэнэ ёһоор ажаллаба.
 Харин хадын ажахын
 Хамаг дарга ноёд

һүүлээ хабшан хултагашаба,
 һүүдэр бэдэрэн бултагашаба.
 Ангуудай дарга Шоно
 Айлгуур ехэ ноён хэн.
 Залинта тогтоолой гарахада,
 Залд гэн, зүрхөө тэбэрижэ,
 Номгорхысо номгорон,
 Нойроо, хоолоо мартаба.
 Ухаан бодолоо элсүүлэн,
 Ушар байдалаа шэбшэбэ:
 «Зай, энэ тогтоолнай
 Залхуутайхан юм байна,
 Урдань ажал хэрэгээ
 Унжыжа нүхэндөө хэбтээд
 Ударидааг ёһомнай
 Узуураараа халаба.
 Ахир шаара шабхарууда
 Аргагүй эрхэ үгтэбэ.
 Харшалуулһан, тамалуулһан
 Хамагаа хуу ханажа,
 Хойшонь, дээшэнь дуулгажа,
 Хоро үһөөгөө нэхэхэнь...
 «Хамтын зөөри — минии», — гээд,
 Хамаагүйгөөр абадагни
 Одоо мүнөө болигдоо,
 Орогүйгөөр ошолдоо.
 Хулгай, худал, эдилгэ —
 Хуулиин ёһоор хоригдоо...
 Үрэгүй энэ ажалһаа
 Үтэр түргэн гарахам...» — гээд,
 Өөдэнь ута мэдүүлгэ
 Өөрөө бэшээд ябуулба.

Үбгэн наһан ерээ гэбэ,
 Үбшэ хабшан диилээ гэбэ.
 Ударидаха эршэм халаа гэбэ,
 Урданайм эрдэм дууһаа гэбэ.
 Юрын амитад гайхалдаба,
 Юрьен, шууяа табилдаба:
 «Анханда ноён болохоо
 Амаргүйгөөр тэгүүлһэн аад,
 Арга хургаа бэдэржэ,
 Аһажа өөдөө зүдхэһэн аад,
 Шэнэ хуулиин гарахада,
 Шэнээр хэрэгээ хүтэлхэгүй —
 Шэгээ гэнтэ хубилган,
 Шэбэр руу юундэ хулжабаб?
 Харюусалгаһаа тэрьедэһэн
 Хамаг шалтагынь элирүүлхэ,
 Хэжэ байһан ажалынь
 Хэмгүй шангаар шалгаха!» —
 Гэһэн тогтоол суглаан дээр
 Гэнэгүй зүбөөр гаргаба.
 Үндэр Шоно ноёной
 Үнэн шарай элирбэ.
 Харюусалгата үүргээ нэмээхэн
 Хаяхаа ханаһаниинь мэдэгдэбэ:
 Олон жэлдэ Шоно дарга
 Ойн ажахые хүтэлхэдөө,
 Үргэн ниитын зөөриие
 Үбэршэлэн абадаг,
 Үридэг, дүтынхидтөө үгэдэг
 Үзэлэнгүй ноён байшаба.
 Хойрог зан гаргадаг
 Хоёр нюурын элирбэ,

Эдилгэ ехээр абадагынь,
Эдилгэ дээшэнь үгэдэгынь,
Мэхэ гохо гаргадагынь
Мэдэгдэн, сүүдээр хэнээгдэбэ.

Ойн ажахыда болоһондол
Одоо иимэ үзэмжэгүй байдал
Үйлэдбэри, хамтын ажахыда
Үзэгдэдэг болонхой.
Эгээлэй үнэн ажалшад,
Энэ басниим уншагшад,
Харата, хорото этэгээдүүдэй
Хара хэрэг элирүүлжэ,
Хубисхалта шэнэ ёһоор
Хурса шүүмжэлэл дэлгэрүүлэгты!

УУШХАН

Нэгэ холын нютагта
(Нэрлээдш эндэ яалай даа)
Харуу хэнтэг һамгатай
Хамбышан байгаа һэн ха даа.
Олон хоногоор тэрэмнай
Ото аянда ябахадаа,
Гэртээ үлэһэн эхээ
Гэргэнтэйгээ орхидог һэн.
Хамбышамнай һамганайнгаа
Харуу хяһуурын мэдэнэ лэ.
Яагаа һаа, хайрата эжыгээ
Ядаралда оруулхагүйе бодоно лэ.
«Эжыдэм бараг һайн хоол

Эдюулхэ гэргэн бэшэ», — гээд,
Аянда ябадаг Хамбышан
Аятай арга һанаһан гээ. —
Һамган, биш ябахам даа,
Һайн байгыш даа, хатамни!
Эндээ минии үгэдэ
Эдээ хоол бэлдэхэдээ,
Уушха шаналсаад, эжын
Урда табижа байгаарай, —
Гэжэ захяад Хамбышан
Гэртэһээ дорюун гараа һэн.
Харуу һамгатай Хамбышан
Хариһаа бусажа ерэбэ ха.
Хайшаа байгаа юм ааб гээд,
Хайрата эжыгээ хараба ха.
Арга мэхэ һанаашань
Алдуугүй зүб болоо лэ.
Эжынь бүри таргалһан
Энхэ элүүр байгаа лэ.
Хүнгэн уушхан тогоон соо
Хөөрэн, хөөрэн бусалхадаа,
Хамаг шүлэнэй тоһые
Халман бээдээ шэнгээдэг лэ.

Басниин удха тобшололы
Балбаад, жажалаад яахамнайб.
Харуу һамгатай хүнүүдтэ
Хандахамни: Энэ
Хамбышан шэнгээр
Элдэб мэхэ бү гаргыт,
Һамгаяа альган жэнгээр
Һайсахан һургадаг байгыт!

ХОЁР ХУЛГАНААН

Хото хүдөөгэй
 Хоёр Хулганаан нэгэтэ уулзаад,
 Хөөрэлдэжэ, танил нүхэд болобо.
 Хүдөөгэй Хулганаан
 Хүхюухэн зантай даа,
 Хотынгоо Хулганаае:
 «Хонон, үнжэн
 Манайдаа айлшала!» — гэжэ
 Маһаганан уриба.
 Удаан хүлээлгэнгүй
 Уулзааша хани нүхэрын
 Хүдөө нютагта
 Хүрэжэ ерэбэ.
 Танил Хулганааниинь
 Таряанай талмайн хажууда,
 Талын сүлөөтэй уужамда
 Таатайгаар малгаһан нүхэндөө
 Тала нүхэрөө угтаба.
 Үнэн сэхээр ажаллажа,
 Үдэр һүнигүй суглуулһан
 Хоолсо таряа ногоогоор
 Хотынгоо айлшаниие хүндэлбэ.
 Айлшан эдеэнь голожо,
 Ама хүрөөд лэ орхибо.
 Харин булагайнь уһые
 Хабархан байжа ууба ха.
 Хононшьегүйгөөр Хулганаан
 Хотоёо түргэхэн бусаба.
 «Айлшалжа намдаа ерээрэй!» — гээд,

Анда нүхэрөө уриба.
 Хүдөөгэй Хулганаан удангүй
 Хото хүрэжэ ерэбэ.
 Ханиингаа гэр доро малтагдаһан
 Ханхагар нүхэндэ оробо.
 Аргагүй баян Хулганаан
 Амбаарта дахуулан абаашаба.
 Үгы юумэн тэндэнь
 Үгы — мяхан, загаһан,
 Элдэб шараһан, шанаһан
 Эдээнэй элбэг гээшэ!
 Гэдэһэтэй мяха эдихэ
 Гэжэ байтарнь гэнтэ
 Амбаарай үүдэн нээгдэжэ,
 Алхалан эзэниинь оробо.
 Хоёр Хулганаан ухаа алдан,
 Хоргодон оробо нүхэ руу.
 Эзэнэй гарахада Хулганаанууд
 Эдихэ гэбэ хурууд.
 Амбаарай үүдэн нээгдээд,
 Абгайхан орожо ерэбэ.
 Айһан хоёр Хулганаан
 Амхагар нүхэ руу оробо.
 Айлшан Хулганаан хэлэбэ:
 «Ай даа, үхэшэн алдабаб,
 Аюулда орошоно аа гүб гэжэ
 Айжа, шэшэржэ байжа
 Хулгайгаар эдеэлхэ гээшэ
 Хубидам таагүй байна лэ.
 Амгалан тайбан хүдөөдэ
 Ажаһуугаашам дээрэ лэ!»

АМИТАНАЙ АМИ ТАҢАЛАГШАД

Ой хүбшэдэ, талада
 Олон амитадые хюдаһан,
 Хотон айл бүхэнэй
 Хони малые бажууһан
 Хүйхэр хүхэ Шоно
 Хүдөө хээрэ нэгэтэ
 Харата, хорото мэхээрээ
 Хараһан лэ ан арьяатадые,
 нэрбээтэн болон жэгүүртэниие
 нэнгэргүйгөөр хохидулдаг
 Шара Үнэгэнтэй уулзаад,
 Шашалдажа ороо нэн ха. —
 Зандаа хэбэртэйш, Үнэгэхэн...
 Зангаа хубилаагүй юм бээш?
 Ута хэлэншни, ухааншни
 Урданайхидаал хурса бээ?
 — Зандаа даа, — гэжэ Үнэгэн
 Забдагүй дохисогоон харюусаад:
 — Харин шиниимни шүдэн
 Хатуу, хурса зандаа гү? —
 Гэжэ алярхуу Үнэгэн
 Гэдэргэдэн һурабал даа.
 — Шүдэн яаха нэм! Үнэгэхэн,
 Шүүһэ, шуһан, мяхан
 Шүдэнэй эм болоно бшуу...
 һанаагаа зобохо юумэмни —
 һаянай унтахаа болишонхойб:
 Халтал һажан гэхэдээ,
 ... Харада даруулжа зобоноб, — гээд,

Шоно хайрлуулха гэхэндэл,
 Шонтойходожо эбһээлбэ.
 — Бишье баһа эшээндээ
 Биратай унтаж шаданагүйб.
 Зүһэн бүриин эрэмдэгүүд
 Зүүдэндэм орожо, тамална, —
 Гэжэ Үнэгэнэй хэлэхэдэ,
 Гэнтэ газар дороһоо
 Гэмнэһэн абьяан дулдаба:
 «Нүгэлтэй гээшэт! Таанад
 Нүгэлөө нюдөөрөө үзэхэт!
 Унтагүй һалир-һалирһаар
 Удангүй шолмосууд болохот!»
 Шуналта хараал дуулаад,
 Шуһаша хоёр оборготошобо.
 нэгээ орожо ядажа,
 нэжэрбэ удаан тархия.
 — Хэн, юун гээшэб энэмнай?
 Хэһээхэ байна золигые!
 — Тарбаган лэ даа... Нүхэндөө
 Таршалжа хэбтээл ааб даа...
 Үбһэн хоолтой, уһа уудаггүй
 Үнэхөөр сэмээн амитан.
 — «Нүгэлтэн!» гэжэ зэмэлнэл!
 Нүхынь малтажа, бария!
 — Олохогүйш тэрэниие, орхи,
 Олон нүхэтэй яндуул юм...
 Теэдшье «нүгэлтэйт» гэжэ
 Тэрэ зүйтэй хараабал даа...
 Зүбшөөхөөршье болонол даа.
 Зүгөөр хараалынь муу ёртой!..

Хүнэй ами таһалһан
Хүдхэ зэрлиг алууршадые
Хэһээжэ, тэнгэри бурхаднай
Хэбтэхынь, унтахынь болуулдаг.
Харата, гүрэтэ нүгэлтэн
Харада даруулан зобоһоор
Сэдьхэлэй үбшэндэ нэрбэгдэн,
Сэхэ хуурсагта ородог.

АНГУУДАЙ ХААНИИЕ ҺУНГАЛГА

Ангуудай ехэ уласта
Ахалагша агуу хаанаа
һунгаха болоһон тухай
һураг суу тараба ха.
Аяар арбаад арьяатад
Хүндэ ямбата хаан болохо
Хүсэл һаналаа мэдүүлээ һэн.
Аглаг хүбшэдэ, талада
Аймшагтай идхалга үнгэржэ,
Хуулита һунгалтын үдэр
Хурданаар хүрэжэ ерээ һэн.
Ордоһото хүгжэм доро
Олон түмэн һунгагшад
Амитан бүхэнөө хайрлаха
Агуу хаанаа һунгаа һэн.
Аша габьяа гаргажа,
Алдаршажа түрүүлһэн
Ямар суута арьяатан

Ялас гэмэ хаан болооб
Гэжэ олон ан амитад
Гэнэгүй удаан хүлээбэ.
Эрезэн гүрөөһэн гээ һаа,
Эрид бургай зантай.
Арсалан хаан болоо гү, —
Айхаар түргэн сулалтай.
Баабгай арайш таарахагүй,
Балбайжа муухай залхуу.
Һармагшан, нээрээ, ямар хаб,
Һамган зантай, һээхэлзүүр.
Шоно үлэмжэ шунахай,
Шоодбори золиг гэгдэдэг.
Үнэгэн харата мэхэтэй,
Үргэхэ һанаан байгаагүй.
Хандагай абари муутай,
Хара амяа харааша.
Тэрзэгэр бодон гахай

Тэнгэри өөдэ харадаггүй.
Туулай, доргон, хэрмэншүү
Тулуюр жэжэ амитадые
Ямар амитад хаан болгоод,
Яһаа ябтайха болоно бэ!
Хамагай дуугаар Бугые
Хаанаар һунгаа бэлэй лэ.
Харахада, Бугамнай
Хаһатай адар бээтэй,
Дарагар арагар эбэртэй,
Даруу номгон зантай,
Уласаа урма баяртай
Ударидажа эхилбэ.
Арсалан, эрезэн гүрөөһэн
Агсамнажа хүндэрнэ,
Хара Баабгай ехээрхүү
Хаанай үгэ дууланагүй.
Хоро һанаһан Шоно
Холуур тойрон гарана.
Харин Үнэгэн, һармагшан
Хажууханһаань һаланагүй,

Альбан жэльбэн зангаараа
Амар заяа үзүүлнэгүй.
Удаанш болонгүй Бугын
Ударидаһан хаан улас
Һарнин доройтожо захалба,
Һалаха туйлдаа хүрэбэ.
Юун дээрэһээ уласнай
Юрэндэггүйгөөр муудааб гээд,
Амитад бэе бээдээ
Асуудал табин гомдоо лэ.
Абарга ехэ хүсэтэй,
Арюун шэмэг эбэртэй,
Урин, номгон Бугада
Ухаан дутана гэлсэжэ,
Хамаг арьяатад эблэжэ,
Хаан шэрээһэнь намнаба.

Дарга ноён болохоо
Даншье ехээр горьдогшод
Эгээл энэ бугадал
Элэг наадан бологшол.

БАРТАХИИН НУРГААЛ

Хүбшын нэгэ ажахыда
Хүтэлбэрилэгшые хунгаха
Харюусалга ехэтэй
Хамтын суглаан болоо нэн.
Ан амитад шууялдаа,
Амаргүйгөөр бабаралдаа:
«Хүбшэ ойнгоо захирагшаар
Хүндэтэй, шадал шэнээтэй,
Эдэбхи үүсхэл ехэтэй,
Эгээл найн мэргэжэлтэй,
Заршам, журам найтай
Залуу нэгээ табия!»
Дээдэ тушаал зэргэдэ
Дэбжүүлэгшэдэй дундаһаа
Аһан бэрхыень хунгахаа
Ангууд дуугаа үгэбэл даа.
Баранай этигэлдэ хүртэжэ,
Баабгайн хүбүүн шэлэгдэбэ.
«Ажал хэрэгээ хүтэлхэ
Арга заһажа үгэһүү, — гээд,
Адар Бартахи баабайнь
Айдар хүбүүгээ нургаба.
— Хүбшынгөө ехэ ажахые
Хүгжөөгөөдшые байхадаа,
Ябаһан, ошоһон газартаа
Ядаралаа тоолоорой,
Хүшэр хүндэ байна гээд,
Хүрэнһөөр хэлэжэ ороорой.
Хэмгүй ехэ бэрхэшээл
Хэрэг ажалдам ушарна гээд,

Дайралдаһан лэ даргадаа
Дабтан-дабтан гомдоорой.
Тужынгаа түбэй сониндо
Туйган байдалаа бэшээрэй.
Аман, зураг дамжуулгануудта
Ахирбди гэжэл бабараарай.
Ехэ ударидагшадай
Ерээд харан гэхэдэ,
Даажа байһан ажахынш
Дабшалтатай байхадань,
Одоол гайхажа гэлыхэл,
Ой соо жэшээ болгохол.
«Энэмни юунш бэшэ лэ,
Эрхим туйлалта урдмни!» —
Гэжэ сайднарта хэлээрэй,
Гэгээн зорилгоо дэлгээрэй.
Одоол тиихэдээ, хүбүүмни,
Олоной оройдо гарахаш!»
Баабгайнгаа сэсэн ухаагаар
Баахалдайн хүбүүн ажаллаа нэн.
Бартахиин дүй дүршэл
Баггүй туһатай байгаа нэн.

Хүдөө хотын дарганар
Хүшэр хүндэ байдалаа
Хүрэ хүрэнһөөр дурдадаг,
Тээд бэрхэшээлһээ айжа,
Тэдэнэр ударидахы шэрээһнэ
Тиимэ бэлэхэнээр арсадаггүй.

ШЭНЭ ХУУЛИ

Ан арьяатанай эзэн хаан
Агуухэ Арсалан
Албатан олоноо хүрдөөжэ,
Алан алдажа байһанаа,
Хатуу шэрүүн дарлалтаар
Хашажа, хабшажа байһанаа,
Оюун ухаагаараа ойлгожо,
Ондoo болохоо һанаа нэн.
Амин хайра амитадай
Анханайнь заншал хүндэлжэ,
Табисуурайнгаа ёһоор
Тайбан һуухыень бодожо,
Шэглэлээ эрид хубилгаһан
Шэнэ хуули гаргаа нэн.
Шэггүй үнинэй хүлээһэн
Шэнэдхэн байгуулга эхилжэ,
Хатуу шэрүүн захиргаан
Хараа байса зөөлэржэ,
Ан амитад барандаа
Аймшагтай ехээр баясан,
Ашата эрхэдэ хүртэжэ,
Амгалан тайбанаар амилба.
Балай удаанш болонгүй
Байдал эрид хубилба.
Найн шэнэ хуулиие
Һамбаашалашад олошорбо:
Эрөөн Гүрөөһэн — хүсэтэн
Эзэрхэг ааша гаргажа,
Хулһата ехэ дайдые

Хубидаа үмсэлөөд абашаба.
Бартахи юундэ гээгдэхэ нэм —
Бартаа хүбшэдөө гудамбаарба.
Хотон айлнуудта добтолжо,
Хони малыень хюдана.
Шоно, Үнэгэн мэтэшүүл
Шонтойлдожо мүн баһа
Үлүү булуу юумэндэ
Үлөөбхижэ мэдэнэ,
Хоб хошо тараажа,
Хорото хэрүүл үүсхэнэ.
Эдэнэй мундуу аашаһаа
Эгээлэй амитад зобоно,
Эмхи гуримгүй ябадалһаа
Эбдэрэл хандарал болоно.
Хуулиин һуладаһан дээрэнэ
Хулгай, дээрмэ олошорно.
Ан арьяатад бэе бээе
Алажа, мяхалжа ороно.
Зарга бариха гэхэдэнь,
Захиргаанайнь шэрээдэ
Шунахай тэдэл дарганар
Шуухиралдажа һуубад лэ.
Ой модонойнь баялиг
Ондoo тээшэнь үгтэнхэй,
Уһалууриинь газарые
Удамаршад эзэлэнхэй.
Эдихэ хоолгүй болоһон
Эгээлэй жэжэ амитад

Аргаа ядаад байхадаа,
Арсалан хаандаа хандаба.
— Табисуурайтнай үндэнхөөр
Танда эрхэ үгтэнхэй.
Тэрэ демократи гэдэгээ
Тэсэмгэйгээр эдлэгты! —

Гэжэ агуу эзэн хаан
Гэмгүй гоёор харюусаа нэн.

Ойн амитадай демократи
Одоо хүнүүдтэ ерэнхэй лэ.

НҮРХЭЙТЭН ПОРШООНХО

Тобир ехэ гахайн
Тон эрхэ Поршоонхо
Эдеэнэй найниие эднээр
Эжэл соогоо илгаржа,
Бэшэ олон торойнуудһаа
Бэеэр томонь болоо нэн.
Томо хадаа бэшэндээ
Тоолгохом гэжэ бодобо.
Адар хадаа бэшэнээ
Айлгахам гэжэ ханаба.
Торой манай Поршоонхо
Тоомоо ехээр таһаржа,
Түхэреэн эреэн нюдээ
Түхэлгүйгөөр эрыюулбэ.
Ноёо шүдөө ирзайлган,
Норигоод ябадаг болобо.
Улиһан, гангинаһан шэнгээр
Уншарагтайгаар гиинана.
Томо мантан Поршоонхые
Тоохо Торой байбагүй.
Аашата тэрэ амитанһаа
Айха гахай олдобогүй.

Агсамнаһан Поршоонхо
Аха дүүнэртээ гомдобо,
Нүрхэйтэжэ бүдүүрхээд,
Нүрэг гахайдаа голхорбо.
«Таанадтай — таанадгүй!» — гээд,
Таһаржа нүрэгһөө ябашаба.
Тамир ехэтэй Поршоонхо
Тала дайдаар зайна лэ.
Бэлшэжэ ябаһан хурьгадта
Бээрхэн, хүлзэн дүтэлнэ.
Тэдэн ууртай Торойһоо
Тэрьедэжэ холодоно.
«Айлгабаб!» — гэжэ Поршоонхо
Аймшагтай ехээр баярлана.
Хурьгадые эрыюулжэ,
Хумхааран, хүхин наадана.
Нэгэтэ нүрэг хонидтой
Нэгэдээд Торойн ябахада,
Ута унжагар шоно
Ухаа мэдээгүй добтолбо.
Дүрд гэлдээд, хонид
Дүрбэн тээшээ гүйлдэбэ,

Тарган Поршоонхо гансаараа
Талын дунда үлэшэбэ.
Олзо бэдэрһэн шонодо
Одоол гоё юм ааб даа:
Шахамал монсогор Поршоонхые
Шашхатар тэндэн баряа нэн.
Гангинаха, гиинаха абяагаар
Гахайн нүрэг бии болоод,
Унжагар шонын аманһаа
Угайнгаа нэгые абараа нэн.
Амияа абаруулһан Поршоонхо
Аятай номгон болошонхой.
Нүрэг түрэл гахайнуудтаа
Нүгэдэн дохин хэлэбэл даа:
«Ашата аба эжымни,
Алдуутай ябаһым хүлисэгты!
Хүндэтэ аха дүүнэрни,

Хүхээд ябаһым уушалагты!
Дэмы газарта агсамнажа,
Дээрэлхээшэм буруу лэ.
Нүрэг таанадтаа ехээрхэн,
Нүрхэйтээшэм үлүү лэ.
Муу зангаа орхижо,
Найн болохоо оролдохоб.
Түрэл нүрэг соохоноо
Түрүү Торой ябахаб!»

Эрхэ ябаһан Поршоонхо
Бэрхэ болохом гэбэл даа.
Ульгэрэй энэ нургаалые,
Үхибүүд, ханажа ябаарайгты.
Ухаа ороһон Торойһоо
Ульгэр жэшээ абаарайгты.

АРХИНАА ГАРАНАН ДАРГА

Наһаараа архи уугаагүй
Найдамтай зохид хүнүүдые
Байгаал юм ааб даа гэн
Балай тоодоггүй заншал бии —
Архи ууха ёһотой нэн гү,
Ажал хэхэ зэргэтэй ха юм.
Харин уһан архиншанай
Хаяад архяа хаянай:
— Гарааб архиһаа... — гэжэ
Гараа дэлгээн байгаа хаа,
Баран бидэ тэрээндэн

Баггүй ехээр баярлан,
Агуухэ илалтаарнь
Амаршалжа ородогбди.
Баатаршалга габьяа гэн,
Баранай дээдэ тээ табидагбди.
Эгээл иимэ юумэн тухай
Эндэ хөөрэхэ ханаатайб.
Хүдөө манай нютагта
Хүдэлмэридэ ябаһан,
Үни удаан жэлнүүдтэ
Үндэр тушаал эзэлһэн

Нэгэ Дарга байханаа
 Нэтэрүү ехээр архидаад,
 Ажалнаашье хүнтэрөөд,
 Алдар нэрээш бузарлаад,
 Арбаад жэлдэ тэрэмнай
 Адаг доройд боложо,
 Шорой тооһондо зууралдан,
 Шоодбори хүн ябаа һэн.
 Архинша тэрэ Даргамнай
 Артелиин контородо орожо:
 — Хүрөө, — гэжэ хэлэбэл даа, —
 Хүн хаямбиб, болёоб.
 Өөртэм заагдаһан цистернэ
 Үлүү гаратарнь уугааб.
 — Яагаа һайн юм! — Түрүүлэгшэ
 Яһала ехээр урмашаба. —
 Хүдэлмэри хэхэ хүн
 Хүдөөдэмнай хэрэгтэйл.
 — Бэрхэш, нүхэр! Мэдээл һэм! —
 Бригадиршье олзуурхаба. —
 Шинии энэ шиидхэбэри
 Шэн зоригтоной жэшээ мүн.
 — Баатар, баатар байнаш! — гэн,
 Баһа нэгэн тэндэһээ

Архьяа хаяһан Даргые
 Альган дээрээ үргэбэ.
 — Хүнгэн зохид тушаалда
 Хүдэлмэрилүүлхэбди шамайе.
 Бее гамнаха зэргэтэйш,
 Бригададам ерээрэй.
 — Юун бригадада гэнэбши?
 Юрэдөө, сэхынь хэлэхэдэ,
 Үнэхөөр габьяа гаргаһан хүн
 Үндэр тушаал эзэлэг лэ.
 — Тон зүб. Энэ нүхэрнай
 Тосхон айлнууд сооһоомнай
 Архитай тэмсэхэ тогтоолой
 Анха гараһанай һүүлээр
 Уухаа болиһон хүн гээшэ —
 Үдха ехэтэй зүйл ха юм.
 Арад зоной дунда
 Амиды жэшээ боложо,
 Ажал хэншьегүйгөөр
 Абаад салин байг лэ даа.
 Түгэсхэлдэ юун гэжэ
 Түүрээлтэйб, нүхэд уншагшад?
 Анханайл уудаггүй хүндэ би
 Айхабтар ехээр этигэгшэб.

ШАНДАГАН ТУУЛАЙ ХОЁР

Боролжын оёороор бүмбэрдэг
 Борохон үнгэтэй Шандаган
 Тужын шүргын хажууда
 Туулайтай нэгэтэ уулзаба ха.
 — Амар сайн, хүршэ! Тантай би
 Анха түрүүнээ золгобоб, —
 Гэжэ Шандаган ербэһэндээ
 Гэнэгүй номгоноор дуугарба.
 — Мэндэ! Намайе ши, хүршэ,
 Мэдэхэгүй, танихагүй юм аалши?
 — Харалсаа, танилсаа бэшэхэн аад,
 Хаанаһаа таниие мэдэхэбиб даа...
 Шэг шараймнай адли хада,
 Шиидэжэ мүнөө мэндэшэлбэб.
 — Харин би шамайе холоһоо
 Харадаг һэм даа, урда тээн...
 — Хаана намайе хараабта,
 Халта дуулгажа хайрлыт, —
 Гэжэ эшэмхэй Шандаган
 Гэнтэ зоригжон һонирхобо.
 — Түмэр хашаанайм хажуугаар
 Түргөөр бүмбэрэн гарахаш,
 Хүршэ оршодог Шандаган гээд
 Хүрэхөөр танижа абаа һэм.
 Эндэ манда таригдадаг
 Элбэг дэлбэг морхообто
 Хүртэдэг хөөрхы хаям гээд
 Хүсэд мэдэдэг болоо һэм.
 Харин намайе танижа аба:

Хада уулаhaа бууһан
 Тужада түмэр шүргэтэй
 Туулай гээшэб! — гэжэ
 «haа-haа», «һүү-һүү» — энеэсэгээн,
 һабараа Шандаганда һарбайба.
 — Хаанаһаа иимэ шүргэдэ
 Хаагдаа юмта, һонин байна?
 — Анха урда сагта,
 Аглаг нэмжээ хүбшэдэ
 Таанадтай нэгэл угсаатан
 Тайбан һуудаг бэлэйбди.
 Марьяжан үдэжэ байтарнай
 Маниие таанадһаа таһалжа,
 Асари шүргэ хашаан соо
 Амяарымнай байлгаа бшуу.
 — Анханай нэгэ угай
 Аха дүүнэр гээшэ гүбди?
 — Тиимэ даа! Аха дүүнэрбди!
 Тииргэмнайш нэгэн байһан юм,
 Шэхэмнайш адли ута лэ,
 Шэртэхэ нюдэмнайш бэлтэгэр,
 һүүлээ харыш — оодон лэ,
 һүүдэрээ харыш — адли лэ!
 — Төөрижэ ябаһаар битнай
 Түрэлөө олобоб! — гэжэ
 Шандаган ехэтэ баясан,
 Шашхаха тооной дуугарба.
 Одоо Туулай Шандагаяа
 Огородтоо урижа оруулаад,
 Хүбхэгэр ехэ морхообоор
 Хүндэлхысэ хүндэлбэ.
 Уг нэгэн байһандаа

Урмашаһан хоёр
 Хүхюун дуугаа дуулаба,
 Хүнгөөр хатар наадаба.

Нэгэ уһан ундатай,
 Нэгэ шуһан бээтэй,
 Молор нэгэл дайдатай
 Монгол, хальмаг, буряадууд
 Түби дэлхэй дээрэ
 Түрэлһөө түрэл боложо,
 Татаа һаа, таһаршагүй,
 Матаа һаа, хухаршагүй,
 Эбтэй, баян, жаргалтай,
 Энхэ найрамдан һуунамди!

САР ТЭРГЭ ХОЁР

Хүсэтэ Сар хашалгүй
 Хүндэ ашаа зүдхэнэ.
 Харин Тэргын мөөрэнүүдэй
 Хахинаха гээшэнь аягүй.

Хүнүүд сүлөөгүй ажалтай,
 Хүлһөө гарган хүдэлдэг.
 Анханай залхуу зариман
 Ажалһаа хулжахаа һанажа,
 Үбдөөбди гээд, худалаар
 Үйлын шангаар ёолодог.
 Тэргын мөөрын хахинаанда
 Тэдэнэй ёолон адлил ха.

НАНААН

Бүрбэгэрхэн борбилоошье
Бүргэд гүүлэхээ нанадаг.
Нохойшолуулжа ябаашадшье
Ноён болохоо тэгүүлдэг.

ХОМХОЙ

Эдихэл гэжэ түрэнхэн хүн
Энэ наһандаа садаха гү?
Хомхой хорхой залгийн хүн
Хойто наһандааш садахагүй.

ШАШАГ

Хэлээ амандаа хэдэггүй хүн
Хэн болоноб? Шашаг гэе.
Шаазгай шэнгээр зай забһаргүй
Шаханадаг амитан хашартай.

БАРАС ХҮН ХОЁР

Эреэн Барас Хүн хоёр
Эбсээд, аянда ябатараа
Хэмнай хүсэтэйб гэжэ
Хэмгүй ехээр арсалдаа нэн.
Хоюулаа тэдэ яба ябаһаар
Хотын захада хүрөө нэн.
Хүн Барасаа дахуулаад,
Хүшөөгэй дэргэдэ абаашаба.
Барасай арһа хэдэрһэн
Баатарта бодхоогдоһон хүшөө лэ:
Барасые дээрэ үргөөд,
Бахалуурдажа байба лэ.
— Хүн бэшэ Барас
Хүрэг хүшөө бүтээгээ наа,
Хүниие бажуужа байһан
Хүсэтэ Барасые харуулха нэн», —
Гэжэ хэлээд, Барас
Гэдэргээш харангүй ябашаба.

ХОРОО БУСАЛХАН ШОНО

Түрэхын муу зантай аад,
Түбхэн хүндэ атаархадаг,
Зондо тоогдожо ядахадаа,
Зосоогоо тэдэндэ муу ханадаг
Өөдэгүй амитад, ойлгыта,
Өөхэдыгөөл зэмэлыта.

Хагдалжа ябаһан хонин дээр
Хара Турлааг һуугаа һэн ха.
Тэрэниие хараһан Шоно
Тэнсэлгүй хороо бусалаа һэн:
«Хэрбээ минии иигээ һаа,
Хүнүүд ехээр шууяха һэн,
Булта шиидам бариха һэн,
Буу шуу табиха һэн...
Харата гүрэтэ Турлаагта
Халташ муу һананагүйл.
Хонишод гээшэ анханай
Хоёр нюуртай зон байн даа...»

ЭЛИДХЭЛШЭ

Хаһатай бэетэй,
Хазаар һахалтай,
Уһан хэлэтэй —
Удха багатай.

ГАХАЙ

Шабар шабхада зууралдаад,
Шальпииж ябаашад тухай:
Гахай — хэзээш гахай,
Гахай шэнги хүн муухай.

ТАРЯАШАН МОГОЙ ХОЁР

Таряашанай хүбүүн нээрээ
Талаангүй хөөрхы байба:
Хээрэ эсэгэтээ гараһан аад,
Хэнтэг Могойдо хадхуулба.
Таряашан ехээр сухалдаад,
Тарбагай хүхээ барижа,
Үһөөгөө абаха ханаатай
Үйлэтэ Могойе бэдэрбэ.
Хэбтэһэн нүхыень оложо,
Хэһээхэ гэжэ отоо һэн.
Удаан хүлээлгэһэн Могойн
Унжыһаар гаража ерэхэдэ,
Дабтамал хурса хүхээ
Далайжа далайжа сабшахадаа,
Могойн нүхэнэй амһартахи
Монсогор томо шулуу
Түгдэлхэһөө бэшэ
Түбэг Могойдо татабагүй...
Таряашан ехээр халаглажа,
Тархяа шаажа мэдээ һэн.
Үһөөтэ Могойн нүхые
Үшөө нэтэрүүгээр һахяа һэн.

Альбан мэхэтэ Могой
 Алуулхаяа гараха хэн гү даа...
 Аргаа барагдаһан Таряашан
 Аалиханаар номгороо хэн ха.
 — Эбтэй ороё! — гээд, тэрэ
 Эреэн Могойн нүхэ руу
 Эбгээл хүсэн хашхарбал даа.
 — Үгы! — гэжэ Могой
 Үнэн сэхээ хэлээ хэн. —
 Хүбүүгээ хараха бүхэндөө
 Хүрэнхөөр намайе ханажа,
 Хүйтэрүүлхэлши зүрхээ.
 Шинии хэлтэлхэн шулуу
 Шэртэн гэхэдээ, шамда
 Шэрүүлхэхэ дурам хүрэхэ лэ...

Үнинэй дайсад боложо,
 Үнөө нэхэлсэдэг хүнүүдэй
 Эльгэ зүрхөөрөө тэбшэжэ,
 Эблэрхэнь нээрээ бэрхэтэй.

ХҮШӨӨ

Бээ магтуулхаа ханадаг,
 Бээ өөрөө магтадаг
 Даншье тусгаар амитад
 Дайралданал даа үшөөл.
 Тэдэнэр хэд болоноб?
 Тэмдэг, шэнжынь олоноб.
 Тамираарнь, үгэ дуугаарнь
 Тания: амиды хүшөөл.

ХУЛГАНААНУУД

Юрын заахан хүнүүд
 Юртэмсын ехэшүүлдэ туһалдаг.
 Энэ хэлээшээ баримталан,
 Эгээлэй басни зохёобоб.

Ангуушадай үлгэһэн гүльмэдэ
 Арсалан хүрмэлдэшоо хэн ха.
 «Алдар суута эзэн хаамнай
 Аюулда оробол!» — гэлдэжэ,
 Хори-гушан хулганаанууд
 Холо ойроһоо хамтараад,
 Утаһан гүльмье химэлжэ,
 Удар-таһар татаад,
 Арюун сагаан сэдхэлхээ
 Ашата хаанаа сүлөөлбэ.
 Аймшагтай ехээр баярлаһан
 Арсалан иигэжэ айлдаба:
 «Анханда би таанадые
 Анжардаггүй ябаһанби.
 Энэ хадаа эзэнэй
 Эндүү, алдуу болоно.
 Хамаг жэжэ амитад
 Хан уласыем тулгална,
 Мүнхэдөө тулга байха гээд
 Мүнөө эндэ ойлгобоб».

ХОНЖООШОН

Олзын хэрэгийг магтанабди,
Одоол хабархан дабтанабди.
Олоной дунда зарлагданги
Ондоо нэрыень мартанабди.
Ондоо нэрэнь — хонжоошон:
Ойлгогты, дэлгүүр ошоошон!

ТҮМЭРШЭ ДАРХАНАЙ НОХОЙ

Анханай залхуу зольбонууд
Ажал гэхэдэ — дүлии лэ.
Эсэтэрээ хурхираад,
Эдээнэй болоходо улыдэг.

Түерөө наяраа гаргасагаан,
Түмэршэ дархан ажаллана.
Хаһатай мантан балтаараа
Халуун түмэр дабтана.
Тээ хажуудань Нохойнь
Тэрзыжэ унтажэ хэбтэнэ.
Хүүеһэн хөөргын шууян дор,
Хүндэ балтын нээрээн дор
Уран дарханай Нохой
Угаа бүхөөр нойрсоно.
Хүдэлмэришье дүүрэжэ,

Хүүеэн дүүеэн замхаба.
Дархан нурамхи ёһоороо
Дары эдеэгээ шанаба.
Хүйхэр амтатай үнэр
Хүүдинсье дүүргэбэ.
Бүтэхэгүй шанга наяраан соо
Бүхөөр унтаһан Нохой
Эдээнэй үнэрөөр нэрээд,
Эрхэлһээр эзэндээ дүтэлбэ.
«Шэхэ дүлиирмэ шанга
Шэрэм түмэрэй нээрээн соо
Хонхойжо, бүхөөр унтаһан аад,
Хон жэн болохотойнь адли
Болоһон эдээнэй үнэрөөр
Бодоһон шолмо...» — гээд,
Түмэршэ дархан Нохойнгоо
Түнтүүхэниие үнэсэбэ.

ЗАГАНАШАН

Ажабайдалдамнай хододоо
Аза талаан мание угтадаггүй:
Урагшагүйдэхэ, урмаа хухарха
Ушарнууд али олон үзэгдэдэг.

Дүй дүршэлтэй нэгэ Заганахан
Дүүрэн губшуур загана олзолдог һэн.
Энэ удаашье гүльмее татаба,
Элбэг олон загана ороол ха...
Татахадань хүндэ, губшуурын одоо
Таһаржа, ударжа болохо янзатай.
Аймшагтай олон заганаатай гүльмее
Аятайханаар татажа гаргаха хэрэгтэй.
Нарилха гээшэнь аргагүй, зүб даа,
Наһаараа заганаһалһан хүн хаям.
Дадхаажэ, губшуураа тата татаһаар
Далайн эрьедэ шэрэжэ гаргаба.
Баян лэ олзо байхань хаш даа...
«Байза, энэмнай юун агша бэлэй?»
Гурбан пүүдэй үхэр шулуун
Губшуур соонь түглыжэ байба!

ОРООНОН БА ТОРИИСО

Мүнэнэн соохи Ороонон дээр
 Мэнэ уһа юулэнэм,
 Дээшээ олон Ториисонууд
 Дэбхэрэлдэнээр гарабал даа.
 Шүрдэгэр хара Ториисонуудыг
 Шүүрдэжэ хаяа бэлэйлби.
 Харин түмпэн соомни
 Харажал байлтай найхан
 Алтан шаргал үнгэтэй,
 Аятай хээрын хангалтай,
 Анхантай мэнтэгэр бээтэй,
 Аймшагтай найн шанартай
 Үндэр ургаса үгэхэ,
 Үрхэн боложо шадаха
 Үрэхэл найта Ороонон
 Үлэжэ, намайгаа урмашуулба...

Эгээл энээнэй удхатай
 Эхэ тоонто нютагтам

Эртэ урдын гарбалтай:
 Энхэрэлтэ бүдүүн зантай,
 Эрхим ажалша алдартай,
 Энхэ амгалан абаритай,
 Сэсэн хурса бодолтой,
 Сэхэ сэбэр ябадалтай
 Хондообо жэнхэни эзэд
 Хотон айлаа үргэдхэн,
 Хоолсото таряагаа ургуулан,
 Хони малаа үсхэжэ,
 Үзэхэлэн соёлоо һалбаруулжа,
 Үри хүүгэдээ хүмүүжүүлжэ,
 Алдар нэрээ нэрлүүлжэ,
 Азатай, жаргалтай һуунал даа!
 Харин нютагаа орхижо,
 Хари газараар тэнэнэн
 «Хара ториисонууд» мүнөө
 Хаа холоһоо уйтайгаар
 Түрэнэн гуламтаа харанал даа,
 Түгэншэлһөөр бусахаа
 һананал даа...

ЯМААН ГҮҮН ХОЁР

Гурбан эшэгэ гаргаһан
 Гулдагар бээтэй Ямаан
 Хүршэ болохо Гүүндээ
 Хүндэржэ, дээрэлхэжэ оробо!
 «Ахир байнаш даа, Гүүн!
 Арай гэжэ түрэхэдөө,
 Гансахан унага гаргажа,
 Гайхуулбаш даа, баарһан!..»
 Гүүн дээгүүр хаража,
 Гүндүү омоогоор харюусаба:

«Минин ганса унаган
 Шинии гурбан эшэгэдһээ
 Алиш талаараа дээрэ лэ,
 Аниргүй болол даа, Ямаан!»

Үргэн олон уншагшад,
 Үйлэдбэрилэгдэнэн эд бараан,
 Үдэр бүрийн эдээ хоол
 Эгээлэй тоогоор бэшэ,
 Эрхим шанараараа сэгнэгдэдэг.

ШОНО АРСАЛАН ХОЁР

Ара нюргандаа хони
 Ашаад ябаһан Шоно
 Аглаг хүбшын захада
 Арсалантай дайралдаба ха.
 — Ай, Шоно найхасаан,
 Амар мэндэ! Хаанаһаабши?
 — Агнуури хээд ябанаб,
 Амархаа нүхэндөө ошохом даа...
 — Агнуури гэнэ гүш даа,
 Альбан мэхэтэй гээшэшни!
 Тонуул хээд ябанам гэжэ
 Тон сэхээ хэлыш! — гээд,
 Шонын үргэлһэн хони
 Шобто татан абашаба.
 — Булай хэрзэгыгээр олзыем
 Буляахадаа яаба гээшэбши?
 — Тоногдоһон зөөри удаан
 Тонуулшанайда тогтодоггүй юм.

Тонуулшаншые баһа өөрөө
Тонулда ородог юм! — гээд,
Арсалан Шонын хониие
Амандаа зуугаад ябашаба.

ГҮЙГӨӨШЭ МОРИН ЭЛЖЭГЭН ХОЁР

Хүндэ тээбэри зүдхэдэг
Хүдэлмэришэ Элжэгэн
Үдэр бүри сүлөөгүй
Үй үргэлжын ажалтай.
Харин гэрэй эзэнэй
Хайрата Гүйгөөшэ Морин
Ургамалай найниие эдижэ,
Уһанай тунгалагые уужа,
Зоной нюдэ баясуулжа,
Зод зоргоороо таршална.
Һагсагар дорюун Гүйгөөшэ
Һарадаа нэгэ урилдаагаад,
Илаһан, түрүүлһэн дээрһэнэ
Ирагуу дуугаар магтуулна.
«Ямар үйлын үреэр
Яндан Элжэгэн түрөөбиб...» —
Гэжэ Гүйгөөшэдэ атаархан,
Гэмэрнэ ходо Элжэгэн.

Хара ажал наһаараа хэһэн
Хатуу яһатан, халуун шуһатан
Үнэн сэхэ сэдхэлтэйл,
Үндэр ехэ габьяатайл.
Ахай ноёдто, баяшулда
Атаархажа, нэрээ хухардаггүйл!

ТЭНЭГҮҮД

Тунгалаг голой уһан соо
Туйлгүй томо шулуун
Хэзээни урда саһаа
Хэбтэжэл хэбтэдэг байгаал даа.
Эрьедэнь ябаһан хоёр Шоно
Энэ шулууе хараад,
Хонин гэжэ һанаад,
Хорхойтоо һэн гэхэ.
«Энэ хони хайшан гээд
Эрье дээрэ гаргалтай?» — гэжэ
Хоёр Шоно нилээд
Хоорондоо зүбшэбэ һэн ха.
«Ши оро!» «Ши оро!» — гэлдэбэ,
Шиидэжэ алииниыншые ядаба.
Шунахай хоёр Шоно
Шунгажа шадахагүй байшаба.
«Урасхал голой уһые
Уужа дууһаһан бэээрээ
Хонийо эдие!» — гэлсээд,
Хоюулаа уужа оробод.
«Тэһэртэрээш уугаа һаа,
Тэрэ голоо барахагүйт!» — гэһэн
Тэнюун шогтой абяан
Тэнгэриһээ дуулдаба...

Хэзээш бүтэхэгүй ажал
Хэжэ тулигшад — тэнэгүүд!

ЭБТЭЙ ШААЗГАЙНУУД

Урда сагта Шаазгайнууд
 Угаа эбгүй байхан гээ.
 Ганса гансаараа амидаржа,
 Гай тодхорто ородог нэн.
 Шуһа, мяха жүрөөдэһэн
 Шунахай хобдог Элеэнүүд
 Шаазгай гэнэн шубууды
 Шашхатар барижа эдидэг нэн.
 «Эбгүй байһанаймнай эндүү
 Эли харагдана...» — гэлдэжэ,
 Шаазгайнууд нэгэтэ сугларжа,
 Шаханахыса шаханалдаад,
 Эбтэй ябаха гэхэн
 Эгээн зүб шиидхэбэри абаа лэ.
 Энээнэй һүүлээр нэгэтэ
 Элеэ нэгэ Шаазгайе

Эрыюулээд, бариха гэбэ ха.
 Эндэ тэндэһэнь Шаазгайнууд
 Айнгүй Элеэдэ добтолжо,
 Алан түлэн алдаба.
 Арай гэжэ Элеэ
 Амиды мэндэ мултараад,
 Саашадаа
 Шаазгайнуудта дүтэлхөө
 Сагаагаараа айдаг болоо нэн.

Хото хүдөөгэй зониие
 Хододоо эбтэй ябыт гээд,
 Онсо сэсэн араднай
 Онһон үгэ зорюулаа:
 «Эбтэй шаазгайнууд
 Элеэе барижа эдихэ».

МОГОЙН ҮНДЭГЭН

Муу амитанда хэдыш хайе хэхэдэ,
 Муу зангаа харуулаад лэ байха.
 Энээнйе жэшээлэн харуулхаа
 Энэ басни таанадтаа бэшээлби.

Үнэхөөр найн зантай Тахяа
 Үндэгөө даража һуугаа нэн...
 Хамаг өөрын үндэгэнтэй

Хаанаһаашьеб бии болоһон
 Нэгэ Могойн Үндэгэн
 Нэгэдэшэһэн байгаа нэн.
 Оло хоноһон хойно
 Одоошье дальбараанууд гараба.
 Тэдэнэйн дунда нэгэ
 Тэнүүл Могойн зулзага
 Дальбараанууды үймүүлжэ,
 Дайлан, хадхан шууюулба.

ҮЛҮҮ ХАРААД...

«Үлүү хараад,
 Булуу химэлбэ».
 Эгээл иимэ ушар
 Эндэ нэгэтэ болоо нэн...
 «Хони ямаад эхирлэжэ,
 Хоёр - гурбаадаар түрэдэг лэ.
 Гайхалтай, Тахямни үдэртөө
 Гансал үндэгэ гаргана.
 Адагынь хоёр үндэгэ
 Абадаг болохо байн», — гэжэ
 Гэрэй эзэн эхэнэр
 Гэмгүй ханаа ханаалаад,

Тахяануудтаа гамгүй ехэ
 Таряа үгэдэг болобол даа.
 Тахяада юум даа, хабархан
 Таряа тоншожол мэдэбэ.
 Удангүй Эзэнэй Тахяанууд
 Угаа ехээр таргалаад,
 Үдэртөө хоёрһоо байха,
 нэгэшье
 Үндэгэлхээе болишоо нэн.

Хомхой хобдогууд иигэжэ
 Хохидолдо ородог юм байна.

ЭЗЭН БА ХУЛГАЙШАД

Эзэнэй найхан сэсэрлигтэ
 Элдэб Шубууд орожо,
 Үдэр һүнигүй зоргоороо
 Үрэ жэмэсыень тоншоно.
 Харата энэ һүйдхэлын
 Харан гэхэдээ, Эзэн
 Уураа хүрэн булхайжа,
 Унтаха хэбтэхээ болёо нэн.
 Удаанш болонгүй Эзэн
 Урьха модондоо зүүжэ,
 Балмад яндан хулгайшады

Барижа, найса хэһээгээ нэн.
 Эзэнэй сэсэрлигтэ одоо
 Элдэб Шубууд добтолногүй.
 Жэмэстэ саадын һэргэжэ,
 Жэгтэй найнаар халбараа нэн.

Хулгай хэхэ гээшэ
 Хуулиин ёһоор хоригдодог.
 Тогтоол - хорюулые эбдэгшэд
 Тон шангаар хэһээгэдэг.

ХОЁР ЭРЭ ТАХЯА

Айхабтар ехээр бееэ магтахда,
Аюултай гэжэ басняараа ойлгуулһуу.

Хатан абгайнар дээрэнхээ
Халбагаа хахаржа уурлаһан
Хоёр найхан Эрэ Тахяа
Хоорондоо ехэ дай хэбэ ха.
Тэмсэл удангүй дүүрэжэ,
Тэдэнэй нэгэн диилдээ һэн.
Дайша мэргэн Эрэ Тахяа
Дангинарайнгаа үмэнэ
Агуу илалтаа зүүхэйлжэ,
Амаргүйгөөр һагсаганаба.
Үшөө ехээр хүхижэ,
Үндэр модон дээр гараад,
Далъя арбагануулан байжа
Дархан солоёо магтаба.
Эли газарта гарашоод,
Эрэ тахяагай донгодохые
Хараани холоһоо дуулаһан
Харсага һабартаа оруулаа һэн.

ҮТЭЛҺЭН БАРТАХИ

Бартаа хүбшые абяагаараа зэдэлүүлдэг,
Баатар хүсөөрөө амитадые һүрдүүлдэг
Баранай аха заха хаан баабай —
Бартахи эндэмнай мүн бэеэрээ байгаа.
Он жэлнүүд үнгэрэн ошоно түргөөр,
Омог дээрэлхүү Бартахи үбгэрөө.
Албан тушаалаа дурата дурагүй
Ангуудай нэгэндэ дамжуулан үгөө.
Үбгэн Бартахи сүлөөтэй болоод,
Үдэртөө хүбшын зүргэ дээрэ харагдаба.
Бүдүүзгэй Баахалдайн занда таарахагүй
Бүтэхэгүй жэжэ зан гаргаба.
Эшээнһээ эшээндэ хашаргүй ябажа,
Элдэб хоб-жэб тараажэ мэдэбэ.
«Анханда ноён ябаһан юм гэлсэгшэ,
Ахир байшоол», — гээд хүбшынхид энеэлдэбэ.

Ямар удхатай басниб гэн,
Яаралтай асуудал табина гүт?
Эгээл энэ Бартахидал үбгэн
Энээгүүр ябадаг лэ, харадаг гүт?

НОЛОНГО БА НАРЬНА ЭРБЭЭХЭЙ

нолонго агнажа ябахадаа,
нонин амитаниие барья нэн.
«Шубуунда би дурагүйб! — гээд,
Шуухиран, бажуухаар забдаба.
— Хайрлыт, шубуун бэшэлби,
Хазаха шүдыем харыт! — гээд,
нарьна Эрбээхэй ирзайжа,
найхан амяа абарба.
Балай удаанш болонгүй
Баһа дахин баригдаба.

— Хулганада дурамгүй! — гээд
Хуумайн нолонго галгырба.
— Хайрлыт, хулганаан бэшэлби,
Харыт хоёр далиием, — гээд,
Дэбижэ нарьна Эрбээхэй
Дээшээ ниидээд ябашаба...
—
Хоёр нюуртай хүдхэ зариман
Хотодомнайш хаа-яа үзэгдэгшэ.

ХААНАШ БАГТАДАГГҮЙ ШОЛДООН

Хүниие алаһан хара нүгэлтэн
Хүрьһэтэ дэлхэйдэ багтахагүй.
Алууршанда хаанашье
Ажабайдал байхагүй.

Хүбшэ руу Шолдоон оробо,
Хүхэ шоно ирзайн байба.
Модон өөдэ абиран гараба,
Могой мүшэртэнь хэнжэлзэн
байба.

Нэрэ муута нэгэ Шолдоон
Нэгэтэ хү алаад, тэрьедээ.
Алуулаашын аха дүүнэр
Арьяатан Шолдоониие
эрьюулээ.

Аргагүйдөөд, далайда оробо,
Абарга загаһан ангайжа байба.
—
Агаар, Уһан, Газар
Алууршанда харша.

ТЭНЭГ ТУУЛАЙ

Жэгтэй юумэн дуулдаба:
Жэгүүртэнэй хаан Бүргэдтэ
Тужын оёороор бүмбэрдэг
Туулай дай соносхобо ха.
«Тулалдахамни, намда
Тулалаарай», — гэжэ Үнэгы
Туйлай ехээр гуйгаа нэн.
«Шал тэнэгыш мэдэхэгүй наа,

Шамда туһалха нэм», — гэжэ
Шандаганда Үнэгэн харюусаа
нэн.
—
Дабашагүй асари хүсэтэнтэй
Дайлалдахын аргагүй хаям даа.
Туулай мэтын тэнэг хүн
Тулалдахам гэхэдээш болохол
даа.

БҮДҮҮРХҮҮ САР

Үндэр, тобир тарган Сар
Үхэрнүүд сооһоо илгаржа,
һүрөөтэйб, бараа ехэтэйб гээд,
һүрэгтөө өөдэрхэдэг болоо нэн.
Асари хүсэндөө найража,
Ан арьяатанһаа айнгүй
Ой соогуур, хада уулаар
Ори гансаараа бэлшэнэ.
Энэнь лэ үлэн шононуудта

Эгээн хэрэгтэй байгаа бшуу.
Бүдүүрхэнэн Сарай нэ
Бүтүү шэрэнги соо олдоо нэн...
—
Хэнһээш дээгүүр зиндаатайб,
Хэмгүй сэсэн ухаатайб гээд,
Олониие тоодоггүй зариман
Одоол энэ Сарта адлил!

БАРАС ҮНЭГЭН ХОЁР

Агуухэ алдартанай
Аюул лайда ороходо,
Ахир шаара шабхаруунууд
Аймшагтай ехээр хабархадаг.

Хүбшэдэ нэгэ Барас
Хүрмэлдэшоо һэн гүльмэдэ.
Тэршэлжэ хэбтэхыень хараад,
Тэһэ баярлаа һэн Үнэгэн.
«Омог дээрэлхүү амитан,
Одоол иихэдээд зобожо бай!
Маниие хазайжаш харахагүй
Маһагар юумэ ябадаг һэнш.
Хёморгоондо ороод, шүргэ соо
Хоёр хүлтэниие наадхуулжа һуу!
Халтад гэдэл бидэниие
Хадардаг, харшалдаг муу тоймог,
Хара нүгэлөө иигэжэ
Шара нюдөөрөө үзэбэш!» — гэжэ
Үнэгэн хараагаад,
Гэдэгэнэн энеэһээр арилаа һэн.

ЯАРАҺАН ХУРЫГАН

Хабарай зүлгэ дээр түрэхэл аад,
Харатайгаар эндүүржэ,
Үбэлэй саһан дээр унаһан
Үнжэгэн Хурьган гэмэрнэ:
«Яараһан — даараха» гээшэдэл,
Яаһанш золгүй амитанби!»

ҮГЛӨӨ ЭДИХЭ ӨӨХЭННӨӨ

Борохон зүһэтэй Харсага
Борбилоо һабартаа оруулба.
«Асари ехэ Хаан Шубуун,
Аабагар намайгаар яахатнайб!
Үл залгаха шуһа мяхан
Үгыл намдатнай... — гэжэ
Мэхээ хүдэлгөө һэн

Борбишха.
— Мэдэнэ хаямта даа, эндэ
Томо тарган гулабхаанууд
Тоогүй олон болонхойл».

— Анираа хата, Борбилоо,
Адаг тэнэг бэшэб!
Үглөө эдихэ өөхөнһөө
Мүнөө эдихэ уушхан дээрэ... —
Гэжэ хэлээд, Харсага
Гэмэгүй Борбилоо залгиба.

Шадажа олоһон олзоёо
Шамарлангүй хэрэглэ.
Ондоо ехэ зөөридэ
Обтоһоной хэрэггүй.

ЭЗЭНДЭЭ ТУҺАЛҺАН НОХОЙ

Харата, хорото Шоно
Харанхы һүниие хэрэглэн,
Айлай хони хулуухаа
Аалихан хашаандань дүтэлбэ ха.
Нохойнь шангаар хусажа,
Нойрһоонь эзэнэ һэрюулбэ.
Гартаа буутай эзэн
Газаашаа харайн гаража,
һэнгэргүй хүхэ Шоные
һеэ орогүй намнаба.
Хулгайша муухай Шоно

Хулжан тэрьедэхэ дээрээ
Хонёо хамгаалһан Нохойе
Хороо гарган бажууба.
Эзэндээ туһалһан Нохойн
Эсэс иигэжэ ерээ һэн...

Арад зондоо туһалдаг
Арюун сэдхэлтэй хүнүүдтэ
Хамаг муу этэгээдүүд
Хаанашье дураа гутадаг.

ХУЛГАНААНАЙ ААША

Нэгэтэ ангуудай дайдада
Нэтэрүү нэгэ Хулганаан
Аятайгаар амаржа хэбтэһэн
Арсалан дээгүүр харайба ха.
Арсаланай уужам нүхэндэ
Айшалжа байһан Үнэгэн
Тэрэ яндан Хулганаанай
Тэнэг аашые хаража,
Энеэдээ арайхан баряад,
Эзэн яагша ааб гээд гэтэбэ.

Шэшэргэнэһэн Арсалан
Шэгээ хобхо татаа һэн.
Ушар байдалые Үнэгэндэ
Удаань иигэжэ тайлбарилаа һэн:
«Айһандаа шэшэрээ бэшэлби,
Аймшагтайгаар гомдоболби...»

Ахир амитадта баһуулхадаа,
Агуу дээдэшүүл мэдээ алдадаг.

МОГОЙНУУД

Муу хүн өөртөө адли
Муушуулые бэдэрдэг.
Зангаараа тааруу хадаа
Заяагүй найнаар нүхэсэдэг.
Эгээл тэдээн тухай
Энэ басни зохёогооб.

Хоёр могой наншалдаа,
Хороо гарган тулалдаа,

Хурса хэлээ гаргалсаа,
Хумхаарангыар хадхалсаа.
Гурбадахи һөөл Могой
Годилзоһоор бии болоод,
Зорёон согсойн зогсоодхёо,
Зодолдоондо ороодхёо.
Үшөө олон Могойнууд
Үзэлсэхээ ерээ лэ...
Хоротоной хажууһаа
Холодоо хаа, дээрэ лэ!

АРХИ

Архидаанай болоходо,
Аманиинь заапагар.

Ажаллаха болоходоо,
Гарынь аабагар.

НЮУСА

Айхабтар һайхан самсатай
Айлшан нэгэтэ бууба.
Халуун гээшэнь аймшагтай —
Костюмаа тайлангүй һууба.
Тарган мяха эдихэдээ,
Баарһанай хүлһэн бааяба.
Хахадые барин гэхэдээ,
Хүүртигээ тайлан хаяба.
Ай, бурхан! Самсань гыш!
Арадаа हुла, хамсыгүйл.

Энгэргүй, заха аад, сээжэбши...
Иигэжэ нюусань нээгдэшоо.
Анха заримантай уулзахадаш,
Аргагүй бараг хүн байһан аад,
Саашань уудалхада — хоһон,
«Самсагүй» алга, тоһорон,
Гуримгүйгөөр аашалжа,
Гуулияа абаһаар бултайлгажа,
Ябадаг амитадые һаянай
Яһала хаража абалайб.

МЭХЭТЭЙ ДОРГОН

Хоёр эзэдтэ һаймһарһаар
Хоолойгоо тэжээгээд байдаг
Тусгаар мэхэтэй амитад
Тушаалдадаг лэ хаа - яахан...

Арга мэхэтэй Доргон
Айлай һүрэг гахайнуудтай
Бэлшэжэ ябахадань ниилээд,
Бэлэн эдеэн дээр таршалба.
Гахайнуудайнгаа таргалхада,

Гаргаад лэ эзэн эдидэг һэн.
Үүсэ болохо ээлжээн
Үнөөхи Доргондо ерээ һэн.
«Уушалыт, гахай бэшэлби,
Уг гарбалаараа нохойб!» — гээд,
һабараа Доргон харуулжа,
«һаб - һаб» нохойнхёор хусаба.
Хүсэд этигүүлхэ гэжэ
Хүлөөрөө газар малтаба.
Мэхэтэй Доргон иигэжэ
Мэндэ гаралсаа һэн гэдэг.

МУУ НОХОЙ

Аймшагтай муу зантай,
 Айхабтар харуу хэнтэг
 Нэгэ Нохой байһан юм,
 Нэрын нэрлээдш яахамнайб.
 Үбэлэй сагта Нохой
 Үбһэн дээрэ хэбтэнэ.
 Дулаахан даа, зөөлэн даа,
 Дууран - дууран хэбтэнэ.
 Үлэсэһэн, даараһан
 Үхэр, хони ямаад
 Үбһэ эрихэ һанаатай
 Үлэгшэн Нохойдо ерэнэд.

Хяһуур Нохой тэдэниие
 Хялайжа угтана, үлдэнэ.
 «Сарюун үбэл шамһаа
 Саһаш эрээ һаа, үгэхэгүй
 Муу тоймог байнаш!» — гэн,
 Муулараа мал мэдүүлнэ.

Огто хэрэглэдэггүй юумэээ
 Ондоо хүнүүдһээ харамнадаг
 Нохой шэнги хатуу харьяд
 Нохосууд хаа - яа дайралдадаг.

МИИСГЭЙ БА ХУЛГАНААНУУД

Яяр яндан амитанай
 Ямар нэгэ арга мэхээр
 һайнаар бээ харуулхаа
 һанаашье һаань, тэрээндэ
 Арад зон этигэхэгүйл,
 Абаһаар наада бариха лэ.

«Ходо шоодбори ябахаяа
 Хойшодоо болихо юм байна.
 Алууршан зангаа орхиходом,

Амитан намайе хүндэлхэ», —
 Гэжэ Миисгэй нэгэтэ
 Гэмгүй һанаа һанаалаад,
 Ама сагаан Хулганаануудтай
 Амгалан хөөрэлдөө хээ һэн ха:
 — һайн гээшэ гүбди, хүршэнэр!
 — һайн даа... Хэрбээ шинии
 Үлгэн газар дээрэ үгы һаа,
 Үшөөш һайн байха бэлэйбди!» —
 Гэжэ Хулганаанууд харюусаба,
 Гэдэргээш харангүй Мии арилба.

ЭРДЭМТЭЙ НОХОЙ

Хойто хоёр хүл дээрээ
 Хобигонон зогсодог Нохой
 Хорогүйхэн эрдэмээрээ
 Хоолойгоо тэжээжэ шаданал даа.

БУХА АХАЙ

Мээнэг гүүлэхээр бэшэ,
 Мэхэтэй, залхуу Буха ахай
 Тарган Үнеэнэй хүзүүн дээр
 Таршалан жаргаһаар үнихэнэй.

Г А Р Ш А Г

<i>Шагдаров Л.Д. Гунгаа Чимитов —</i>	Хуһан Нарһан хоёр.....	52
басни зохёогшо.....	Литэ Часы хоёр.....	53
Шанга харюу.....	Хэрэлдээн.....	54
Дарга.....	Тэнгэри тухай хургаал.....	55
Тархи.....	Шарга Тэргэ хоёр.....	55
Хараасгай.....	һарьһан Эрбээхэй.....	56
Сар.....	Эрдэмтэй Борбилоогой эндүүрэл	
Эшэгэн Тэхэ.....	тухай үльгэрхэн.....	57
Зүгы Эрбээхэй хоёр.....	Түлээн Пеэшэн хоёр.....	58
Тохоног.....	Ойро зуурын жаргал.....	59
Набшаһадай голхорол.....	Заабаринша Поршоонхо.....	61
Хархын хүшөө.....	Турлааг.....	62
Үнэгэн Шоно хоёр.....	Шандаган.....	63
Мунса.....	Баабгай Үнэгэн хоёр.....	65
Үнэгэн мэхэ.....	Тогооной барюул.....	67
Баабгай Шоно хоёр.....	һүүдэр.....	67
Ямаан.....	Ондоохон нэгэ гоохон.....	69
Хэшээл.....	Сэсэн Охотонотой үгэ.....	70
Уры.....	Ёло.....	72
Шандаганай шаналал.....	Абаахай.....	73
Хэһээлтэ.....	Арсаланай хургаал.....	74
Билдагууша Хулгана.....	Бартахи гүрөөһэн хоёр.....	75
һарьһа Эрбээхэй.....	Нохой ба хүн.....	76
Хурьгахан.....	Гал хулуудаг галуун.....	77
Бүргэд.....	Дуһал.....	78
Гургалдай Турлааг хоёр.....	Харгы зүргэ хоёр.....	79
Даргын гүлгэн.....	Таряашан нохой хоёр.....	80
Шэбэнээн.....	Гэшхүүр өөдэ.....	81
Бахын һанаан далайда.....	Заряа - шүүмжэлэгшэ.....	82
Табан хурган.....	Үмхи мухар түгсүүл.....	83
Ушар.....	Хоёр хуһан.....	84
Гүйгөөшэ.....	Иимэ жэгтэй амитан.....	86
Муу амата.....	Зунай сагай... ..	87
Олон тарбаган.....	Миисгэйнүүд.....	88
Эрбээхэй Гал хоёр.....	һайн һанаатай шандаган.....	90

һармагшан.....	92	Муу һанаатай Нохой.....	143
Саг үргэлжын гэмэрээн.....	93	Сохо, Бүргэд, Шандаган гурбан... ..	144
Согсогонуур шаазгай.....	95	Хоёр Нохой.....	145
Турлааг яагаад ноён болооб!.....	98	Загаһашан ба һармагшан.....	146
Уһан хими хоёр.....	100	Жэгүүртэнэй хаан.....	147
Үбһэнэй хорёо соо.....	101	Эбтэй гурбанай эсэс.....	148
һармагшан.....	102	Ойн даргыг һунгалга.....	149
Үхэр.....	103	Адууһан ба Бодон гахай.....	150
Харха, үрхэ, охототой гурбан... ..	104	Шоно доктор.....	151
Хоёр хани.....	108	Элжэгэн Арсалан хоёр.....	152
Эрэ таһаа.....	110	Агсамнаһан Алаг туун.....	153
Шандаган туулай хоёр.....	111	Шэнэ бэри.....	154
Хүнһөө сэсэн бү боло!.....	114	Бэлиг ба Шадабари.....	155
Хүршэнэр.....	115	Уһанай аюул.....	156
Хэрмэн.....	118	Тулам Туулмаг хоёр.....	157
Шандаган болодог арсалан.....	120	Хоротой хүнэй хохидол.....	158
Адуун хүрэг.....	121	Тэхэ.....	158
Үбгэн буга.....	122	Хомхой хобдог Туулай.....	159
Зүгы хараасгай хоёр.....	123	Хоёр шоно.....	160
Мэхэтэй ангуушан.....	124	Хэбэрэг жаргал.....	161
Шадабари.....	126	Аша туһа.....	162
Дуун.....	127	Өөрын хүн.....	163
Шоно Үнэгэн хоёр.....	128	Гуулин.....	164
Шоргоолзонотой буга соо.....	129	Зангаа хубилгаһан Миисгэй.....	166
Ангуушан Суусагаалжан хоёр....	130	Нэрэ муута.....	167
Үнээн ямаан хоёр.....	131	Үндэрэй аюул.....	168
Хулгайшад.....	132	һайрхуу Сүүмхын хургаал.....	170
Табгай сагаан хүрин.....	133	Хулгайшадтай тэмсэхэ хуули.....	171
Хара түмэр.....	134	Хамуутай Хонин.....	172
Тонулда ороһон эзэн.....	135	Нэтэрүү Сар.....	173
Бүргэд Турлааг хоёр.....	136	Энэмнай ямар хүн ааб?.....	175
Туһаламжа.....	137	Боргооһон Баатар.....	175
Дууша Булжамуур.....	138	Булган.....	176
Хонишон Шоно хоёр.....	139	Ангуушан.....	177
Нохой ямаадай дал соо.....	140	Шагшага.....	178
һабар бээлэй.....	141	Доргон Тарбаган хоёр.....	179
Тоомгүй хүбүүхэн.....	142	Хүхы Шубуунай халаглал.....	180

Үбгэрхын далай	181	Үнэгэн Баабгай хоёр	220
Наран Һалхин хоёр.....	182	Баснишан тухай басни.....	221
Хоёр Баха	183	Номо Годли хоёр	224
Нарһан Бургааһан хоёр.....	184	Шандаган ба Доргон.....	226
Баабгайн хүбүүн	185	Ангуудай дуратай үгэ.....	228
Нимахайтан.....	186	Хулгайша Шандаган.....	229
Үнэгэн ба Тэхэ.....	187	Зангаа хубилгаһан Баабгай.....	231
Ульянгирай һүүдэртэ	189	Таряашан ба Шубууд.....	233
Нохой.....	190	Шоно даргын шэнэ хуули	234
Турлааг Туулай хоёр	191	Одо мүшэдые шэнжэлэгшэ	235
Хоёр нюурта	193	Ангуушан Торхируун хоёр.....	236
Аһан шухала асуудал	194	Хоёр эжы.....	237
Тангариг.....	195	Луу Хүн хоёр	239
Хамагша	197	Шоно даргын шоодбори ааша.....	241
Залуу Баха	198	Уушхан	244
Хулгана Харха хоёр	199	Хоёр Хулганаан	246
Заһархагүй хоёр.....	200	Амитанай ами таһалагшад.....	248
Шэрээ Ендэр хоёр.....	201	Ангуудай хааниие һунгалга.....	250
Эзэнэй Элжэгэн	202	Бартахиин һургаал	252
Өөрын харуулһан жэшээ	203	Шэнэ хуули	253
Хэлэхэнь ехэ, хэхэнь бага	204	һүрхэйтэһэн Поршоонхо	254
Адууһан ба Морид.....	205	Архиһаа гараһан Дарга	255
Хомхой Үнэгэн	206	Шандаган Туулай хоёр	257
Аяншан ба тэрэнэй хуби заяан...	206	Сар Тэргэ хоёр	259
Арсалан Сар хоёр	207	һанаан	260
Нэтэрүү Баабгай.....	208	Хомхой.....	260
Шоно ба Янгар ямаан	209	Шашаг	260
Алтан үндэгэн.....	210	Барас Хүн хоёр	261
Үбгэжөөл ба тэрэнэй хүбүүд.....	211	Хороо бусалһан Шоно	262
Нохой Булжамуур хоёр	212	Элидхэлшэ	262
Элжэгэн Гургалдай хоёр.....	213	Гахай	263
Хүсэжэ ядахадаа... ..	214	Таряашан Могой хоёр.....	263
Айлшад	215	Хүшөө	264
Элжэгэн.....	216	Хулганаанууд	265
Арсаланай хатан	217	Хонжоошон.....	266
Үнэгэн Нохой хоёр.....	218	Түмэршэ дарханай Нохой.....	266
Нэтэрүү Элжэгэн	219	Заһаһан	267

Орооһон ба Ториисо.....	268	Бүдүүрхүү Сар.....	277
Ямаан Гүүн хоёр.....	269	Барас Үнэгэн хоёр.....	278
Шоно Арсалан хоёр.....	269	Яараһан Хурьган.....	278
Гүйгөөшэ Морин Элжэгэн хоёр..	270	Үглөө эдихэ өөхөнһөө.....	279
Тэнэгүүд	271	Эзэндээ туһалһан Нохой	279
Эбтэй Шаазгайнууд	272	Хулганаанай ааша.....	279
Могойн үндэгэн.....	272	Могойнууд	280
Үлүү хараад... ..	273	Архи	280
Эзэн ба Хулгайшад.....	273	Нюуса	281
Хоёр Эрэ Тахяа.....	274	Мэхэтэй Доргон	281
Үтэлһэн Бартахи	275	Муу Нохой.....	282
һолонго ба һарьһа Эрбээхэй	276	Миисгэй ба Хулганаанууд.....	282
Хаанаш багтадаггүй Шолдоон	276	Эрдэмтэй Нохой.....	283
Тэнэг Туулай.....	277	Буха ахай	283

Гунгаа Чимитов
БАСНИНУУД

Верстка *И.К. Чебукова*
Корректор *П.Б. Долсонова*

ISBN 978-5-91407-367-8

9 785914 073678

Сдано на верстку 09.07.24. Подписано в печать 25.10.24.
Гарнитура Naverj. Печать офсетная. Формат 60х84¹/₁₆.
Усл. печ.-л. 16,8. Тираж 300. Заказ 24-167.

Изд-во АО «Республиканская типография»

Отпечатано в АО «Республиканская типография»,
670000, г. Улан-Удэ, ул. Борсоева, 13.

